Sayı 34 BİRİNCİ KÂNUN 1935

ÜLKÜ

HALKEVLERİ DERGİSİ

İÇİNDEKİLER

AYDA BİR ÇIKAR SAYISI 25 KURUŞ

Sayı: 34
Cilt: 6 Birinci Kânun 1935

ÜLKÜ
HALKEVLERİ DERGİSİ

BİLGİ MENFAATİ

F. R. ATAY

GEÇENLERDE Diyarbekire gidip dönen arkadaşlarımızdan ikisi, Adana'da iki büyük kahveye gitmişler. Biri orta ve ileri yaşta memurlar, öteki daha genç vatandaşlarla dolu idi. Birinci kahvede yalnız iki gazete vardı; ikincisinde ise hiç yoktu.

Hikâyeyi ben şaşarak dinlemedim. *Francis Delaisi* geçen seneler neşretmiş olduğu *iki avrupa* adındaki eserinde, avrupa kıtasını İspanya'nın üstünden, ve Milano'dan geçerek yukarıya doğru kıvrılan bir çizgi ile ikiye böler. Çizginin altında tarım avrupa, üstünde endüstri avrupası vardır. Hatta İtalya'nın endüstri kısmında bile okur yazar nisbeti Almanya'da olduğu gibi, yüzde doksanı geçiyor; tarım kısmında ise, İspanyada olduğu gibi, son derece az nisbetindedir.

Endüstri genliği ile doğan yeni hayat, milletleri yalnız uyandırmış değildir : *Bilgi ve okuma* ile onların *menfaat*'leri arasında devamlı bir münasebet kurmuştur. Endüstri avrupasında her ferd değiş (mübadele) cihazı içine girmiştir. Hep, hiç olmazsa, alım satım işlerinde aldanmamak için gazete okumak zoru altındadır. İlk zamanlardaki basit menfaat hissi, yavaş yavaş, merak ve adet haline girer; gazete müşterisi piyasa ve borsa sütunlarından, havadis, hikâye ve roman sütunlarına doğru yürür. Nihayet bir köylünün evinde bile bir küçük kütüphane görürsünüz.

Bizde köy henüz *değiş* devrinde değildir. Kendi eker, kendi biçip yer, pek sıkışırsa, giydiğini kendi dokur. İnşa için hiçbir malzeme satın almaz. Bütün çocukları, gelin veya damatları, hısımları ile köy sınırı içinde mahpusdur. Burada köylüye istediğiniz kadar alfabe ve yazı belletiniz: Mektup yazacağı hiç bir adresi, gazeteden, öğrenmekte menfaat sezindiği hiçbir mesele yoktur.

Fakat aynı kaygusuzluğun şehir sınıflarında da hüküm sürdüğünü görürsünüz. Bunun başlıca sebeplerinden biri, *okuma ve öğretme* ile memurlarımızın *menfaat*'leri arasında bile bir münasebet kurmuş olmamaklığımızdan başka ne olabilir? Yardım otomatiktir. Birçok gençler, son kitaplarını mektebin son imtihanlarında kaparlar, hayatlarının sonuna kadar bir daha açmazlar. Her yardım derecesi için, her meslekte, yeni ilmî değer aramağa başlayınız. Daha doğrusu memurunuzun diplomasını kıdemin'i değil, *o günkü seviye kıymeti*'ni esas tutunuz. Bunun için de pek uzağa gitmeyerek, askerleri mikyas alınız : Orduda bir subay ne zaman yüzbaşı olacağını bildiği kadar, muayyen bir staj ve imtihanda muvaffak olmadıkça, bu kıdemi doldurmanın büyük bir ehemmiyeti olmadığını da bilir.

Sonra, *okumamağı ayıp olmamaktan* çıkarmalıyız. Sizin memleketteki fikir ve sanat hareketleri hakkında suallerinize : « Bilmiyorum ! » cevabını vermek, insanı küçük düşüren bir kusur olmalıdır. Bu disiplin pek güzel temin olunabilir. Halkevleri, bütün muhit aydınlarını, daimi gazete ve kitap takip etmeğe bağlı olan münakaşalara çağırarak, okuma merak ve câzibesini uyandırmağa yardım edebilir.

Bu yazıyı yazmadan birgün önce Ankara otellerinden birinde bir yabancı zabitin elinde *André Maurois*-nın şu kitabını grdüm : *Logicieus et mgicieus !* Bir askerle bu kitap arasındaki münasebeti biz kolay kuramayız. Halbuki kurmak iddiasında bulunduğumuz yeni garp cemiyetini ancak zekâ ve zevkimiz incelerek yükseltebiliriz.

Gazeteler hiç olmassa 100,000, edebî eserler hiç olmazsa 10,000 satış rakamını bulmadıkça, ilerliğimiz derecesi hakkında ihtiyatlı konuşalım.

BALKANLAR'DA FOLKLOR BİRLİĞİ

Dr. OSMAN ŞEVKİ ULUDAĞ

GEÇEN yazın İstanbul'da yapılan festival'den sonra Romanyalı Profesör Dobresko ortaya çok değerli iki fikir atmıştır : (1)

1 — Balkan danslarının kökü Türkiyededir;

2 — Bir Türk - Balkan folklor birliği kurulmalıdır.

Şimdiye kadar ulusal Romanya dansları için pek çok gösteriler yapmış ve bunları Avrupaya tanıtmış olan Dobresko'nun bütün Balkan uluslarının danslarında Türk etkisinin büyük bir yer tuttuğunu ve hatta Balkan danslarının kökünü Türkiyede bulduğunu söyleyişini çok dikkatle karşıladık. Romanyada bir buçuk yıl kalmış olduğumuz için Romen köylüsünün huylarında ve ahlâklarında Türk köylüsü ile çok yakınlık bulunduğunu gördük ve Romen dilinde aynı söyleniş ve aynı karşılık ile kullanılan pek çok kelimeler bulunduğunu da herkes bilir. Türk danslarile Romen dansları arasındaki yakınlığı ise Dobresko söyle yor; bu da aradaki benzerlik zincirinin bir baklasıdır.

Fakat ortada böyle bir folklor birliği için başka sebebler de yok değildir. Musiki alanında da biz Balkanlılarla bir sıraya girebiliriz ve diyebiliriz ki, Balkanların her tarafında Türk musikisinin çok açık etkileri vardır :

Gerek bizde, gerek Romanyada konservatuvarların, musiki okulalarının başkalarına benzemek için yaptıkları bir yana bırakılırsa Romenin de, Bulgarın da, Sırbın da aynı sistem tonal ile ırladıkları görülür. Türkün şakımasında ne Arab'a, ne de Garb uluslarına benzerlik yoktur. Arab sesi boğazda ve gırtlakta çok oynar, Garb uluslarının sistem tonal'ları ise büsbütün başkadır. Türk ise Anadoluda da, Rumelinde de, Azarbaycanda da, Kırımda da, Orta Asyada da bildiğimiz gibi ırlar (2). Romen ve Bulgar köylülerinde de başkalık yoktur.

Bahsın temeli olan sistem tonal durağındaki bu birlik ve bu benzeyiş gözden kaçırılmıyacak kadar önemlidir.

Türklerin Balkanlarda bıraktığı müzik etki'si yalnız bu kadarla kalmaz. Orada Türk ezgisi, Türk izerlerinden alınmış motifler, hatta olduğu gibi Türk şarkısı işidiliyor. Şurasını da mısmıl(3) olarak söyle-

(1) *Cumuriyet gazetesi 19/ 9/ 1935*

(2) Irlamak ı Şarkı söylemek, terennüm etmek.

(3) Mısmıl : Adamakıllı, eyice, tamamile karşılığıdır. Ceb kılâvu-

yelim ki türklerin oralarda bıraktıkları bu etki'ler yine tam Türk malıdır.

Son yıllarda Türk musikisinde Bizans ve Arab etkileri bulunduğu söylendi ve bu söyleniş isbat olunamadı isede çok tekrarlandı. Sonradan yine konu'muza dönmek üzere burasını aydınlatmak gereklidir.

Türk musikisinde Bizans etki'si yerine Ortodoks kiliselerinde Türk etki'si aranmalıdır. Yani Türk müziği bu görüşte yenilmiş değil, etkin olmuştur. Fener ortodoks kilisesinin baş müezzini olan Zaharya'nın ünlü ağır çenber ve zincir bestelerinde Türk düzemen'i Mustafa Itrî'nin çok büyük etki'si vardır. Zaharya'nın Itrî tarafından kompoze edilen dilkeşi hâveran makamından sabah salâ'sını okumak için minarelere çıkması ve Türk ika'larını öğrenerek Itrîye benzeri'ler yapmağa özenmesi Türk musikisinin Ortodoks kiliselerine girmesine sebeb olmuştur.

Arab etkisine gelince, her ulus gibi bizim de komşu uluslardan bir şeyler alabileceğimizi yadısamak doğru olamaz. Fakat biz Arab müziğinden bir almışsak on vermişizdir. Son yıllarda Mısır'da toplanan şark musikisi kongrasının çok iyi bir surette ortaya koyduğu hakikatlardan birisi de bugün sayısı yüze kadar çıkarılan makamların beşte üçünün Türkler tarafından bulunmuş olduğudur. Bu noktayı kısaca aydınlatmak ve derli toplu olarak söyleyebilmek için bugünkü Mısır musikisinin göz önüne getirilmesi yeter. Herhangi bir akşam radyoda Mısır radyosu açılırsa orada Türk makamının ve Türk ezgi'sinin bol bol kullanıldığı, hatta Türk beste ve şarkılarının okunduğu ve saz eserlerinin ise bitevi olarak Türk malı olduğu görülür ve haklı olarak denilebilir ki Türk, Arabtan birşey almak karşılığında on şey vermiştir.

Son yıllarda Türk musikisi için söylenen sözler böylece bir tarafa atıldıktan sonra yine bu musikinin içerde ve dışardaki etki'lerini de kısaca söylemeliyiz :

1 — Türkiye'de yaşayan museviler Türklerin kültürlerinden yalnız müzik alanında boyun eğmişlerdir. Türk dili ve Türk ananesi bunlar üstünde hiçbir şey yapmamış olmakla beraber Türk musikisi onların sinagoklarına bile girmiştir. Bugün dahi sinagoklarda Itrî'nin, Merâga'lı Abdülkadir'in İsmail dedenin.. ve daha bir çok Türk kompozitörlerinin besteleri, nakışları, durakları okunmaktadır. Aradaki fark yalnız sözlerin değişmesinden ibarettir. Bugün güvenerek söyliyebiliriz ki son yılda ölen iki musiki üstadımızı diger bir kaçı da kovalarsa Türk musikisinin klâsik parçaları sinagoklarda işidilebilecektir.

Museviler arasında hatta İsak gibi yüksek Virtüoz'lar yetişerek Türk musikisine hizmet etmişlerdir.

2 — Türk musikisi ermeniler üzerinde Türk dilinden daha çok etki yapmıştır. Ermeni dün şarkı söylü-

zunda yoktur ve kullanılması gerekli bir kelimedir. Rumelide ve Anadoluda halk arasında söylenir.

yordu, bugün de öyle yapıyor.

Bütün bu üstünlükleri Balkanlarda bol bol buluruz. Romen halk şarkıları Türk kulaklarına çok alışkın olduğu ezgileri şakar; orada hatta bizim memo'larımıza benzer uzun havalar bile vardır.

Bulgarlara gelince; bugün bulgar şarlarında bile İstanbul şarkıları işidilebiliyor. Birkaç yıl önce bütün dünyayı dolaştıktan sonra Türkiyeye kadar gelen ve hatta türkceye çevrilerek plâklara kadar geçen ünlü bulgar havasının aslını ve türkcesini Rusçuklu, Silistreli 93 muhacirlerinden işitmek çok kolaydır. Yine bu bulgar havası bizde çok eskiden yayılmış olan bir şarkılı tiyatro oyunumuza (galiba birbir direk faciaları) motif olarak girmiştir; ve görülüyor ki Türkler musiki alanında dahi Balkanlarda çok şeyler bırakmıştır.

Dansda, dilde, müzikte olan bu yakınlıklar onlarla birlikte olarak bir folklor birliği yapmamız için yeter sebeblerdendir. Böyle bir kurum yapılırsa, ne bileyim; belki de ananede, mitolojide ve folklörün başka alanlarında da hayli yakınlıklar bulacağız.

TÜRKLER'DE DİN VE SAN'AT

MALİK AKSEL

Avrupada şark, uzun zamandan beri garibeler yurdu, Alibaba, Kırk-haramiler, binbir gece masalları, ren-gâ renk elbiseli adamların memleketi sanılırdı. Hatta çok defa Türk, arab İran bir kitlt daha doğrusu bütün islamlar bir millet olarak mütalea edilir, Doğu arına da islam arı denilirdi. Bunu biraz daha incelemek isteyenler evvelâ arab arını ve El-hamra saraylarını görüyor, onun ilerisine varamıyordu.

Doğu ülkelerini iyi gören ve yerinde inceleyen bazı bilginler batıya olduğu kadar bize de doğu arını Türk izerlerini tanıtmışlar ve topraklarımızda çıkan bir çok kıymetli izerleri müzelerine taşımışlardır.

Bizde tanzimat devrinden sonra Avrupa arı ve avrupalılık her safhada ülkemize girerken yine bu devirde Doğu arına bilhassa Türk izerlerine büyük bir alâka uyanmıştır.

İlk defa 1878 ve yine 1893 de Doğu izerlerine ait Paris'de bir sergi açıldı. Sırasile 1890 da Viyana'da halı sergisi, 1897 de Martin tarafından Stokholm'da, 1899 da Berlin Halkıyat müzesinde müsteşrik Sarre kolleksiyonları teşhir edildi. 1903 de Paris'de pavyon Marsan'da muhtelif şark kolleksiyonları toplandı. Müteakiben Almanya'da Kunstgerwerbe müzesinde Doğu kumaşları ve Türk çinileri gösterildi.

Doğu ülkelerile batı ülkeleri arasında ar birbirine zıd ceryan ve telekkilere uğramıştır. Batı ülkelerinde, bilhassa resim, heykel, mimari, müzik kilisenin en kuvvetli telkin vasıtaları ve dinin yardımcıları olmuştu. Halbuki Doğu'da bunlardan yalnız mimari mukaddes ar idi, Diğer ar'lar hiçbir zaman (umumî manada) menfur, kötü addedilmemiştir. Yalnız din bu ar'ların yardımcısı olmamış ve camiye resim girmemiştir. Bununla beraber müteassıp bir zümre bilhassa plâstik ar'ları kötülemişler resmin girdiği yere melâike girmez. Resim yapanın ona can vermesi teklif edileceği, daha doğrusu ressamın yaratıcı tanrının (şeriki) olmak cürmile suçlulanabildiği için ar yalnız bazı ülkelerde (lokal) bir şekilde inkişaf etti.

Halbuki hadislere inanda Şiilerle Sünniler arasında bir hayli derin farklar olmuştur. Hind'de Şii türkler resmin memnuiyetine ait hadislerin çoğuna inanmadıklarından resim hatta heykel arı buralarda daha serbestçe genişlemiştir. Netekim Ekber, Cihangir, Timur ve Baber devirlerinde türklerde resim arı geniş mikyasta taammüm ettiği gibi.)

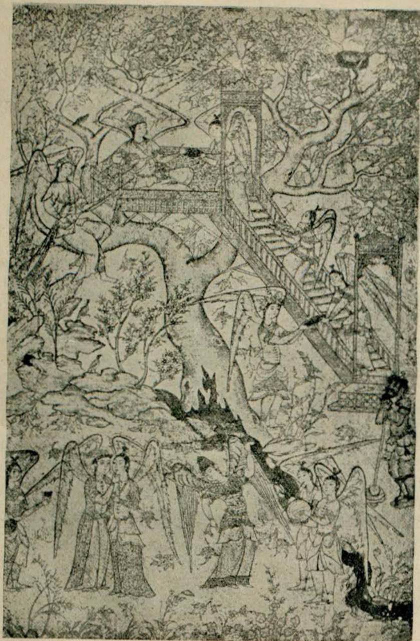
Türkiye 16 - asır - Hazreti Süleyman ve Seba melikesi

Peygambere ait bir sahne

Mıraç Türkistan - 1600

Garbî Türkistan 1500 - Cenette

Mezhep farkı dolayısile araplarda müstakil bir resim sanatı inkişaf etmemiştir. Bir çok izerler Suriyeli hıristiyanlarla şimal ve Horasandan gelen türklerin tesirleri altında yapılmıştır.

İslâmlıktan evvel orijinal bir Türk arı vardı. Bu ar islâmlıktan sonra daha ziyade tezyini ve dekoratif forma büründü. Yalnız mukaddes eşhasın resimlerini yapmak saygısızlık ve hürmetsizlik addedildiği için çok defa diniğ izerlerde mukaddes şahıslar remzî bir takım işaretlerle gösterilirdi. Bu işaretler bazan daire şeklinde bazan da kavuk şeklinde olurdu. Kavuk ekseriyetle bir şahsın portresi makamında mezar taşlarında olduğu gibi portresi çizilmekten çekinilen şahsın yerine kaim olan bir remiz idi. Kudsiyet derecesine göre işaretler büyük veya küçük olurdu. bunda da muhtelif memleket ve tarikatlere göre telekkiler değişiyordu. Türk diniğ resimleri incelenecek olursa mühim bir yekûn tutar. Bunlar arasında miraça ait olanları bilhassa çok entresandır.

Bazan büyük bir cesaretle peygamberin yüzü bütün inceliklerine varıncaya kadar resmedilir. Bazan da kapalı (peçeli) olarak gösterilirdi. Çok defada eller elbisenin yenleri içerisinde bırakılırdı. Fakat daha sonraları bu kayıtlardan sıyrılınarak daha serbest resimler yapılmağa başlandı.

Bu vaziyet hıristiyanlar arasında da hemen hemen aynı olmuştur. İlk İsa resimleri çoban şeklinde baş ve yüz açık olarak gösteriliyordu. Sonraları bilhassa yüksek rönessanta Michel Anj İsa'nın çıplak olarak resim ve heykelini yapmıştır.

İslâmiyette en son ve büyük bir cesaretle yalnız yüz açılabilmiştir.

Miraca ait minyatörlerde şayanı hayret bir incelik ve zarafet vardır. Peygamber çok defa at üzerindedir. (Burak) ın başı insan, melek şeklindedir. Mukaddes eşhasın başlarında daima alev halinde yaldızdan bir ışık bulunur. Burak bazan bulut üzerinde bazan da havada olarak etrafında melekler ve huriler uçuşur vaziyette gösterilir.

Resimde güneş,ay insan şeklinde gösterildiği gibi çok defada güneş ile beraber arslan resmi ilâve edilir. Bulutlarda ekseriyetle dekoratif bir haldedir. Resimlerde Konsantrasyondan ziyade hikâye masal mahiyeti vardır.

Resmi anlamak için yazı okur gibi baştan sonuna kadar göz gezdirmek lâzımdır.

Eserlerde diniğ tesirden ziyade tezyini ve dekoratif hususiyetler olduğu gibi en ehemmiyetli figürler ortada bulunur. Louvre'da ar dekoratif kısmında Hind türklerine ait çok kıymetli eserler vardır. Bunlardan biri dikkate değer ve zamanın pisikolojisini göstermek itibarile çok kıymetlidir. Resimde peygamberin siyah peçeli portresine pertevsizle bakıldığı zaman altından gayet hafif ola-

rak bütün çizgileri fark edilir. Ressam simsiyah peçe altına gizli olarak peygamberin çehresini çizmiştir.

16 ıncı asırda yapılmış Yusuf ve kardeşlerine ait bir minyatürde Türk dinî eserlerinin en kıymetlilerindendir. Burada da yüz tamamile kapalıdır(*).

Türk minyatörcülerinin en sevdikleri ve uğraştıkları hazreti Süleyman ile Seba melikesi Belkis ve Vezir Asafa ait mevzulardır. En güzel misal da Paris Vever kolleksiyonunda bulunan 16 ıncı asırda yapılmış Belkis ile hazreti Süleyman'ı bir taht üzerinde gösteren resimdir.

Burada yüzler tamamile açıktır. Ön kısımda ihtiyar vezir tasvir edilmiştir. Tahtın üzerinde Simruğ ve Anka talih kuşu dolaşıyor. Mukaddes ruhlar, kuşlar, kelebekler şeklindedir. Tahtın altında da sakil ruhlar yarı hayvan yarı insan halinde dev, ifrit, zebaniler görünür. Bu izeri İran eseri zannedenler olduğu gibi Arnold Girousset, Kühnel gibi kıymetli bilginler Türk izeri olduğunu iddia ediyorlar.

Her millette dini bir mahiyet alan ejder (ejderha) itlafı türklerin izerlerine arına da girmiştir. Bu muhayyel canavar çok defa fenalığın timsali olarak bilhassa masallarda ağzından ateş çıkar, nefesi çekici, bazan da yedi başlı yılan şeklinde tahayyül edilirdi. Çinliler gibi türkler de pek çok ejder resimleri yapmışlardır.

(*) *Aynı resmin Muhammede ait olduğunu söyliyenler de vardır.*

ayrıca cennet ve cehennem resimleri de çok zengindir.

Cennet çok defa ağaçlar üzerinde köşkler, tahtlar bulunan güzel bir bahçe halinde tasvir edilir. Bazan da yedi kat olarak her katında muhtelif köşkler gösterilirdi. Bununla beraber tuba ağacı, Nuh'un gemisi, sur İsrafil resimleri de çoktur.

15 inci asırda yapılmış Garbî Türkistana ait F. Sarre kolleksiyonunda bulunan cennet resmi en kıymetli dinî eserlerden biridir. Resim tek renk olarak ve fırça ile çizilmiştir. Burada güzel bir bahçe ve merdivenle çıkılan ağaç üzerinde bir taht göze çarpar. Taht üzerinde bulunan meleğin etrafında da kanatlı huriler uuçuşuyor ve ona hizmet ediyorlar.

Merdivenin altında da bir dev bekçilik vazifesini görüyor. Kühnel bu minyatürün karşısında Ali'nin(?) u-rucuna ait bir minyatür olduğunu kaydediyor.

Şarkta türklerde olduğu gibi İranlılar da ağaç üzerine köşk ve taht yapmışlardır. Hatta Şehnamede de buna dair misaller vardır. Küştâsep mukaddes servi üzerine Zerdüşt'ün tavsiyesi üzerine bir köşk inşa ettirmiş köşkün dıvarları altından toprağı da misk ve anberden imiş. Ayrıca duvarlarının üzerine de Cemşid, Gâve ve Ferîdun'un resimlerini yaptırmış.

Dinî mevzularla alâkadar olan tılsım, sehirbazlık resimleri de şayanı dikkattır.

Resimden en çekinilen bir zamanda bile Türk gemilerinin önlerinde yarı insan yarı balık (deniz kızı) resimleri kabartmaları vardı. İhtimal bu işaret geminin tılsımı totemi idi.

İstanbulda üçüncü Ahmed devrinde meçhul bir türk ressamına ait namaz ve abdest sahnesini gösteren resim çok karakteristiktir. (17 inci asırda eski İstanbul Franz Taeschner) Bu resim nükte ve mizah bakımından da çok kıymetli ve tahlile değer mahiyettedir.

İslam dini içinde hususi birer teşekkül olan Bektaşî ve Mevlevilerde resim pek serbest ve belli başlı bir meslek olarak mütalea edilebilir. Bunun için en güzel ve zengin misaller Ankara Etnografya müzesindedir.

Türklerde dinîğ resimler inanılmıyacak kadar çoktur. Benim anladığım türkler hiçbir zaman (geniş manada) resme düşman olmamışlar hatta bazı eserlerde resim dinin telkin vasıtası bile olmuştur.

SAN'AT VE MODERN MİMARİ HAKKINDA

BAY LAPRAD - REMZİ OĞUZ

Fransa hükûmeti meslekî kurağlar ve millî saraylar baş mimarı ve güzel sanatlar genel müfettişi Bay Laprad'ın 18/11/935 de Halkevi salonun da verdiği önemli konferansı aşağıya aynen koyuyoruz :

Her şeyden önce sizlerden özür dileyeceğim : Ben bir hatip değilim. Zanaat adamı olduğum için kendimi sözden ziyade betonla, taşla anlatmaya alışkınım. Bunun içindir ki, size bir nutuk, hatta bir konferans bile verecek değilim; sadece sizlerle - sanatkârlar, mütefekkirler arasında yapıldığı üzere - dostca konuşacağım.

Seçmeler, büyük fikirler :

Resimleri göstermeden önce iki yıldır Avrupa'da hele Fransa'da sanat işlerinde olup biten ve akıllara durgunluk verecek bollukta olan tekâmülü izah etmek isterdim. Mademki seçilmiş bir mütefekkir kitlesine söz söylemek fırsatını bulmuş oluyorum; müsaade ediniz de sözümün eşiğinde, büyük fikirler sahasına şöyle bir kaçamak yapayım.

İnsan pek değişik bir mahlûktur; ne taliinden, ne de işinden memnun kalır. Bir bakarsınız, bir istikamete doğru dikine yürürken yorulur ve yine dikine başka ve ters bir yöne yönelir. Bu hâdise her zaman görülmüştür. Bunun içindir ki, bizim eski üstadlarımızdan Montaigne; «insanda herşey sarsak ve herşey sebatsızdır » demişti. Paul Valéry'nin, harikulâde güzel bir önsözünde : « Ülkülerimiz, sanat işlerinde, ancak on yıl sürüyor ! » dediğini de unutmayalım. İnsanlık hiçbir zaman bu kadar sinirli, bu kadar sebatsız olmamıştır.

Yalnız.. bizim nesil sevinebilir. Çünkü şevk verici bir konağa ulaşmak üzereyiz..

Hegel. Clacissisme :

Filozof Hegel'e göre büyük fikir akıntıları üç safhalı olurlar : Tez safhası, Antitez safhası, Sentez safhası.. Sentez safhasında birbirile baştan başa zıd iki akıntıyı mezcetmek, ve bir müvazene kurabilmek için her birindeki iyi tarafları almak düşünülür. Genel olarak bu müvazenenin kurulması muhteşem sanat devirlerine, kılâsik denen büyük devirlere rastlar.

Bana öyle geliyor ki, şimdi biz de büyük bir sentez ve Clacissisme devrine girmekteyiz.

Olup bitenlerin incelenmesi. On dokuzuncu asır :

On dokuzuncu asır, sanat işlerinde bir tezi temsil eder. 1789 Fransız ihtilâlinden sonra insanlık - sanat işlerinde - bir çeşit « ademi iktidar » a uğramış gibidir.

Yüz yıl içinde, teklerin dehasında hayran kalınacak bir inkişaf meydana gelmiştir. Bizim büyük polémistlemiz L. Daudet, on dokuzucu asra hep « budala ! sersem ! » der, amma unutmamalıyız ki bize Wagner ve Berlioz, Victor Hugo ve Byron'u Rude ve Carpeaux'yu İngres ve Delacroix'yı. İşte bu « sersem on dokuzuncu asır ! » verdi. Yalnız.. şurasını unutmayalım ki, bu teklerin dehasına rağmen yığın pek koftu. On dokuzuncu asır kendi başına bir style yaratamadığı içindir ki ilkin antiquité'ye vuruldu, sonra « krunu vusta » ya âşık oldu, en sonunda XVII inci, XVIII inci asırların style'ine bağlandı kaldı.

Bir geçkin :

1900 den başlıyarak herşey değişiyor ve 35 yıl içinde ruhların yaman bir kaynaşmasına şahit oluyoruz. Bunu kavrayabilmek için, söz gelimi ben yaşta bir ihtiyarın, birbiri ardından ve bütün inanile neleri sevdiğini şöyle bir düşününüz !..

1900 — 1914 :

1900 de « Yeni tarz = Moderne style » in inkişafını görüyoruz. Her şey çiçekten bir süse varıyor. Susam veya Nevruz çiçekleri, yahut kestane yaprakları arasında eğilip bükülen kadınlar bize vecd veriyor. Bu devir çok karışık ve tuhaf süslerin hüküm sürdüğü bir devirdir(1).

Bunun aksine, cemiyetin üst tabakası, hep « eski » yi kopya etmeye başlıyor. Amma bu sefer pek titiz davranıyor. Bütün zenginler tarihi çerçeveler içinde, hepsi de eskiden kalmış mobilya, tablo ve biblolar arasında yaşamaya başlıyor. Bizzat kendimin de böyle arkeolojik bir sanat zevkini on yıl heyecanla tattığımı itiraf etmeliyim.

Arkadan «Rus baletleri » geliyor. O zamanın bütün gençleri Bask'ın Nijinsky'nin, ilâhî Karsavina'nın... kıpkızıl dekorlarına bayılırlardı. Açık renk yeniden moda olmuştu.

Rimsky Korsakov'un, Debussy'nin musikisi, bildiğiniz üzere, el üstünde tutuluyordu. Ardından dansöz İsidora Dunkan'ın işitilmemiş muvafakıyeti gelir. Hepimizde onun temiz, sade sanatile büyülenmiştik. Sonra Paris-de Münihlilerin sergisini görüyoruz ve sonra.. büyük, korkunç perde arası : Harb geliyor !

Harbden sonra. Le Corbusier :

Harb biter bitmez antitez görünüyor. Bu safhanın peygamberi, cebraili.. hep benim ünlü meslekdaşım Lecorbusier oldu. Lecorbusier Fransız milliyetine girmiş bir İsviçreliydi; Paris'de yaşıyordu. Onun pek şiddetli, batan bir üslubla yazdığı kitaplar hemen bütün dillere çevrilmiştir. Dünyanın her tarafında genç-

---

(1) Bu süsleri konferanscı şöyle anlatıyor : « C'est l'époque des décors en forme de coups de fouets de tibias, de pâte de guimauve. »

lik bu üslubun tesiri, nufuzu altına girdi. Hatta ecnebi memleketlerde bu tesir ve nufuz daha çok fazlaydı. Boşuna dememişler ya : Kimse kendi ilinde peygamber olamaz !

Lecorbusier böyle çekici fikirleri yayarken daha öncekileri tadil ediyordu. Bu öncekiler vaktiyle yer tutmuş olan ve başımıza belâ getirmiş olanlardı.

Apaydın, ideâl bir devreye giriyorduk. Daimî barışa doğru, fasılaya uğramış terakkiye doğru gidiyorduk.

Motör, oto, T. S. F. spor, sağlık... birer tanrı hükmünü sürüyordu. Duygu ayak altına alınmıştı; kalp inkâr edilmişti; en asil « şaheseler » birer « eski kadid » muamelesi görüyordu. İnsan, işte sonunda, ideal bir medeniyette : Makinaya tapan bir medeniyette kendi kedini bulmuş oluyordu !..

« Sukutu hayal » :

Ne yazık ki.. barış mabedi: Cenevre'nin ünlü müessesesi, arıklama işaretleri veriyordu. Yine her yerde silâh şakırtıları duyuluyordu.

Derken şu bildiğimiz « buhran » geldi. Sanki şu kendini beğenmiş insanlığı uslandırmak için gökten inmişe benzeyen mel'un buhran !

O zaman, o kadar öğülen tanrıçanın: Makinanın.. işi yiyen, gündeliği yiyen bir canavar olduğu görülüyor. Gençlik boşuna « mahreç » arayordu! Böylece, kocaman bir umud iflâs etmişti.

Clacissisme'e koşuş :

Rusya :

Bununla beraber, büyük ve bütün dünyayı saran bir « tekâmül » alttan alta seziliyordu. Bunun ilk alâmetini 1928 de, Sovyet Rusya hükûmeti, Moskova'daki halk sarayını yaptırmak için bütün ilerde giden arşitekleri çağırınca gördük. Programın başında : « Bu saray classique tarzda olacak ! » şartını görünce uğradığımız şaşkınlığın sonu yoktu !

Almanya :

1930 da Almanya'da idim. Sosyal - demukrasi hüküm sürmekteydi. O zaman sayın meslekdaşım Eric Mendelshon bana : Fikir cereyanlarını idare edenler arasında garabet fantezilerinin, herkesi şaşırtmak için yapılan «loufoque» ların bittiğini söylemişti de donup kalmıştım.

Böylece Almanya'da seçilmiş zümre Fransa'dakine yaklaşıyordu. Fransa'dakiler ise müvazene ve ahenk göreneğini hiç bitirmemişlerdi.

Fransa :

Bütün bu deverede Fransızlar her sabah gözlerini açınca gazetede ortalığı yangına verecek şeyler okuyorlardı. Kendilerini mahvolmaya bırakacak takımdan olmayan Fransızlar da bu sefer bir çeşit réaction görüyoruz. Politikada olduğu gibi sanatta da nasyonalizm uyanıyor. Gençlerin şöyle bir yana itiverdiği eski sanat efendileri yeniden nufuz kazanıyor. Ve matbuat yenilik cereyanına karşı şiddetle atılıyor.

Sentez fikirlerinin doğuşu :

Bu iki türlü ve derin sebeb, yani siyaset reaksiyonları ve ekonomik

felâket, yenilerin hakim olan durumunu sarsmıştı.

Bu iki âmile bir üçüncüsü katılmakta geçikmedi: Clacissisme'in pek tiz ilerleyişi ! Sonra bir dördüncü âmil de geldi katıldı : Arşiteklerin kübist mimari yüzünden uğradıkları « sukutu hayaller ! » (2)

Epiy zamandır bizim güzel ve modern resim mektebimiz, Manet'leri Renoir'lar, Cézanne'lar, Gaugn'lar, Maurice-Denis'ler.. yani vaktile akademizme harb açan bütün sanat kafilesi, şimdi klâsiklik için çarpışıyorlardı. Aynı hâdiseye büyük ve modern heykeltraşlarda da rastlıyorduk. Bourdelles, Despinau gibi adamlar büyük klâsikler değil midir? Mimarlıkta yine aynı hâdise göze çarpıyordu : Auguste Perret gibi ileri atılışlarile, avane-garde'liğile tanınmış birisi büyük bir klâsikti.

Yalnız .. dikkat ediniz: Klâsik demek akademik demek değildir !.

Dekor :

Eseri baştan başa hayırlı tesirlerle dolu olan Lecorbusire, duygunun tesir ve nufuzunu inkâr etmişti. Bunun için de duygu, öcünü almakta geçikmedi. Lecorbusier dekoru ayıplamıştı dekor geri geldi. Denebilir ki eserin çırıl çıplak oluşunu müdafaa eden nazariyeler yorulmuş gibiydiler. Çırıl çıplaklığın içinde çırıl çıplaklıktan başka ve daha iyi ne yapılabilir? Bu formül bir çıkmaz sokaktı !

(2) Konferanscı, kübizmin bu «sukutu hayal » âmillerini şöyle not edi yor : « Kornişin yokluğu, taraçalar; sıva ».

İfratlarla - bol yeyip içmenin, bolsüslenmenin ifratile - zehirlenmiş olanlara müshil almak iyidir amma bütün ömrü müshil alarak geçirmek imkânsızdır !

Çiçek dekorları. Esprit :

1925 ile 1934 arasında yapılması en mümkün olan dekor, hendesî olandı. Pergelle yapılmış süsler, üç köşeler, baklava biçimleri ! Şimdi bunların hepsi geçmişe karıştı. Bugün yeniden tezyinata dönülmüş bulunuyor. Çünkü tezyinat sahidir, çığırtgan değildir. zariftir.

Biz Fransızlar, iki yıldır, kendi işimizi kendimiz görmeye çalışıyoruz. Bazı göreneklerle, hele içlerinde pek değerli olan müvazene, esprit, zarafet, câzibe ile yeniden aramızı bulmaya uğraşıyoruz. Bu, ihtirasların en güzelidir.

[Konferanscı bundan sonra bir sıra, çok güzel seçilmiş fotografları perde de göstermiştir. İçlerinde kendi eserleri de bulunan bu fotograflar sahiden en güzel vesikalardan sayılabilir.]

Ev içini döşeme sanatı. Bahçeler. Ecnebi memleketlerde :

Şurasını açıkca söyleyim ki, ben yalnız kendi memleketile kibirlenenlerden değilim. Beynelmilel bir çok dostlarım var. Ve benim alman, avusturyalı, İtalyan meslekdaşlarıma karşı büyük saygılarım var. Onlardan bir çoğu memleketinizde de çalışmıştır. Onların eserlerine bütün samimiyetle hayranım ve bu hayranlığımı söylemekten, yazmaktan hiç çekinmedim. Başkalarının istidadını âdil

bir surette takdir etmek, sanat âleminin şerefidir.

Türkler :

Bu fırsattan istifade etmek, ve yeni Türkiyenin sanat rönesansına saygılarımı sunmak isterim.

Genç arşiteklerinizin ilerleyişini, en canlı bir dikkatle takip ediyorum. Fransa'da sanat öğretimlerini teftiş etmek vazifem olduğundan her seyahatimde sizin güzel teknik mekteplerinizi büyük ilgilerle gözden geçiriyorum. İlle İsmet İnönü kız enstitünüzle Gazi enstitünüzü !. İşden anlayan birisi gibi söylemeliyim ki, Türkiye bu iki kurumda mekteplerinin birinci derecede olanlarını, kendi sine şeref verecek olanlarını görebilir !

1937 :

1937 de, Paris'de sanat ve tekniğe hasredilmiş bir sergi açacağız. Türkiye'nin bu büyük ve manevî barışa iştirâk etmesini bütün ruhumla dilerim. Eğer harikulâde değerli ve idarelerinize bağlı ekiplerle teknik cehdinizi gösterebilirseniz orada birinci safta geleceğinize inanıyorum. Mekteplerinize de büyük bir şeref payı ayırmak gereklidir.

1937 de Paris'de urbanizme (şehircilik) e, mimarlığa, teknik veya sanat öğretimine dair birçok kongralar olacaktır. Eğer oraya gelmeniz zevkini bize tattırırsanız, en büyük bir samimiyetle karşılanacaksınız ve emriniz altına koyacağımız imkânlarla size yalnız zevkin, keyfin Parisini değil, bilginlerin, sanatkârların Parisini göstermeye çalışacağız.

Sınırların üstünde konuşmalar :

Fikir mübadeleleri hiçbir zaman daha faydalı olamazlardı. Daha iyi tanışmak,. Bu şüphesiz daha iyi anlaşmak ve daha iyi sevişmektir. Dünya, akılları durduran öyle bir tizlikle oluyor ki, (èvolue) başkalarının denemelerinden faydalanmakta sonsuz kazançlarımız vardır.

İlle sistemli surette başkalarını tenkit iptilâsından çekinmeliyiz. Başka memleketi muhakeme ederken, mu hakememize biraz sevgi, biraz anlama isteği koymayı unutmamalıyız: Bunlarsız her düşünce sapıtabilir ! Sonra, muhakeme edebilmek için salâhiyet sahibi olmak gerektir. Söz gelimi, Türkiye'de, hele Ankara'da yapılan işler için çok tenkitler dinledik : Bunların hepsi de yersiz şeylerdi !

Bilâkis; Türkiye'de, ille Ankara'da başlanan yaman işler için büyük bir hayranlık içindeyim. Muhakkak Ankara yirmi sene sonra dünyanın en güzel, en sevimli şehirlerinden biri olacak. Türk milletinin dinamizmi, kararlarındaki nizam ve anlayışlılık.. bütün bunlar ancak parlak bir sonuça varabilir.

Gelecek yılların Ankarasında otucak olanları adeta kıskanıyorum. Goethe'ye göre iyi yapılmış, iyi kurulmuş şehirlerde halk mesut yaşar! Kötü yapılmış, kötü kurulmuş beldelerde ise aksine herkes neşesizdir, kederlidir. Korkmayın : Ankaranın gelecek sakinleri neşe içinde yaşayacaklardır !

Bir takımına göre, Ankara fazla süslü ve iddialı bir yönde gidiyor. Ben ise büsbütün aksine düşünüyo-

rum : Sizin nesil gibi, tarihin büyük bir sahifesini yaşamak taliine kavuşanlar, bu talii madde üstünde ebedileştirmek gururunu da elde etmelidirler. Anıtlar öyle şahitlerdir ki yarın, yüz yıl sonra, bin yıl sonra Atatürkün *zaferini hatırlatacaklar*dır ! Eğer şu anda Kamâlist Türkiyeyi idare edenlerden bir dileğim olsaydı, onlara önderinizin ve milletinizin büyüklüğünü daha iyi anlatmaya daha çok muktedir binalar yapmalarını söylerdim !

R. O. A.

ZEKÂSİ YÜKSEK ÇOCUKLAR YETİŞTİRMENİN YOLLARI

H. MALİK EVRENOL

HER doğan çocuk dirimde muvaffak olabilecek, hayatı kazanabilecek bir takım vasıtalarla (yollarla) ve kudretlerle (güçlerle) mücehezdir.

Bu vasıta ve kudretin en gereklisi ve önemlisi zekâdır. Zekânın azlığı veya çokluğu kafa tasın için. deki beyinle saptanır. Beyindeki yivlerin şekli, onların çokluğu veya azlığı çocuğun çok, orta zeki veya ortadan aşağı olduğunu gösterir.

Zeki ve çok zeki kimselere muhtaç yurdumuzda annelere düşen büyük ve kutsal bir ödev vardır. Ödev şudur :

Zeki ve çok zeki çocuklarının zekâlarını bilgili ve usalır (makul) yollarla kamçılayarak biran önce yetişmelerine yardım etmek ve böylece zamandan ve paradan kazanmaktır. Zekâsı yüksek çocuk yapabilecek ve yetiştirecek anne ve babanın her şeyden önce bedenlerinin sağlam ve iyi gelişimde (inkişaf etmiş) olmaları ve sinirlilikten uzak bulunmaları gerektir. Bedenleri cılız ve sinirli kimselerin doğuracakları çocukların zeki, hele çok zeki olmalarına imkân yoktur. Çünkü kendi cılızlıkları, sinirlilikleri, etensel (maddî) ve marazî hastalıkları anne karnında büyümekte olan çocuğa geçer. Soysal dirimin keşmekeşi, karışıklığı birçok kimseleri sinirli ve hasta yapmıştır. Büyük krizler, hele ekonomik ve finansal krizler, savaşlar, ve hâdiseler ve felâketler insanların çok kere ruhlarını ezer, yıpratır ve sakat bırakır. Bu türlü ana babalardan doğacak çocuklarda büyük zekâ aramamalı. Büyük zekâ bulunsa bile istikrarsız bir zekâdır ki, o kadar güvene değer birşey olmaz.

Demek ki, sinirli, ruhları ezik ve silik, yıpranmış kimselerin çocukları çok zeki olamaz.

Pek genç evlenenlerin de çocukları çok zeki olamaz. Her şeyden önce bunların bedenleri eyice serpilmiş değildir. Çünkü bedenin tam gelişimi yaş yirmi, yirmi ikiyi bulduğu zamandır. Kemikleri ve bedenin daha başka organları yirmi birden yirmi beşe kadar eyice gelişir ve serpilir. Bundan başka, dirimin henüz manasını anlayamamış ve kavrayamamış, sayici dirimle henüz ilgilenmemiş anne ve babanın küçük çocuğuna vereceği eğitim pek kıt ve kısır olur. Çocuk bakımı bilgisine yeni başlanmış ve gereğince hız verilememiş bir yurdda genç analarını çocuk büyütmekte uğradıkları zorluklar az değildir.

Bu kadar genç ana babaların çocuklarına iyi besin (gıda) vermelerine imkân yoktur. Sağlam bir ana

babadan doğan sağlam bir çocuk her şeyden önce iyi beslenmelidir. Çünkü sağlam vücuda sağlam ve kuvvetli besin gerektir. Bu eksiklikler yüzünden genç ana babalardan doğacak çocukların belki de yüzde 80 ni ancak basit yurddaş olarak yetişir. Yaşları 25, 30, 35, 40 ı bulmuş ana babalardan doğacak çocukların zekâca yüksek olmaları yüzde 80 olarak kabul edilir. Demek ki, biraz yaşlı insanların dahi öretmeleri ihtimali vardır. Bedence ve zihince yorgun yaşlı kimselerden doğacak çocukların zekâca aşağı olmaları ve idiyo ve embesil olarak dünyaya gelmeleri çok muhtemeldir.

Dahilerin bir çoğu bedence ve dimağca yıpranmamış, orta aylelerden dünyaya geldikleri besbellidir. Bedenin yıpranmamış olması çocuğa tam bir sağlık, zihnen yorulmamış bulunması çocuğa yivleri çok düzgün bir beyin bağışlar ki, önceleri anasının babasının ve sonraları okulun ve daha geniş bir çevrenin ve belki de hâdiselerin yardımile çocuk üsnomal bir insan ve alanında bir dahi (oke) olarak yetişebilir.

Cinsel değer (temas) zamanında da yüksek zekâlı çocukların yetişmesine sebeb olduğu bazı doktorlar tarafından ileri sürülüyor. Bunlardan Amerikalı Dr. Kugelmass'a göre kuvvetli bir zürriyetin varlık bulabilmesi için (regl) den bir iki gün önce veya sonra cinsel değette (temasta) bulunmak gerektir. Çünkü bu zamanda kadındaki sevgi ve şafkatın yüksek zirvesini bulduğu ileri sürülüyor. —

Çocuğun eğitimi annenin karnında başlamalıdır. Çocuğun varlığının yüzde (80) ni annesinin karnında bulunduğu 40 hafta içinde şekillenir. İğne ucundan daha küçük olan bir tohum, çocuk 3 - 4 kiloluk bir ağırlıkla dünyaya gelebilmek için, anne karnında 2,000 milyon kere çoğalır. Bu çoğalma ve şekillenme devresinin umumiyetle ilk iki ayı içinde çocuk bedence kötü şekillere uğrayabilir. Bu devre içinde gebe anne zihince duygu ve bedence sarsıntılara uğramamaya çok dikkat etmelidir. Hal ve vakti iyi olan ve iyi beslenen anneler çalışan ve amelelik edip çok yorulan kadınlardan daha sağlam çocuklar doğururlar.

Zekâsı yüksek çocuk çok düzgün büyür. İlk iki senede boyca süratle uzar. Bunu kovalayan dört sene içinde ayırd edilmeyecek derecede omuzları ve bedenin daha başka yerleri genişler. 14, 15 yaşlarında birden boy atar, bundan sonra yine genişler.

Altı yedi yaşını bulmuş bir çocuğun beyni büyüyeceği kadar büyümüş demektir. Yivlerin şekillenmesile zekâ tamamlanmış olur. Bundan sonra insanın dirimine tecrübe, görgü, okuma ve zekânın yardımiyle bunları kavrama ve kullanma devreleri başlar.

Büyümekte olan çocuğa içgüdü (sevki tabiî) lerinin ve anıklarının (istidat) gelişmine engel olmayacak yolda davranıp iyi alışkanlıkların edinmesine yardım etmelidir.

Bebeğe, çocuğa ve ergine duygulu ve entelektüel bir disiplin vermek

anne baba için en güç işlerden sayılır. Örnek : Giyinme ve soyunmak küçük bir çocuk için çok güç bir teknik işidir. Böyle olmakla beraber çocuğa fırsat verilir ve denev yolu ile elbisesini ve pabuçlarını giyer ve çıkarırsa, birgün onları güçlük çekmeden giyebileceği ve çıkaracağı besbelli. Bu işte anne babanın yüreklendirici sözleri, kılavuzluğu, dura (sebat) ve dayanıklığı gerektir.

Küçük zeki çocuklarda aranılacak sıfatlar :

Birinci gün : Aksırır, titrer, esner hıçkırır, kuvvetli emer.

Birinci ay : Elini ağzına kor, annesinin yüzünü tanır gibi olur, ses vesadalar çıkarır.

Üçüncü ay : İstekleri yerine getirilmezse feryad eder, gıdıklanınca güler.

Dördüncü ay : Kucakta tutulduğu sırada başını dik tutar, büyükler onunla oynamayınca ve şakalaşmayınca kızar.

Altıncı ay : Bir dakika için öne doğru eğilmiş birhalde oturur, banyodan hoşlanır, adını tanır.

Yedinci ay : Red ve istememezlik ifade eden başı ile çevirme hareketi yapar, ağzını ve gözlerini açarak hayret gösterir.

Sekizinci ay : Emekler ve vaziyet değiştirir, sevgile karşılıkta bulunur gibi olur, dikkati çekecek hallerde ve manevralarda bulunur.

Dokuzuncu ay : Yalnız başına oturur, yüz üstü yere konduğu zaman arka üstü döner, ellerini sallayarak, « Allahısmarladık » demeğe çalışır.

Onuncu ay : Ayağa kalkar, mama, baba gibi kelimeleri anlaşılacak halde söylemeğe başlar.

12 - 14 üncü aylar : Yardımla yürür, kendi elbisesini çıkarmakta ve giymekte annesine yardım etmeye çalışır. Basit emirleri anlar.

15 inci ay : Yalnız başına yürür, geri geri gider ve bu hareketinden hoşlanır, idrarını kontrol eder.

18 inci ay : Bir ayağı üzerinde durabilir, mendil kullanabilir, hafızasını kullanmaya başlar.

24 üncü ay : İskemleye çıkar ve iner, kelimeleri kolaylıkla tekrar edebilir, 200-300 kelime bilir.

Üçüncü sene : Yüzünü ve ellerini yıkar ve kurular, dişlerini fırçalar, elbise düğmelerini ilikler, sade hikâyeler söyler, küçük küçük şarkılar söyler ve tekrareder, beşe kadar sayar.

4 üncü sene : Bir ayağı üzerinde 15 saniye durur, elbiselerinin bütün düğmelerini eyice ilikler, on beşe kadar sayar, nerede ve kiminle beraber oturduğunu ve yaşadığını bilir.

5 inci sene : Yardımsız giyinir ve soyunur; okumaya yazmağa çalışır, bebe dili ve teleffuzu kullanmadan konuşur.

İşaret ettiğimiz bu noktalar müşahedelerin sonuçlarıdır. Bunun için her nokta; harfi harfine ekzakt olarak kabul edilmeyebilir. Ancak çocuğu ile çok yakından ve bilgili ilgilenen her anne babanın çocuklarının türlü türlü hareketlerini saptarken, bunoktaları göz önüne alarak yapmaları faydalı olur.

ANADOLU'DA YENİ BİR ETİ HÜKÜMDAR MEZARI VE HAZİNESİ BULUNDU

MEHMET SAFFET ENGİN

Parlak bir sonbahar gününün sabahında uzunca bir yolculuğun yorgunluğile Anadolu'nun yüksek yaylalarından birine ulaşmış bulunuyorduk. İçinde, binlerce yıldanberi, geçmişin andaçlarını saklayan ve yeniden bize tarihimizin bir tutam özelini, atalarımızın bir kucak sevgisini veren bu serin ve güzel yaylayı Alacahöyük tepelerinden derin bir sevinç ve huşula selâmladık.

Türkün en az yedi bin yıldan beri otokton bir halk haline yerleşerek kendine yurd edindiği Anadoluda yapılan araştırmalara, bugün Millşddan önce 4000 yıla çıkarılan Anadolu medeniyetinin eskiliğini her yeni buluşla birkaç asır daha geriye götürmektedir. Sakladığı eski medeniyet eserlerine arkeolojik bakımından henüz el sürülmemiş sayılacak halde olan Anadolu'da araştırmalar devam ettikçe, orta Asyadan yapılan ilk göçlere uygun gelecek zamanlardan beri buraya ileri bir medeniyet getirilmiş olduğu gerçekliğinin daha ziyade temin edeceğine inanmak doğru olur. Son öyük kazısında elde edilen eserlerde bu hakikatı teeyide yarayacak belgelerdir.

Bütün gölgeli yerlere harikalı dehasının eşsiz ışığını saldığı gibi ulusal tarihimizi de her yönden aydınlatan ve derinleştiren Türk tarihi araştırma kurumunun yüksek hamisi derin sezişlerile bu defa da öyük kazısının yaptırılmasına işaret buyurmuşlardı.

Kurum tarafından Türk mütahhassıslarına yaptırılan bu kazı son ucunda harikulâde eserler, mezar ve mezar hazinesi meydana çıkarılmıştır. Atalarımızın tarihini daha geniş bir mikyasta aydınlatan bu eserler ilim âlemine çok önemli bilgiler verdiği gibi, şimdiye kadar Anadolunun eski tarihine ait meçhul kalmış bazı ehemmiyetli meseleleri de aydınlatmış oluyor.

Höyük hazinesi orta Anadolu yaylasında büyük Kızıl ırmak kavsinin içinde Eti imparatorluğunun merkezi olan Hattusa (Boğaz köy) ünün takriben 25 kilometre kuzeyindedir. Burası Hattusa'nın kültürel faaliyetleri ve terakkisiyle temasta bulunacak kadar ona yakın, fakat kendi hususiyetlerini gösterecek derecede ondan uzaktı.

1835 de ilk defa olarak Hamilton burada bir mühim harabe bulunduğunu ilim âlemine bildirdi. Lâkin bu muhteşem medeniyet merkezinin Eti kavm ve medeniyetinin eseri olduğundan başkaları gibi kendisi de gafil bulunuyordu. Sonra Barth, Von Lennef, Ramsay ve Perrot gibi âlim-

ler de burasını gezdiler ve hakkında yazılar yazdılar.

Von Lennef'in 1870 de çıkan «Trovels in little knovre » « Parts of Asia Minon » adlı eseri oldukça tam ve itimada değer malûmatı ihtiva ediyordu. Profesör Ramsay'in 1881 deki seyahatını anlatan ve 1883 de çıkan « The Early Nistorical Relations of Phrygia and Cappadocia » adlı yazısı buradaki âbidelerin ehemmiyetinden ve manalarından âlimane bir surette bahsediyordu. (1)

Perrot'un verdiği izahat ise «Exploration Archeologique» adlı eserinde intişar etmişti. 1907 de Liverpol üniversitesinden bir heyet burasının plânını ve tam fotograflarını çıkardı.

Bütün bu başlangıç etüdlerden sonra ilk defa olarak Türkiye hükûmeti namına İstanbul müzesinden Macridi 1908 de burada bir kazı yaptırdı.

Bu sayede o zamana kadar bilinemiyen birçok noktalar aydınlandı yeni heykeller ve eserler elde edildi.

Üzerinde şimdi bir köy bulunan on metreden fazla yükseklikteki bu Höyük 200 metre kadar uzunluk ve enlilikte hemen dört köşe bir şekildedir. Boğaz köyden gelirken görünüşü ve köye girilen kısım tedrici bir yükseklik arzeder, başka tarafları daha dik yamaçlar halindedir. Etrafında vaktiyle bir surun bulunduğu şurada burada görülen bazı izlerden anlaşılmaktadır. Hattusa'nın büyük kale etrafındaki surunda olduğu gibi bu da büyükçe ve çok köşeli taşlardan yapılmıştır. Surun altından dışarıya çıkan bir yeraltı yolu, yine Hattusadaki birbiri üzerine mail dizilmiş ve ortasındaki sıra taşlar bir mihver kemeri teşkil edecek surette tertip edilmiş büyük kayalardan yapılma yer altı yoluna tamamen benzemektedir.

Yalnız burada cenuba doğru 12 metre kadar ilerledikten ve sonra birdenbire garba dönerek beş altı metre daha gittikten sonra daha ilerisinin yıkılıp kapanmış olduğu görülüyor. Ortada bir taş, ışık ve hava gelmesini temin için süzgeç şeklinde deliklidir.

Höyük'ün tepesinden bunun ne kadar derinlikte olduğunu henüz kati olarak tesbit etmek mümkün olmamıştır. Höyük'ün üzerinde bu taşa tekabül edecek noktadan takriben on sekiz metre kadar garbe doğru gidilince bir sıra kayalar bulunduğu ve bunlardan bir tanesinin üzerinde Hattusa'da da olduğu gibi yuvarlak delikler açıldığı görülür.

Anlaşıldığına göre burada eski bir Eti kasabası vardı ve sonradan onun harabesi üzerinde Eti imparatorluğu devrine ait olmak üzere bir hükümdar sarayı kurulmuştu. Höyük'ün cenubu şarkî kısmında büyük sfenskli, arslanlı medhal kapılarile, son zamanlarda Ankaraya nakledilen ve medeniyet tarihi bakımından harikulâde ehemmiyetli ve manalı büyük kabartmalı taşların bu saray medhalini süsleyişi imparatorluk devrine ait olan bu sarayın azamet ve ehem-

---

(1) S. 116, 1883, London, xv, Jour. Roy. As. Soc.

miyetini göstermeğe yarayacak mahiyettedir. (1)

Bu kazıdan elde edilen en önemli ilmiğ netice Höyükün alt tabakalarında Boğazköy'den daha eski bir iskân sahası bulunması ve ondan da eski bir tabakada bir hükümdar sarayına ait eserlerin meydana çıkmasıdır. Bu itibarla burasının Hattusadan daha eski bir hükûmet merkezi olduğu anlaşılmış bulunuyor. Bundan başka mezarda bulunan iskeletin dizleri yukarı doğru çekik büzülmüş bir şekilde tedfin edilişi, Sümerler'in tedfin usulünü gösterdiği gibi orta Asyada Anau kazısında elde edilen tedfin usulüne de tamamen benzemekle ırkî münasebet ve medeniyetler menşeyi bakımından büyük bir ehemmiyeti haizdir. (2)

Bid kraliçeye ait olması melhuz bu llnan hükümdar mezarındaki eşya ara sında yüksek bir sanatı temsil etmek te olduğu görülen altın kupa, sürahi, yine altından küpeler, iğneler, gerdanlık v.s. mücebherat bu devrin ihtişamını, inceliğini ve kültür yüksekliğini gösterdişi gibi, mezarlara ölü ile birlikte eşya gömmek itikadının da buradan Mısıra geçtiğini aydınlatmaktadır. Güneş kursları ve üzerlerindeki hayvan ve nebat sembolizmi ile heykelcikler de güzellik, incelik ve mânâ itibârile son derece önemlidir. Güneş kursu Anadolu'da büyük ana ilâhasının sembolüdür. : arslan ve geyik gibi hayvanlar da bunun tetemuatındandır. Bunlardan başka birçok yazılı ve yazısız ince sanat ruhu taşıyan mühürler ve birçok oymalı işlemeli çanak çömlekler de bulunmuştur. Bazı mühürlerde görülen hiyeroglif işaretleri ileride burada yaşamış olan hükümdar adlarını tanıtacağı gibi bu yazıların okunmasına da yardımı olacağı şüphesizdir.

Höyük'e yakın bir yerde bir köylü tarafından toprak kazılırken bulunup mutahhassıslarımıza getirilen geyik üzerindeki Eti kabartması en zarif sanat nümunelerinden birisi olduğu kadar muhtelif devirler arasındaki irtibatı göstermeye yaraması itibarile de büyük bir önemdedir.

Halâ devam etmekte ve yeni yeni eserler vermesi beklenmekte olan Höük hafriyatı tarihimizin eski büyük medeniyet safhalarını aydınlatması ve bilgilerimize yeni ışıklar saçması bakımından yüce Reisimiz Atatürk'ün derin seziş ve işaretlerinin ne kadar yerinde çıktığını ve sonucunun, şimdiye kadar çeşit yabancı heyetler tarafından yapılan kazılar yanında eşsiz bir önemde olduğunu göstermektedir.

Boğaz köy harabeleri :

Yüce cumur reisimiz Atatürk'ün tarih yolundan bize engin varlığımızı gösteren harikalı sezişlerile yaptırılan Höyük kazısında meydana çıkarılan hükümdar mezarile hazinesinden ve ilim âlemine önemli bilgiler katan birçok eserleri görüp inceledikten sonra Türk tarihi araştırma kurumu

---

(1) Ülkü, sayı: 29 bu kabartmalar hakkında izihat verilmiştir.

(2) Exp. in (Pumpellay 1907) Türkistan s.

yine bu civarda bulunan ve asırlarca Eti imparatorluğunun hükûmet merkezi olmak önemini taşıyan Hattusayı (Boğazköy) ü ziyaret etti.

Üzerinden « Subbiluliuam » nın o zaman bilinebilen dünya medeniyetlerine hükmettiği bu yüksek serin ve güzel tepede eski Türk kuvvet ve ananesini yaşatan atalar dehasının tezahürleri, binlerce yıldanberi Boğaz köy kayalarını süsleyen bu muhteşem âbidelerde, saraylar ve mabedler enkazında görülüyor.

Geniş Anadolu yaylasının ayrılabilen dört mıntakasından kuzey doğu kısmı, ortasında hükûmet merkezi olanHattusa'nın bulunmasile özel bir ilgiyi çeker. Burasının deniz seviyesinden takriben 1400 metre yükseklikte bulunan genel vaziyeti, münbit vadilerile, serî akışlı ırmaklarla ayrılan küçük dik yamaçlarile ve bazı yerlerde dev gibi yükselen dik çıplak kayalarile Anadolu yaylasının birçok kısımlarının hususiyetlerini taşır. Irmakların kaynaklarında yer yer küçük köylerimiz gizlenmiştir. Delice ırmakla budama su ve killi su çayları bu mıntakaya hayat veren iki ırmaktır. Buraları Cumuriyet devrinden önce ve hükûmet merkezinin Ankaraya yerleşmesinden evvel Yörüklerin ve Çapan oğullarının yaşadığı mühmel yerlerdi. Fakat şimdi bu güzel mıntakanın tabiî faydalarından köylerimiz istifadeye başlamışlardır. Şüphesiz Etiler devrinde buralarda büyük bir refahın hüküm sürdüğünü gösterecek deliller pek çoktur. Anlaşıldığına göre burası orta Asya'dan en eski göçlerle Anadoluya gelen ilk Etiler'in büyük Kızıl ırmak kavsi içinde kurdukları ilk Site devleti mıntakası idi.

Hattusa milâddan önce üçüncü binyılda Eti krallığının merkezi olmuştu. Daha sonraları imparatorluk devrinde (M. ö. 14 üncü asırdan sonra) bütün Anadolu'daki Eti site devletlerinin, Ege, Suriye, Filistin ve Babil'in sıyasal ve sosyal merkezi oldu. Mısır kuyudatında « Büyük Haytler » unvanını taşıyan devir de bu devirdir. Hattusa'dan Anadolunun muhtelif istikametlerine giden yolların izleri görülebiliyor. Süel müdafaa ve siyasal idare bakımından bu kadar mükemmel bir hükûmet merkezi ender bulunur. Binlerce yıl sonra Ankara onun biraz garbında aynı şeraitle Cumuriyetin merkezi olmuştur.

İkinci derecede kuvvetli Site devleti cenubda Arzova (Adana mıntakası) idi. Bundan başka Osova, Sinova, Kızova, Gosga, Tulusa, Mira, Baballa gibi Site devletlerinin adları biliniyor. Bunlardan bir kısmının türkce kelimelerle hemen aynı olduğu ilk bakışta anlaşılabilir.

Boğazköy geçen asrın iptidalarından beri hakim, tabiî vaziyeti ve ihtişamlı âbidelerile istikşafcıların dikkatini çekmişti . Texier, Hamilton, Perrot ve Chipiez burası hakkında birçok izahat vermişlerdi. Ramsay burasının eski bir idare merkezi olabileceğini ileri sürdü ve nihayet profesör Sayce merkezi burası olmak üzere büyük bir Eti imparatorluğunun mevcudiyetini gösterdi. O zamandan

sonra bütün keşifler ve bütün eserler bu fikri teyit etmiştir.

Burasının Etilere ait olduğunu gösteren ilk işaret, tepenin ortasında Akrapol'daki büyük kale denilen harabe ile daha aşağıdaki büyük saray yahut mabed harabesi arasında bulunan hiyoroglif yazılı büyük taştır. İşaretler şimdi adeta silinmiş gibidir. Fakat Cernell' üniversitesi tarafından 1911 de istampası alınmıştır.

1906 da İstanbul müzeler müdürlüğünden Macridi ile Dr. Mincheler şimdiki büyük saray harabesini meydana çıkaran kazıyı yapmışlardı. Saray harabesinin yanında biraz cenuba doğru iki kaya üzerinde bulunan hiyeroglifli heykellerde çok dikkati çekmiştir. Bundan başka saray harabesi içinde binlerle çivi yazılı tabletlerin bulunuşu bu kazıyı son derecede kıymetlendirmişti. Bunlar Eti hükümdarlarının resmiğ vesikaları, sıyasal muhabereler ve muahedeleriydi. Hattusa harabeleri yakın şarkın Elenik devirden önceye ait en ihtişamlı âbidelerini ihtiva etmekle kalmıyarak aynı zamanda bilgi âlemine çok yeni ışıklar saçan en didaktik bir mahiyeti haizdir. Hattusa'nın yanındaki yazılı kaya âbideleri ise yüksek Eti san'atının ve diniğ sembolizminin yekta bir ifadesidir. (1)

Burada birbiri arkasına dizilmiş ilâhlar büyük bir merasim vaziyetinde bulunuyorlar. Ortada ana ilâha Arinna ile en büyük mabud Teşub'un karşı karşıya duruşları çok embozan ve çok manalıdır. Merasim âbidesi başlı başına bir şaheserdir. Bunun ifade ettiği mana üzerinde birbirinden ayrı bazı fikirler ileri sürülmüştür. Bizce bu âbide Etilerin sonradan gelen göçlerinin ilk göçlerle gelip yerleşmiş olanlarla uzlaşmasını ve Anadolu'nun eski büyük ana tanrısından yeni gelenlerin baş tanrısı olan Teşub'un buralarda yerleşmek için müsaade almasını temsil ediyor. Orta Asya'dan garbe doğru dâima mütevali akınlar olduğu ve Anadoluda daha eskiden bir Protohitiler'in varlığı biliniyor. Bu itibarla yazılı kaya merasimi âbidesi yalnız diniğ değil aynı zamanda siyasal bir mahiyeti de haiz olduğu anlaşılır. Abide esas itibarile bir din ayrılığı da göstermiyor; ancak uzun asırlar birbirinden ayrı kalmış kardeş haleflerin dinlerinde husule gelen bazı mahallî hususiyetler olabilir. Meselâ Anadolu'da ana tanrı harb ve kuvvet tanrısı olan Teşub'un üstünde bir mevki tutmuştu.

Yazılı kayanın büyük ve küçük iki galerisi hep böyle monyomantal ve empozan eserlerle doludur.

Hattusa baştan başa geniş bir müdafaa surile çevrilmiştir. Bunun cenup kısmında Höyük harabesini anlatırken söyleliğimiz gibi takriben yetmiş metre uzunluğunda bir insanın serbestce geçmesine müsait, kayaların birbiri üzerine dizilmesile meydana gelmiş müselles şeklinde bir yeraltı yolu vardır ki, bu icabında tepeye kadar çıkmadan dışarı ile irtibatı temin

(1) Buna ait izahat Ülkü'nün 29 uncu sayısındadır.

etmek için büyük bir meharetle yapılmıştı. Surun içinde kalan saha 1X2 kilometredir. Sur vasatî olarak 3 metre kalınlığında ve üç buçuk metre yükseklikteđir. Dokuz kapısı vardır. Batı tarafındaki kapı sanat eseri olmak itibarile harikulâde realist uslûp ile yapılmış iki muhteşem arslanla süslenmiştir. Bu arslanlar hükümdarın kuvvet ve azametini temsil etmekte ve aynı zamanda ana ilâhanın sembolü olarak tanımaktadır. Her medhalde iç ve dış olmak üzere büyük granit kayalardan yapılma iki kapı vardır. Yan kayalardan her biri 3 metre yüksekliğinde ve 1,5 metre kalınlığındadır. Bunlar üst tarafları kemerli olacak şekilde kayaların güzelce yontulmasile meydana gelmiştir. Açılıp kapanan kısmı görülmekle beraber mihverler üzerinde üteharrik olduğu anlaşılmaktadır.Bu kapıların, surun ve yeraltı yollarının o devir için nasıl bir ileri mühendislik ve sanat eseri olduğunu düşünerek mütehayyir kalmamak mümkün değildir. Hele arslanlardan bütünlüğünü muhafaza eden sağdaki, bugün için bile yüksek bir sanat eseri sayılacak heybet ve güzelliktedir. Sur kapılarında ve yeraltı yolunda görülen kemer sistemi sonradan müterekki garb mimarisinde görülen kemerciliğin menşeyi olmak itibarile çok önemli sayılmaktadır. Hiç bir âbide bu eserlerden daha fazla bu devirde yaşayan insanların kültürel inkişafları kuvvet ve kabiliyetlerini teşhir edemez.

Sur kapılarından biri yanında bir amazon kadın muharibi temsil etmesi çok muhtemel olan heykel, kıyafeti, ve yine bir sanat eseri sayılacak ucu müteaddit kıvrımlı baltası ucundaki hilâli ile çok dikkate değer. Aynı hilâli daha büyük ve tek başına iki Monstr'un ellerile başları üzerinde kaldırdığı yazılı kayânın muhteşem âbidelerinden birinde, ve yine sağ tarafta büyük kalın sembollü küresi üstünde kanadlı kursun ortasında yıldızla birlikte görüyoruz. Maraş vesair yerledeki âbidelerde de yıldızla birlikte hilâlin bulunması Etiler zamanına kadar geriye giden eski atalarımızın ay yıldızı ulusal bir emblem olarak kullandıklarını ve hatta bunu orta Asya'dan beraberlerinde getirmiş olduklarını gösterebilecek bir iddaya esas teşkil etmesi gayri varid değildir. Muharibin belinde aynı zamanda bir kılınç asılı bulunması da kılıcın menşeyini aylınlatacak bir mahiyette görülebilir. Baltanın ve kılıcın Subbiluliuma devrine (M. ö. 1375) e ait olduğu ve büyük sarayın da onun tarafından yaptırıldığı tahmin ediliyor. Homerin tasvirine göre Amazonlarla Truva kralı Priam arasında muharebeler olduğu ve Termodon şehirle bir münasebet gösteriliyor. Amazonlar Eti muharib kadınlar idiler. Plutarch'ın dediğine göre Heracles çift başlı balta örneğini Amazon kraliçesi Hippolyte'den almış bulunuyordu. Bu sıralarda Atarsiyas idaresinde Akaların egeyi istilaları ve Frikyalıların

şarka doğru akınları da tarihce tesbit edilmektedir. Bu itibarla muharib kadınların Hattusa'nın imdadına koşmuş olmaları ve onlar namına hükûmet merkezinde bir heykel dikilmiş olması ihtimalden uzak görülemez.

Bu güzel tepede dış surdan başka daha eski bir de iç surun bulunması burada hükûmet merkezi olmazdan önce bir şehrin bulunduğuna işaret sayılır. Bu surun üzerinde bir takım kaleler de görünmektedir. İkinci surun içinde ve asıl Arapol denilen yerde 1931 de başlıyan ve halâ devam etmete olan Alman heyetinin hafriyatı daha eskiden bulunmuş olan üç saray ve bir mabed temelleri içinde yeniden 4000 tabletle hiyeroglif yazılı bazı mühürler meydana çıkarmıştır. Böylece şimdiye kadar Macridi'nin bulduklariyle birlikte Hattusa saraylarında 1400 çivi yazılı tablet bulunmuş oluyor. Bu yazılar Hrozney tarafından okunmakla Eti medeniyetinin iç yüzüne oldukça geniş bir vukuf hasıl edilmiştir.

Makridi hafriyatile meydana çıkarılan aşağıdaki ilk saray büyüklük, ihtişam ve pilân itibarile şaşılacak eşsiz bir mimarî eseridir. Dıvarları ve medhalleri meydana getiren yekpare granit kayaların uzunluğu yedi metreye kadar çıkmaktadır.

Odaların tertibi, merkezî kısım ve onu çevreleyen sıra odalar, belki bu sarayın bir kısmının mabed olduğunu gösteren yerler vardır. Genel görünüşü ziyaretcide azamet ve yapılıştaki ahenk bakımından harikulâde bir tesir bırakmaktadır. Bazıları tarafından bunun bir saray olmayıp tamamen mabed olduğu iddiası da ileri sürülmektedir. Akrapol içinde bulunan saraylarda ve mabedde burada olduğu kadar heybetli bir vakar görünmemekle beraber, onlar da mükemmel bir plan dahilinde yapılmış ve hatta bazı salonları sütunlar üzerine durdurulmuştur.

Büyük sarayın daha eski devre ait daha büyük bir saray bakayası üzerine kurulmuş olduğu ve bu yeninin Subbiluliuma tarafından yaptırıldığı tahmin ediliyor. Hatta altdaki sarayın da daha eski bir iskân sahası enkazı üzerine kurulduğu fikri de vardır. Eski saray zamanına ait olduğu tahmin edilen iki kabartmalı taş da, Akropoldan aşağı doğru inen dik yamaç üzerinde bulunmuş ve üzerindeki hiyerogliflerle, birinde bir muharib, ötekinde bir rahib kabartmasile ve her ikisinde hemen aynı olan iki arkalıklı taht veya mezbahın bulunuşu ile ehemmiyet kazanmıştır. Önce söylediğimiz büyük hiyeroglifli taş ve bu iki kabartma bu defaki ziyaretimizde maalesef görülememiştir.

Bu eski hükûmet merkezinin inkişaf tarihini kazılar bittikten ve tabletlerde tamamen neşredildiketn sonra daha tafsilâtla takip edecek bir mevkide bulunabileceğiz.

Anadoludaki Eti medeniyetinin azameti gün geçtikce daha iyi anlaşılmaktadır. Gerek Eti konfederasyonu

içindeki hükûmetlere, gerek yabancı komşu devletler ülkelerine uzanan yolları, muhteşem sarayları, mabedleri, heykelleri ve kütüphanelerile Boğaz köyün toprak örtüleri altından bugünkü mütefekkir beşeriyetin mütehayyir gözleri önüne açılan Eti medeniyeti canlılık ve fikir yüksekliği bakımından harikulâde bir inkişafın şahididir.

[illegible]

باربار انقلاب تیغ قلب — اوغوز توکه الیشنی حقیقت طلب
ارقا بورا کلنک سرادل ترشتک — ایلچیلار مرات اوردو کورتیلک
ال تورا اوغوزغا اوم حق زور — بر سک دین فی توبدی الکدا یوردر
اوغور اولماکلکا کلد بولدی لار — اجارت بیلاب دستوری قولدیلار
انا خان قیلدین صحبت بوروب — اوغوز قدغوسیدین کوکول لار توروب
بری بری کا سوز قتشی بولالار — بو خاندین اوغوز توکه قالی بولار
دسا وماکس اش وار اوغوز توکه التی — بو ایش لا الحمدا اولار توب کیشی
بولار ایلا جا جرک بیلدی لار — اوغوز توکه کمو بونیا جیقی لار
بار اول اوغوز توکه سوارغا توفی — بار ایردی قتیندا قری اوتسه
سوراب اوغوزغا یاردی اتی — کیم اکی خاتو توکه اونکاردی سیسی
اتالک غا ایتی ناکیم سیری پاک — اول ایکی یمان تیلیک اغیرین ناخاک
حاضر بول ایشنک زبان بماسون — قراخان بارب توریشنی نیکما سون
بو سوزنی تکوردی اوغورماکینی — بی دین دین کوب ایرتوق مسلمان تیغی

[illegible]

اوغوز بیلدی لیشلار تامهن اوزی — توکارلاری برلا براوک تور سوزی
توکارلارکا ایدی ایدم بیرو بارد — برا یاری جی دور کوکول قیلیالار
بو سوز بیرلا بارجه لیجد بولدی لار — اروشس دستوریشی تروب قولدی لار
اتاسی خان جرک برکابت — بیب کلدی کوردی اوغوز قاعده
جقیسان اوغوزغا تیوزدی اوزی — جکر باره سیفار رحم سیز کوزیی
اوغوز قایراتقان باری برزی کور — اتانی کوزنی کیم اوق قیلدی کور
براوق ذحم بیرلا قراخان کوزنی — جنیم قاباردی قالیب لی سوزنی
خان اولدی جرکی قوغ قیجی لار — قوغ شربتی کوبی الجنی لار
مراد بیردی تنکری اوغوزغا اولوغ — مونکا بقتی برجالکس ایلی تموغ
قراخان اینی لاری قیجی براق — قراق جهر تیندا بجار قان ترلی
خطای قیر ایل اذین ترور — کور البیس تولار بیرب تور غرور
نیا اوزکا ایلینی اوغوز باشلادی — تی کیم باطل ایت کیمن تاشلادی
اوزی بیلکان ایلینی مسلمان قیلیب — عبادت کیتی قیلورا زاییدی کا سین ملت

BİR OĞUZ EFSANESİ

HÜSEYİN NAMIK ORKUN

OĞUZ destanının en eski şekli Reşiddin'in Cami-üt-tevarih ve ondan naklen Ebulgazi Bahadır Han'ın Şecerei Türkî'sinde daha sonra da Paris'de ulusal kitap sarayda noksan bir metin de bulunmuştu. Reşiddin'in eserinin mufassalı olan zeylinde تاريخ اوغوز وحال او kısmında (137) Oğuz ananesi hakkında izahat verilmiş ise de bu kısım neşredilmemiştir. Yalnız Paris'deki Uygur yazısile yazılmış olan metin ilk önce Radolff tarafından Qutadğu Bilig'in tabında çıkarılmış, sonra Rıza Nur 1928 de İskenderiye'de neşretmiş (138) en son olarak da Bang ve Rachmati 1932 de Berlin'de çıkarmıştır.

Oğuz destanının manzum bir nüshası da Türkiye'de bulunmuştur. Bu noksan nüsha Uzunköprü'de ölü seyid Ali'nin kitapları arasında iken bunun torunu olan Edirne'de Bay Vahid yazmayı Kültür Bakanlığı kitap saraylar direktörü Hasan Fehmi Turgal'a göndermiş, bu vasıta ile de ben tetkike imkân buldum.

Bu manzum Oğuz destanı baştan ve nihayetten noksandır, sekiz yapraktan ibarettir. Her yaprakta 26 mısra yani 13 beyit vardır. Metnin dili Aybe-tül-hakayık'ın dilidir. Orada geçen sözler aynı manada burada da kullanılmaktadır. Aşağıya metnin transkripsiyonu'nu koyuyorum.

Okuyamadığım yerleri aynen koymaktayım :

Asıl metin

I

1. Kara han ulusunı tüzeti bilib
2. hüdanı unutub yaman iş kılıb
3. izi ruzı kıldı bir oğlan anga
4. ne kim kıssalarnı ayayın sanga
5. toğub üç kün ötti emük emmedi
6. anasınıng her kez südi tammadı
7. anası katıg kazgu oğlı üçün
8. berib emcek anası ni kılsun küçün
9. tüşinde körerkim oğlı aytu anga
10. işitseng anam bir sözüm bar sanga
11. sin ol tengrige büt imanga ulan
12. koy ol batıl işini bu yanga ulan
13. eger mundag itseng emermın sini
14. yok erse ölermın nitersin mini

---

(137) Süleymaniye kütübhanesi Mecmuai Hafız Ebru (Damad İbrahim paşa kitabları arasında 909), başka bir nüshası da Paris'de Bibliothéque National (Farsca yazmalar 136b) dadır.

(138) Pelliot'nın T'oung Pao, XXVII. S. 247-358 deki tenkidi ile Rıza Nur'un Répense á un article de M. Paul Pelliot sur l'Oughouzname, 1931 de bakınız.

15. anası işitti bu sözni turub
16. şükür kıldı hakka yüzini sürüb
17. cını birle bütti yaratkanga ol
18. bu işdin tuyundı ni hoş toğrı yol
19. eme başladı ol oğul süt tileb
20. anası emüzdi başını sileb
21. bir yıl keçti oğlan uluğ boldı hoş
22. anası sözindin kılur irdi cuş
23. atası Kara han seve başladı
24. köb ilning içinde anı kaşladı
25. ayur bir kün erte oğul atını
26. dimedük tiyeling munung zatını

II

27. meşveret kılalıng özinge burun
28. . . . .
29. miming uruğum içre mumung teg kişi
30. yok irdi bu bulgay halayık başı
31. kim aş tarttı barça yidiler buguz
32. oğul öz atını atadı: Oğuz.
33. işitken bu sözi bari tangladı.
34. Oğuznung işini kamug angladı
35. yüzi (139) körklük erdi kılıkı silig
36. köngli mihirlik sözi hub yılıg
37. atımcı bahadır yüreklik özi
38. uyatlıg müsülman cınuktur sözi
39. bu iş birle avga müdam atlanur
40. kim öz dini içre katıg katlanur
41. atası Kara han Oğuzlunıngüçün
42. inisi kızını köcürdi küçün
43. uluğ toylar itti, ulus toyladı
44. Oğuz öz hatunı bile tünledi
45. alur çiftke mini sin tiseng
46. severmin sini hoş müsülman iseng
47. hatunı bu sözni kabul kılmadı
48. Oğuz hem [anı] közike anı ilmedi
49. سلندو hatun teg evinde turur
50. Oğuz kirse çıksa anı köb urur
51. atası Kara han körüb bildi çın
52. inisi kızıga Oğuz kıldı kın

III

53. yana bir inisi bu Kür ha (n) kızın
54. aytı Oğuzga kıl imdi közin
55. anı takı aldı Oğuz sevmedi
56. tayakdın közini anıg açmadı
57. ayur bir izige cınuk bütesin
58. seveyin sini hoş canım birle min
59. yok erse munung teg bil ey turgung oş
60. akibet te bulgungsın oş mında boş
61. kız aytur uluğ söz bu söz sözleme
62. atanıng dinini tut ökün közleme
63. barurmin Kara han katında turub
64. yükünüb ayurmin yüzmni urub
65. Oğuz çıktı sizdin tutub özke din
66. tıyurmin tedi kör bu kamuk budın(?)
67. Oğuz tındı artuk ağız açmadı
68' özin yığdı özke sözin saçmadı
69. iki kızını özke közün körmez ol

(*139*) *Asıl metinde yüz köklük tarzında yazılmış ise de satırın yanında yukarıda yazılan tarzda düzeltilmiştir.*

70. bularning katınga yavuk turmaz ol
71. atası Kara han bu işni bilib
72. Oğuzka aytı aheste kelib
73. yana bir inisi kızın al tidi
74. muvafık tüşürkey anı bir izi
75. اوز berdi anı Oğuzka özi
76. yaraşur bu kızga Oğuznung sözi
77. Oğuz bir kün evdin kelir de körer
78. atağlıkı kıznı tez hem sorar(?)

IV

79. aytı sin imdi miningsin özüng
80. ayayın sanga min bileyin sözüng
81. eğer bir teb anı büter ersesin
82. yanut yahşılıklar öküş kılgamın
83. bu sözni işitti kız aytur revan
84. sin aygannı aytay turub min heman
85. ni aysang ayayın ayıt aytayın
86. bu şirk nifakdın cınuk kaytayın
87. oşal tengr (i) birdür bütermin anga
88. yana ni dimekni ayubir manga
89. munung teg tidi kız iman keltürüb
90. Oğuz sevdi kıznı sözünge bütüb
91. nice yıl munung teg tiriklik kılur
92. kim ol tengrisini tanır hem bilür
93. oş andın song avga müdam atlannur
94. nökerleri birle yürib kuş salıblur
95. Kara han evinde yaraşturdı toy
96. öküş kısrak öldi, sakışsız bu koy
97. kelinlerni evke ketürdi berib
98. yana yahşılıknıng urugın terib
99. ağırladı toyda bularnı telim
100. özi kılkı körklük selim dil halim
101. kelinlerke aydı silerke mining
102. sözüm bar ayayın siler hem biling
103. siz iki kelinning yüzi körklük اوز
104. biringiz kabihrak yok ol yüzde nur

V

105. nidin siz ikünü Oğuz sevmedi
106. bu körksüz kelinni urub komadı
107. yana artukı oş severi budur
108. nidin sizni sevmez, sebebi nidür
109. aytıtıng bileyin sözüngüz barın
110. devasın kılayın bu künde yarın
111. bu iki kelini işitti bu söz
112. yana tabtı fırsat uluğ açtı köz
113. biz iküke aydı müsülman bulung
114. biz ayduk cevabın unutma yolung
115. öz atang dinini koyarsın necün
116. yana bizni yol teb ayursın küçün
117. biz oş han dinini koyabirmedük
118. Oğuznung diniğe uyub kirmedük
119. oşal birmizni müsülman kılıb
120. sever bizni sevmez közidin salıb
121. aytı ne kim sözlerin barçasın
122. uşattı Oğuznung köngül sırçasın
123. Kara han işitti bularnıng sözin
124. katıg kazgu boldı köyürdi özin

125. ayur işbu işke nedür çaremiz
126. yaman yolga kirmiş ciğer pâremiz
127. iniler birle ne kim biglerin
128. uluğdın kiçikke kamuğ yiglerin
129. yığıb öz katıda bularga ayur
130. kelinler dimişi sözini ayur

VI

131. bular barça tanglab ta'accüb kılıb
132. Oğuznung işini hakikat bilib
133. ayur hanga erklik siz ol biling
134. ni kim kılsangız rast özüngüz kılıng
135. han aytur Oğuzga ölüm hak turur
136. bizing dinni koydı ökünde yürür
137. Oğuz ölmekike beced buldılar
138. icazet tileb desturı kuldılar
139. yana han katından çıkıb bir bolub
140. Oğuz kazgusından köngüller tolub
141. biri birike söz kattı(?) bular
142. bu handın Oğuznung kanını yular
143. dise bulmas işdür Oğuznung işi
144. bu işle(r) içinde öler köb kişi
145. bu söz birle barça çerik yığdılar
146. Oğuznung kilü yoluna çıktılar
147. yana ol Oğuznung sever hatunı
148. bar irdi katında karı atunı
149. söz aydıb Oğuzka yeberdi anı
150. kim iki hatunung ongardı sini
151. atanıng-ga ayıttı (?) ne kim siyreti pâk
152 ol iki yamannıng ağızınga hâk
153. hazır bol işing ziyan teğmesün
154. Kara han barıbtur sini yengmesün
155. bu sözi teğürdi Oğuzka kişi
156. bîdindin köb artuk müsülman tişi

VII

157. Oğuz bildi işler temamın özi
158. nökerleri birle birüktür sözi
159. nökerlerke aydı izim bir ve bar
160. biz (ni) ayarıcıdur köngül kılma tar
161. bu söz birle barça beced boldılar
162. uruş desturını turub kuldılar
163. atası han çerik birle bat
164. yetib keldi kördi Oğuzka meded
165. çıkıban Oğuzka tebündi özi
166. ciğer pârasinge rahımsız közi
167. Oğuzka yaratgan yarı berdi kör
168. atası közini kim ok kıldı kör
169. bir ok zahım birle Kara han közi
170. cehennemke bardı kalıb bu sözi
171. han ölldi çeriki kamug kaçtılar
172. tamug şerbetini köbi içtiler
173. murad perdi tengr (i) Oğuzka uluğ
174. munga baktı barça ulus, il kamuğ
175. Kara han inileri kaçtı yarak
176. firak hasretinde saçar kan karak
177. Hatay, Kırkız il andın turur
178. kör iblis bular beribtur gurur

179. yana özke ilini Oğuz başladı
180. ni kim batıl işini kiyin taşladı
181. özi bilken ilini müsülman kılıb
182. ibadet kılur öz izisin bilib

VIII

183. kim ol birke bulgan nökerleringe
184. berib teşrif artuk sökelleringe
185. sökeller tiken ol yaralığ turur
186. uruş içre munlar kör arslan urur
187. bular her biringe Oğuz at berür
188. Halac, Kınglı, Karluk bu Kıbçak erür
189. bisi Uygur erdi Yıgaç er bile
190. bularnıng barında yok erdi kile(?)
191. bular barçaları Oğuzka uyub
192. anı tib tururlar ökünni koyub
193. bular barçasını yığıb toyladı
194. bular barsınga özür söyledi
195. kümüş, altun, at, koy tükedi ülüş
196. cu tahsindin(?) özke yok erdi yuvuş(?)
197. müsülmanga tabi' cu bulgan kişi
198. ahır vakitde bulgay Güzinler(?) başı
199. bular her birining sarayı (?) bar
200. yaman künde boldı biri birike yar
201. dili söz köb ilke uzatmay tidük
202. köbin koyduk imdi azın sözledük
203. Oğuz bilken ilini اوری بارن
204. kim andın keçibtür yana köb karın
205. 'Irak ve Horasan bu Rum ve Firenk
206. Mısır, Şam düvelini(?) aldı Beçenek
207. . . . .
208. . . . .

Tercümesi

1. Kara han ulusunu bilib düzeltti
2. hüdayı unutubı yanan iş kılıb
3. tanrı ruzı kıldı bir oğlan ana
4. ne kim kıssalarını söyliyeyim sana
5. doğub üç gün geçdi, meme emmedi
6. anasının her gez sütü damlamadı
7. oğlu için anası pek kaygu duydu
8. meme verib anası ne kılsun gücün
9. rüyasında görür ki oğlu diyor ona
10. işit sen anam: bir sözüm var sana
11. sen o tanrıya inan iman getir
12. o batıl işi koy; bu yana gir
13. eğer bunu edersen emerim seni
14. yok ise (aksi takdirde) ölürüm ne edersin beni
15. anası işitti bu sözü durub
16. şükür kıldı hakka yüzünü sürüb
17. sadakatle inandı, o yaratana
18. bu işden memnun oldu(?) ne hoş doğru yol
19. o oğul süt dileyüb eme başladı
20. anası emzirdi başını okşıyarak
21. bir yıl geçti, oğlan büyüdü hoş
22. anası sözünden cuş ederdi.
23. atası Kara han sevmeğe başladı

24 hep ülkenin içinde onu (kaşladı?)
25. der bir gün oğul (un) adını
26. demedik, diyelim bunun zatını

II

27. önce meşveret kılalım
28. . . . . yokdur bunun gibi
29. benim soyum içinde bunun gibi kişi
30. yok idi bu milletin başı olur
31. ki aş yapdırdı; hepsi yediler yemek
32. oğul kendi adını kendi atadı : Oğuz
33. işiterek bu sözü hepsi şaşırdı
34. Oğuzun işini herkes anladı
35. yüzü güzel idi; kılığı temiz
36. gönlü merhametli, sözü hub ılık
37. atıcı bahadır, özü yürekli
38. hayalı müslüman, doğrudur sözü
39. bu iş ile ava daima atlanır
40. ki öz dini içinde pek sebat eder
41. atası Kara han Oğuzu(?) için
42. küçük kardeşinin kızını evlendirdi
43. büyük ziyafetler yapdı; ulusu ziyafetledi
44. Oğuz öz hatunu ile geceledi.
45. ben seni zevceliğe alsın desen
46. severim seni hoş müslüman isen
47. hatunı bu sözü kabul kılmadı
48. Oğuz onı nazarı dikkate almadı (benimsemedi)
49. Selendü hatun tek başına evinde durur
50. Oğuz girüb çıksa anı hep vurur
51. atası Kara han hakikatı görüb bildi
52. küçük kardeşinin kızına Oğuz zahmet kılıyor

III

53. (diğer) bir küçük kardeşi Kür hanın kızını
54. dedi Oğuza: bak şimdi
55. anı dahi aldı Oğuz sevmedi
56. dayakdan gözünü anın açmadı
57. der: bir Tanrıya hakikaten inanasın
58. seveyim seni hoş canım ile ben
59. yoksa bilki bunun gibi şöylece duracaksın
60. akibet de olacaksın şöylece benden boş
61. kız der: Bu söz büyük söz söyleme
62. atanın dinini tut; başka (din) gözleme
63. varırım Kara han nezdine durub
64. eğilib derim yüzümü urub (secde ederek)
65. Oğuz başka din tutub sizin dinden çıkdı
66. derim dedi gör bu bütün millet?
67. Oğuz sustu; artık ağız açmadı
68. kendisini tutdu, başka söz saçmadı
69. iki kızı başka gözle görmez o
70. bunların yanında yakın durmaz o
71. atası Kara han bu işi bilib
72. Oğuza dedi: âheste gelib
73. yine bir küçük kardeş kızını al dedi
74. anı bir tanrı muvafık düşürsün
75. Oğuza o kızı kendisi isteyiverdi

76. yaraşur bu kıza Oğuzun sözü
77. Oğuz bir gün evden gelir de görür
78. adaklısı kızı tez hem sorar

IV

79. dedi: sen imdi benimsin özün
80. diyeyim sana ben bileyim sözün
81. eğer bir deyib anı inanırsan
82. mukabil çok iyilikler kılarım
83. bu sözü işitdi kız der revan
84. senin dediğini diye dururum ben hemen
85. ne disen söyleyim, söyle söyleyeyim
86. bu şirki nifakdan hakikaten rücu edeyim
87. ol tanrı birdir, inanırım ona
88. yine ne diyeceğimi diyiver bana
89. bunun gibi dedi, kız iman getirib
90. Oğuz sevdi kızı sözüne inanub
91. nice yıl böylece dirlik kılur
92. ki ol tanrısını tanır hem bilir
93. andan sonra ava her vakit atlanır
94. hizmetcileri ile yürüyüb kuşsalar
95. Kara han evinde yaraşdırdı ziyafet
96. çok kısrak öldü, hesabsız koyun
97. gelinlerini eve getiri verdi
98. iyiliğin, soylarını yine toplayub
99. ağırladı ziyafetde bunları pek çok
100. kendisi, ahlakı güzel selim, gönlü halim
101. gelinlere dedi: sizlere benim
102. sözüm var, diyeyim sizler hem bilin
103. siz iki gelinin yüzleri güzel (uz?)
104. biriniz çirkin, yüzünde de nur yok

V

105. neden siz ikinizi Oğuz sevmedi
106. bu çirkin gelini vurub komadı
107. yene fazla sevdiği budur
108. neden sizi sevmez, sebebi nedir
109. söyleyin bileyim sözünüzün hepsini
110. devasını kılayım bugün de yarın
111. bu iki gelini bu sözü işitdi
112. yene fırsat buldu gözünü ulu açdı
113. biz ikimize dedi müslüman olun
114. biz cevabını verdik : yolunu unutma
115. öz atanın dinini ne için bırakırsın
116. yene bizi yol(?) diyerek zorlarsın
117. biz o han dinini bırakamadık
118. Oğuzun dinine uyub girmedik
119. o birimizi (öbürümüzü) müslüman kılıb
120. sever, bize iltifat ederek sevmez
121. dedi, ne ki sözlerin hepsini
122. Oğuzun gönül sırçasını kırdı
123. Kara han bunların sözünü işitdi
124. çok elem çekdi, kendisini yakdı

125. der bu işe çaremiz nedir?
126. yaman yola girmiş ciğer pâremiz
127. küçük kardeşlerle ne ki beğlerin
128. büyüklerden küçüklere bütün eşrafın
129. toplayub kendi nezdine bunlara der
130. gelinlerin dediği sözünü der.

VI

131. bunların hepsi şaşırıb taaccüb edib
132. Oğuzun işini hakikat bilib
133. der hana kudret sizin siz bilin
134. ne ki kılsanız doğrudur özünüz kılın
135. han der: Oğuza ölüm hakdır
136. bizim dini koydu; başka (dinde) yürür
137. Oğuz(un) ölmesine karar verdiler
138. icazet dileyib destur istediler
139. yene han nezdinden çıkarak ittifak edib
140. Oğuz kaygusundan gönüller dolub
141. birbirine söz söyledi bunlar
142. bu handan Oğuzun kanını feda ettiler
143. denilmez işdir Oğuzun işi
144. bu işler içinde ölür çok kişi
145. bu söz ile bütün ordu topladılar
146. Oğuzun geleceği yola çıkdılar
147. yene o Oğuzun sevdiği hatunu
148. var idi yanında ihtiyar ev kadını
149. söz edib Oğuza onu gönderdi
150. ki iki hatunun seni munafıkladı
151. siyreti pâk (olan halini) atana söyledi
152. o iki yamanın ağzına toprak (dolsun)
153. hazır ol işine ziyan değmesin
154. Kara han varmaktadır seni yenmesin
155. bu sözü vasıl etti Oğuza kişi
156. dinsizden çok artuk müslüman dişi

VII

157. Oğuz işlerin tamamını özünü bildi
158. hizmetcilerile birlikdir sözü
159. hizmetcilere dedi: Tanrim bir ve var
160. gönlü dar kılma (o) bizi koruyucudur
161. bu söz ile bütün hazır oldular
162. uruş desturunu durub istediler
163. atası han ordu ile çabuk
164. yetib geldi gördü Oğuza meded
165. çıkarak Oğuza kendisi saldırdı
166. ciğer pâresine rahimsiz gözü
167. Oğuza yaratan bak (ne) verdi
168. atasının gözünü ki (bir) ok kör eyledi
169. bir ok zahm ile Kara han gözü
170. cehenneme vardı, bu sözü kaldı
171. han öldü, ordusunun hepsi kaçdılar
172. cehennem şerbetini ekseri içtiler
173. Tanrı Oğuza ulu murad verdi

174. buna itaat etti : bütün ulus, ülke hep
175. Kara hanın küçük kardeşleri uzak kaçdı
176. firak hasretinden göz kan saçar
177. Hatay, Kırgız eli ondan durur
178. bak iblis bunlara gurur verir
179. yene başka eline Oğuz baş oldu
180. ne ki batıl işi arkaya taşladı
181. özünün hâkim olduğu ülkesini müslüman eyleyib
182. ibadet edüb öz tanrisini bilib

VIII

183. ki beraber bulunduğu hizmetcilerine
184. hastalarına şifa(?) verib
185. hastalar denilen yaralılardır (?)
186. uruş içinde gör bunlar arslan vurur
187. bunların her birine Oğuz ad verdi
188. Halaç, Kınınklı, Karluk ve Kıpçakdır
189. beşi Uygur idi, Agaçer ile
190. bunların hepsinde yok idi kile(?)
191. bunların hepsi Oğuza uyub
192. ona itaat edib, başkasını bırakub
193. bunların hepsini toplayub ziyafet verdi
194. bunların hepsine özür söyledi
195. gümüş, altun, at, koyun paylarını tükettiler
196. . . . başka yok idi . .
197. Müslümana tabi olan kişi
198. ahır vakitde olur Güzinler (?) başı
199. bunlar her birinin sarayı var
200. yaman günde birbirine yaroldu
201. halka sözü pek uzatma dedik(?)
202. çoğunu bırakdık, imdi azını söyledik
203. Oğuz hâkim olduğu yerin hepsi (....?)
204. ki ondan geçmişdir çok zaman
205. Irak ve Horasan bu Rum ve Frenk
206. Mısır, Şam düvelini(?) aldı Beçenek
207. . . . .
208. Sicistan ve Kâbul . . . ,

[*Metinleri okumak ve çevirmek hususunda yardımlarını gördüğüm Bay Abdülkadire teşekkürlerimi sunarım.*]

S.O N

P O L E M I K

Hüseyin Namık'a cevap (*)

BİR TEZ ÜZERİNDE

ORHAN M. BABAOĞLU **İktisat ve Hukuk doktoru**

FRANSA'DA Strasbourg Üniversitesinde bir Türk genci tarafından müdafaa edilmiş ve kabul ettirilmiş «L' idée de l'Etat dans la conception nationale Turque de droit » adlı tez üzerinde yazdığınız tenkidi okudum. Bu yazımda her şeyden önce size itiraf edeyim ki, (tenkidin bu tarzı) beni çok müteessir etti. Bununla beraber yine seviniyorum. Çünkü, sizin bu (Hüseyin Namık dilinde) tenkidiniz kitabımın mevzuuna, sağlam bulduğu kapısından içeriye bile girememiş, kapı önünde ve eşik üstünde kalmıştır.

Gerçekten benim tezimin mevzuu üzerinde - belki de fransızca bilmeişiniz yüzünden - bir harf bile yazmamış ve yalnız giriş faslında rastladığınız birkaç kelimeyi ele alarak bu kelimelerin yanlış yazıldığını söylemekle iktifa etmişsiniz.

İşte okuyorum : (Deguignes değil de Guines dir, Hiong-no değil Hiougnou dur. Kudatku-Bilik değil Kudatgu-Bilig dir, Tanju değil Tenhu dur. Bunun için menba göstermeye bile lüzum görmeyorum.) diyorsunuz.

(*) Hüseyin Namık Orkun'un yazısı Ülkü'nün 935 ağustos nüshasındadır.

Evvelâ bu kelimelerin ve onların doğru yahut yanlış yazılışının benim kitabımın mevzuu ile, ortaya attığı tezler ve fikirlerle hiçbir ilişiği yoktur.

Sonra, bu kelimeler mürettip hatası olarak da yanlış yazılmış olabilirdi.. Fakat iş katiyen öyle değildir, Sayın Bay, bu kelimeler YANLIŞ DEĞİLDİR !

ve işte ispatı :

(Tanju değildir Tenhu'dür) diyorsunuz... Uzağa gitmeğe lüzum yok, bizim tarih cemiyetinin neşrettiği tarihin birinci cildinin 65 inci sahifesini açınız ve aşağıda bir numaralı notu okuyunuz; orada böyle yazar :

« Hünler Devlet Reislerine Tanrı Kutu diyorlardı, eski türkçede Tanrı Tengri teleffuz ediliyordu. Çinliler bu ünvanı kendi lisanlarına göre tahrif ederek Tan-yu şekline sokmuşlardır. Bu kelime fransızca tarihlerde ve bu lisandan tercüme edilen bazı türkçe tarihlerde... Tanju şekline girmiştir. » gördünüz mü ?

Gerçekten bütün fransızca tarih kitaplarında, ve türkçede yazılmış yine bütün tarih kitaplarında bu kelime; sizin dediğiniz gibi değil, benim yazdığım gibi, Tanju şeklinde yazılıdır.

Kudatku Bilik kelimesine gelince: Yusuf Has Hacip'in bu meşhur eserini Radlof almancaya tercüme ettiği zaman ismini bu şekilde ve benim yazdığım gibi yazmıştır. Bizde de bu eserin adı, tarih ve edebiyat tarihi kitaplarında Kudatku Bilik olarak tanınmıştır.

Tenkidinizi okumağa devam ediyorum, ve yazınızın ikinci özelliğini yüze çıkarıyorum : Tenkidiniz tamamen indiğ, ilimden uzak ve en acısı, « mütecavizdir ».

(Gök türklerin hükûmet teşkilâtı hakkında başka eserlerden aldığı satırlar dahi bu noktayı aydınlatacak mahiyette değildir.) deyip kesiyorsunuz.. Yalnız bu kadar söylemek ilmiğ tenkit yazan bir adamın bilgi derinliğini gösterebilir mi ?

İddianızın indi olmadığını kabul etmekliğim için iddianızın isbatı, NEDEN'i, NİÇİN'i hani ?

Yazınızı yine okuyorum :

« Kitabı okumakta devam ettikçe yazıcının lâübaliliklerinin arttığını görmekteyiz.. Kokan sözü kokmaktan çıkmış binaenaleyh kokan demek miş..) küfür tarafını kendime yakıştırmadığım için size bırakıyor ve sadece iddianıza cevap veriyorum :

Evvelâ ben kokan demedim; Kakan dedim. Ne için dediğimi de çok tabiî olarak sizin kafanız almamış.. Bakın onu da size anlatıvereyim : Kitabımın bu kısmını aynen tercüme ediyorum :

(Doktor A. Caferoğlu Kagan sözünün türkçe bir kökten gelmediğini, türkçe olmadığını ve Mogolca olduğunu türklerin bu sözü Mogollardan aldıklarını ileri sürmektedir. Biz bu fikre ortak olmayoruz ve sanıyoruz ki Kagan sözü türkçedir, türkçe Kak kökünden gelmektedir. KAK kökünden kakmak türkçede itmek, sürmek, sevk ve idare etmek, yerleştirmek manalarına gelir. Bu manaların Türk Kagan'ının Türk devleti içindeki işi ve ödevleri ile sıkı sıkıya yakın oluşu bizim görüşümüze yardım etmektedir. Kakan yahut Kagan, Türk Hakanının Türk ili içinde yaptığı gibi, iten, süren, sevk ve idare eden, yerleştiren, almancası ile Führer demektir..) Görüyorsunuz ya.. ben Hakan Kakan demektir derken; bu sözün türkçe olmadığını, mogolca olduğunu iddia eden A. Caferoğluna cevap vererek bu söz türkçedir, türkler devlet başkanlarına kendi dillerinden ad takacak kadar kültürlü idiler demek istiyorum. Bunun dışında; eski Türk hukukunun Hakan müessesinin eski Cermen hukukunun ve bugün diriltilen yeni Alman âmme hukukunun Führer nazariyesine benzediğini işaret ediyorum.

Tenkit yazmak bahanesile muhakkak bana hücum etmek istiyorsanız bari benim Kakan dediğimi kokan diye tahrif etmemek hakikat severliğini gösteriniz.

Yazınızı okumakta devam ediyorum : (Sonra Orhon âbidelerinden naklettiği parçalarda tamamile yanlıştır. S. 44 de naklettiği bir tercüme Çöliğ sözünün ecnebi manasına geldiği kaydedilmiştir. İnsana müellifin türkçe dahi bilmediği zannını vermektedir. Çöl kelimesinin

ne manaya geldiği malûm değil midir Eğer başkalarının menba diye gösterdiği kitapları kendisi okumuş olsaydı tabii bu gibi hatalara düşmezdi...) diyorsunuz.

Ben değil asıl siz bu mahezleri okumamışsınız. Bakın size bunu da isbat edivereyim :

Thomsen'in İstanbul Üniversitesi kütüphanesinde de bulunan (inscriptions de l'orkhon dechiffrées, Helsingfors 1896) adlı herkesce tanınmış eserinin 138 inci sahifesinde benim uydurduğumu iddia ettiğiniz *yazı vardır. ve orada* Çöliğ sözünün (ecnebi, yabancı) manasına geldiği söylenmektedir. Oradan alarak, tezimin 63 üncü sahifesinde 16 numaralı notta da zikrettiğim bu parçayı burada aynen yazıyorum :

« Le mot (tchöl) signifie desert, le mot tchölig n'aurdit-il pas pu' être employé dans le sens de l'etranger. Le mot tchöliğ signifie peup les ētragers dont les uns'navaient jamais appartenus á l'empire turc les autres n'avaient avec lui que des relations passagêres.. »

İşte ben tezimde *bu maheze dayanarak ve onu* eserimin 63 üncü sahifesinin 16 numaralı notunda aynen zikrederekdir ki Çöliğ sözünün eski türklerde, çöl adamı, çöllü ve yabancı manalarında kullanıldığını söyledim.

Bu kadar susturucu cevaptan sonra sizin için yapacak bir te iş var : Bu kitabın bu sahifesini açarak okumak ve yanıldığınızı söylemek faziletini göstermek !

Yazınızı yine okuyorum : (Kitabın hiç bir yeri doğru değildir), (kitabın bütün yanlışlarını tahlil edersek kitabın bir kaç misli büyüklüğünde bir eser yazmak icap eder.) diyor ve (bu kitap hakkında daha uzun yazmak niyetinde değilim. Çünkü bu satırları yazmak için dahi sarfettiğim zamana acıyorum .) diye (Espri) yapıyorsunuz.

Biliyorum, bu çeşit yazılar hep böyle biterler.. ve (böyle yazı yazanlar) bu (acınan beş dakika) içinde (kitabın hiç bir yeri doğru değildir) hükmünü vermekten, uzun ve güç yıllar süren çalışmalar sonunda ortaya eser atan bir gence (dil uzatmaktan) çekinmezler ...

Bakınız ne yazmışsınız :

(Bir ecnebi Üniversitesinde müdafaa edilen bu doktora tezi maatteessüf yüzümüzü kızartacak derecede ilimden uzak ve yanlışlarla dolu bir kitaptır.)

Bu sözün kendini bilen bir Türk gençi için hakaret olduğunu bilmiyormusunuz ? Size bu ağır iftirayı yaptıran endişenin ilim endişesi olduğunu iddia edebilirmisiniz ? Bu dil ilim dilimidir ?

Nihayet bir Garp Üniversitesinde garp profesörlerinin kontrolu altında yazılmış, müdafaa edilmiş ve kabul ettirilmiş Uluslararası şöhretlerin imzalarını da taşıyan bu *Tez* hakkında (yüz kızartacak derecede ilimden uzak) demeğe kendinizde nasıl salâhiyet buluyorsunuz? Zaten ben yazınızın başlığı ile imzanızı görür görmez şaşırdım. Bir Hukuk tezi başlığı ve Hüseyin Namık imzası... tuhaf şey...

Siz edebî bir kitap olan « Alas » adlı hikâye kitabını ele aldınız... hikâyeleri tenkit ettiniz.

Sadri Maksudi « Türk dili için » diye bir eser yazdı. Onu tenkit ettiniz. Fuad Köprülü ve hataları diye bir yazı yazdınız.

Hilmi Ziya'nın bir felsefe kitabı olan eserini tenkit ettiniz. Hem de yine aynı teknikle; kelime üzerinde kalarak... Şimdi de bir hukuk tezi olan benim kitabımı tenkide kalkışıyorsunuz. Rica ederim, siz ne münekkidisiniz, Edebiyat mı, Tarih mi, Dil mi, Felsefe mi, Hukuk mu ?

Siz bilmiyor musunuz ki; her memlekette bir bilgi inzibatı ve bir bilgi kadrosu vardır; o inzibat ve kadroyu bozanlar ilim ile alâkası olmayanlardır.

Tezimin ortaya attığı ve okuyamadığınız için bilmediğiniz fikirlerin özü şudur :

1 — Eski Türklerin kendilerinin öz malı olan hukukları vardır.

2 — Bu millî Türk hukuku içinde bir Türk devlet fikri vardır.

3 — Bu Türk devlet fikri yeni Türk inkılâbile doğan modern Türk esasiye hukukunun ana prensiplerine uygundur ve Türk devletinde hakimiyet milletindir. Türk devleti demokrat bir teşekküldür. Türk devleti lâik bir teşekküldür.

Eğer siz böyle düşünmüyor, eski Türk devletinin diniğ ve aristokrat bir teşekkül olduğunu, eski Türk devletinde hakimiyetin millete ait olmadığını iddia ediyorsanız, ve kendinizde salâhiyet görüyorsanız sizi görüşlerinizi ilmiğ olarak yazmağa ben kendim davet ediyorum.

Benim tezim (yüz kızartıcı) imiş.

Hüseyin Namık'ın bu kötü iftirasını bütün Türk münevverleri önünde protesto ediyorum. Benim kitabım yeni Türk tarih telakkisine uygun olan ve ondan istifade edilerek ortaya atılan bir tezdir. Bu tez; yeni Türk tarih anlayışını bir Avrupa Üniversitesinde kabul ettiren ilk eserdir.

Tezimi kabul eden, bana diploma veren hocalarım, benim tezimin yeni Türkiye gençliği için göğüs kabartıcı bir eser olduğunu bir çok Türk talebesi ve her milletten talebe önünde açıkca söylediler.

Benim tezim memlekette de alâka uyandırdı. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde münakaşa edildi ve beğenildi. Ben de; Avrupadaki vazifesini iyi başarmış bir Türk talebesinin hakkı olan sevinci duydum. İşte Hüseyin Namık benim bu yalnız içimde yaşayan sevincimi yaraladı. Onun için istiyorum; bütün Türk münevverleri önünde istiyorum :

Türk tarihi ile yakından uzaktan ilişikli bütün eserleri okuyan ve üzerinde düşünen Türk Tarih Cemiyeti ve Türk Hukuku tarihi ile uğraşan âlimlerimiz Tezimi okusun muhakeme etsin ve bu çirkin iftiradan uzak, kendisinin hakkı olan değerini versin...

HAMİŞ : Kitabım yakında türkçe olarak çıkacaktır. O zaman herkes Hüseyin Namık'ın bu haksız hücumunun mahiyetini anlıyacaktır.

SAZ ŞAİRİNİN ÖLÜMÜ

NECDET RÜŞTÜ

1921 senesi ağustosu
Ben bir sabah görmüştüm göke varan torosu !
Sıcaklar kurutmuşken kırlarda çiçekleri,
Eylül gibi serindi bu dağın etekleri :
Üstünde konaklamış gibi beyaz bir ordu
Yalçın yamaçlarında karlar görünüyordu!...
Misafir olmak için rastgele bir obaya,
Yorğun atımı sürdüm yakın bir kasabaya!...
Girince on dükkânlık sevimli bir çarşıya
Süslü bir cenazeyle geldim karşı karşıya:
Kırmızı şal üstünde iki üç yaban gülü,
Giden kadın belliydi henüz pek genç bir ölü !
Saygiyle yol verirken bu zavallı tazeye
Düşkün bir adam gördüm katılmış cenazeye:
Boynunda meşin torba, içinde bir saz vardı,
Kasketinden dökülen beyaz, uzun saçlardı!..
Buruşuk bir kâğıttan farkı yoktu bu yüzün;
Dertli satırlar gibi çizgilenmişti hüzün !
Onun garib halini düşünürken derinden,
kafile gaybolmuştu yolun dönüm yerinden!...
Misafiri olduğum güler yüzlü bir köylü
Anlattı bana kimdir rastladığım genç ölü:
Sıtmadan inildeyen kocasının yerine
Çalışıyorken kapmış ayazı ciğerine;
İnce bir derde düşmüş kasabanın gelini,
Tabutuna sarmışlar, beş ay sonra, telini!..

* * *

Saz taşıyan adamı biraz tarif edince,
Ev sahibim kapıldı ansızın bir sevince:
Dedi:
— « Aşık cansız » dır.. beğenirim sesini,
"Mutlak şenlendiriyor şimdi köy kahvesini!..
"Bülbüle taş çıkartır sazının üç telinden
"Gel; türkü dinleyelim onun yanık dilinden!..

Fırladık kulübeden, kısa bir yolu aştık,
Kasabanın biricik kahvesine ulaştık!...
Gün aydın! » dedik halka, başla selâm verdiler,
Sonra, bir işaretle, bize yer gösterdiler!...

* * *

Dostluğun kaynağıydı girdiğimiz köy damı,
Gördüm beni hayrete veren derdli adamı:
Kaçırmak korksiyle aşıkın hevesini,
Kimse çıkarmıyordu bekleyorken sesini!....
Ansızın iskemleler çekildi, sıralandı,
Saz şairinin gözü bir lahza sönüp yandı:
Elini dolaştırıp sazının üç telinde,
Şu koşmayla inletti bizi gurbet ilinde:

* * *

Göynümü yıksada büsbütün keder
Gene bu sevdada sebatı vardır!..
Çilekeş canlara serdarlık ederı
Elinde feleğin beratı vardır!......

* * *

Görenler: ne bitmez sevdadır.. diyor,
Ömrümde, yar gibi, elden gidiyor!!...
Kanlı yaşlarını sebil ediyor
Gözümün tükenmez hayratı vardır !

* * *

Hiç böyle aşıka rastladın mı sen :
Hasrettir yel gibi başımdan esen!...
Keremden cefalı masal dinlersen
Cansızın bir koca hayatı vardır!...

* * *

Divarlarda ölünce tellerdeki son perde,
Yanına doğru gittim, duramadım siperde!....
Dedim:
— « Bu yaşa kadar neler geçmiş başından
"Bunu duymak isterim bir köy arkadaşından?....,

* * *

Herkes israr edince, sazı elinden attı,
Aşık cansız, ömrünü bana şöyle anlattı :
Benim rahmetli babam yozgatlı bir yiğitmiş,
Üç defa yaralanmış, üç defa harbe gitmiş:

Dördüncü gidişinde fakat dönmemiş geri,
Şehit oğlu!... demişler bana o gündenberi!..
Ben yoksul anamıda bir gün ölü bulmuşum,
Derd içinde kaynamış, ezilmiş, yoğrulmuşum !
Sonra bir ömür geçmiş: görülmez, çok dumanlı..
Ben meydana çıkmışım nihayet delikanlı!...
Fakat, koç yeğit değil; halsiz, dermansızmışım,
Katıksız büyümüşüm: çalımsız, kansızmışım!..
Bakıp besleyecekken bu şehit evladını,
Ona takıvermişler hemen: "cansız adını!..
İşte ogündenberi bu lâkabı almışım,
Köylerde boynu bükük bir hayata dalmışım!..

* * *

Hey anam, hey,, geçmeden fazla zaman aradan,
Ölmeden cehenneme attı beni yaradan:
Aşk ödile dağlandım, karabaht kıydı bana,
(Kocasinem) köyünde vuruldum Kezibana !
Bu, bizim eski ahbab, bir ağanın kızıydı !
Bu kız gözlerde yaştı, gönüllerde sızıydı!..
Dünyayı görmez oldum bakınca gül yüzüne:
Onun da perde çekti benim aşkım gözüne :
Ben gayriye bakamam., o beni görmek ister,
elim başka şey tutmaz, saçını örmek ister!..
Çattım, tam kızı alıp girecekken gerdeğe
Bir, kahpeler kahpesi, altın babası beye !
Hey ağam; neler yapmaz dünyada para hızı,
Senin anlayacağın: aldı elimden kızı!..

* * *

Biz merakla beklerken masalın arkasını,
Aşıkcansız çıkardı bakır tabakasını
Tütünün dumanları havada halkalandı;
Sonra şu türküsiyle yüreklerimiz yandı:
Ne babamı gördüm, nede ninemi!..
Yar için ateşe yaktım sinemi!...
Akmaktan kalmadı gözümün nemi :
Yirmi üç senedir Kezibansızım !

* * *

Sanki bir kor parçası düşmüş gibi özüne,
Sazı elden bırakıb, devam etti sözüne:

Daha nişan takılmış, nikâh kıyılmamıştı,
Ümidim sönmemişti, gözlerim yılmamıştı:
Azmettim, hasret denen, zinciri kırmak için :
Kezibanı bir gece dağa kaçırmak için !
Beni seven gençlerle birleştik çete gibi,
Fakat ilân edildi o sabah balkan harbi:
Oyun oynayacakken kızı alacak beye
Bizi jandarmalarla çağırdılar şubeye!.
Hududa götürdüler bütün arkadaşları.,,,
Yüreğime sızmıştı gözlerimin yaşları :
Çünkü muayene de vücuduma baktılar,
— « Sen çürüksün !.. » dediler, köyümde bıraktılar !..

O zengin bey görünce beni harbe gitmemiş;
Şubede el altından, yaptı ki bir öyle iş,
— « Yanlış oldu !.. » diyerek, çağırdılar yeniden,
Bu sefer, sapasağlam bir asker olmuştum ben !
Daha ogün alırken omuzuma heğbeyi,
Çürüğe çıkartılmış işittim zengin beyi !..
Ah !.. saltanat devrinde çok haksızlık olurdu,
Böyle zengin bir adam her şeyden kurtulurdu !..
Zengin olmadığımdan, ben boyladım hududu,
Evinde bıraktılar o paralı haydudu !..

Nedersiniz cansıza harb yerinde can geldi,
Silâhı kavrayınca, dizime derman geldi :
Gerçe harbde kazandım üç ayda yedi yara
Yaman bir satır çaldım fakat ben düşmanlara !..

Her yaramın üstünü örtüp bir nişanımla,
Savaş bitince döndüm köye yüce şanımla !..
Aşkımın hasretile, dönünce öz vatana,
Onun şehidliğini haber verdiler bana :
Kezibanı herifin cefası eritmişti,
Üç ortağın kahriyle duydum ölüp gitmişti !
Dedim :

— « Bari, yattığı topraklara varayım,
Yüzünü göremedim, mezarını arayım !.. »
Ağlayarak giderken Yozgad'dan Yahşihana
Herkes : « Meczup !.. » diyerek, lakap takmıştı bana..

Kimi derviş sanırdı, kimi serseri derdi,
Alay eden çocuklar peşimsıra giderdi !
Ne derdimden kurtuldum, ne mezarını buldum,
Ben aşkımın uğrunda âleme rezil oldum !..

Aşık sustu„ sazına yeni bir tel bağladı,
Bu sefer şu türküyle içimizi dağladı :

Gönlüme saplanan bir çift göz oldu,
Hasreti bağrımda kaldı, öz oldu !..
Benim meczupluğum halka söz oldu,
Harbde şerefliydim, şimdi şansızım !

Şairin bu türküsü köylüleri inletti,
Sonra sazı bıraktı, sözüne devam etti :

Gerçe : « Ölmedi !.. » diye, ilkönce aldattılar.
Sonra olan biteni çaresiz anlattılar :
Ben harbe yollanınca, bey açmış kisesini,
Buna çıkaramamış kızcağız da sesini :
Babasının vergiye borçlarını ödemiş,
Kız, bunun üzerine, çaresiz : « Olur ! » demiş !..
Bakmadan götürmüşler onun körpe çağına
Beyin Yahşihan'daki üç katlı konağına !..
Meğer katil herifte üç karı daha varmış :
Ezmeğe başlamışlar güzel görünce onu,
Bizim nazlı Keziban verem olmuş en sonu !
Kız demiş :
— « Bari benim şu arzumu kollayın :
Ben ölünce gövdemi siz köyüme yollayın !.. »

Eve gelin alarak köyün en tazesini,
Kapıdan çıkarmışlar birgün cenazesini :
O elmas parçasına yaptırmışlar bir kutu,
Bir atın üzerine yüklemişler tabutu :
Beyin çifliğindeki yanaşmalardan biri
Gûya onu köyüne götürüp dönmüş geri !..

Nice kasaba gezdim.. bir değil, elli değil,
Nereye bırakmışlar tabutu belli değil !..

Ne gören var.. ne bilen,. gayri ümidim bitti,
Mezarı aramaktan ihtiyar oldum, gitti !..
Hey ağam ! yirmi üç yıl geçti tamam aradan,
Genç kadın cenazesi görürsem ben ne zaman
« Bu şehit Kezibana hürmet etmektir,, » derim,
Arkasına takılıp, mezarlığa giderim !..

Kalbim onun derdile sarsılırken derinden
Şu inilti yükseldi sazının tellerinden :

Nereye gömdüler bizim gelini,
Onun da büktü mü toprak belini ?..
Gayri ben aşamam gurbetelini !
Dizimde derman yok : Hasta, kansızım !..

Saz şairi boğmuşken bizi kendi yasına,
Baktık sokmak üzere sazını torbasına !..
— « Ne olursun, sazını yine ele al .. dedik,
Keziban'ın ruhuna son türkünü çal ! » dedik;
Cansız bu arzumuzu yerine getirmişti,
Şu satırları çalıp, türküyü bitirmişti :

Gençlikte sevmiştim bir nazlı güzel,
Onu da kendine mal etti ecel !.
Gönlümde kalmadı başka bir emel :
Yozgad'ın garibi aşık cansızım !..

Sustu.. sazı bıraktı.. bir anda yere düştü ..
Kederi sona ermiş : Aşık cansız ölmüştü !

NECDET RÜŞTÜ EFE

SEYAHAT NOTLARI

GARP VE BİZ

NUSRET KÖYMEN

« MACARLAR hıristiyan Avrupa medeniyetini Türk ve Tatar istilâlarına karşı koyarak tahribden kurtarmışlar ve bu suretle dünyaya en büyük hizmeti ifa etmişledir. »

Bu sözleri Macar delegesi mevzuu « Köy yaşayışının güzelleştirilmesi » olan arsıulusal bir kograda memleketi adına verdiği nutukta söyledi. Yüzlerce şaşırmış ve kızarmış yüz karşısında bu kellifelli, yaşlıbaşlı, adam hiç irkilmeden sözüne, bu sefer ziraattan bahsederek, devam etti.

Lüksemburg adındaki ve bir Grandüşes'in idaresi altındaki üçyüz altmış bin nüfuslu bu küçücük ve şirin Avrupa devletinin «Diekirch» kasabasında kongranın açılma günü akşamı Belediye Reisi tarafından kongra şerefine verilen büyük ziyafette bulunuyorduk. Yüzüm epiy değişmiş olacak ki beni tanıdığımı sanmadığım kimseler bile özür dileme ve hissi iştirâki gösterir gözlerle yüzüme bakıyorlardı. Gözüm önümdeki listenin üzerini süsliyen bayraklar arasında bir buketin en büyük çiçeği gibi göz alan Türk bayrağına ilişti. Macar delegesinden sonra söz benimdi. Türkiye adına söyliyeceğim sözleri gündüzden hazırlamış ve bir kâğıda, bir suretini daha doğrusu isterlerse diye - nitekim istediler - iki kâğıda, yazmıştım. Nutkumu ve kalemimi cebimden çıkardım. Kafamda biran içinde şu fikirler itişti :

— Türkiyeyi temsil ediyorsun, b tecavüze cevap vermelisin; hem de sunturlu bir cevap . . . .

— Hayır bu doğru olmaz.. Birisi çam devirdi ise, ona karşılık bir çam da sen mi devirmelisin ?..

— Çam devirmeden de cevap vermek kabildir; kısaı nâzik ve vakur bir cevap ver..

Sonuncu fikir galebe çaldı. Cevap vermede iki şekil vardı : Bir, Macar delegesini mahcup edecek telmihli birşey söylemek, yahut bu vesile ile Türklük için bir propaganda yapmak...

Adam sözünü bitirmek üzere idi. Cevabımı hemen nutkumun sonuna karaladım :

« Macar delegesinin Türkler hakkında söylediği sözlere bir iki kelime ile cevap vermeme müsaadenizi dilerim. »

Ben cevabımın bu giriş sözlerini söyler söylemez bütün salonda bir fırtınaya takaddüm eden mutlak sükûn hasıl oldu; herkes nefesini tut muş bekliyordu. Aldığım uzunca nefes esnasında bazı gözlerdeki endişe koyuluklarını görmeğe vakıt buldum. Her birisi birer mikrofon kesilmiş,bir çiften daha kuvvetlisi bana doğru çevrilmiş yüzlerce kulâğa en usta

bir spiker sesi ile söylemeğe çalıştım :

« *Türkler sadece istilâcı olmamışlar, dada ziyade medeniyetlerin* kurucuları, ilerleticileri, ve yayıcıları *olmuşlardır.* »

Kopan alkış tufanı içinde yerime oturdum. O gece birçok kimseler beni tebrik etti ve hâdise hakkında Türklük lehine olan fikirlerini söyledi; Macar muradhasını önce gören çok olmadı. Ertesi gün bu kardeş, ırkdaş, ve dost milletin bu sakar evlâdı beni tenhada bularak çok samimî, hemen hemen kendisine karşı duyduğum bütün kırgınlığı silecek bir surette özür diledi.

*

Kendisi orta boyda bir şehir kadar olan Lüksemburg'un güzelliği ve şatosile meşhur küçük kasabası Vianden'i görmeden Lüksemburg'u terketmek adet değildir. Bana kasabanın « Halk müzesi » ni gezdiren ihtiyar kadın eski bid Belediye Reisi tarafından soyulmak için yakılmış olan harap şatodan bahsederken son prensin haçlı seferinde Türkler tarafından esir edildiğini anlatıyordu. Türk olduğumu söylediğim zaman uğradığı sukutu hayali saklıyamadı. Beni şöyle bir süzdükten sonra sorduğu sualler şunlar oldu :

— Türkler iriyarı değil midir (1)

— Esvablarınızı otelde bıraktınız, değil mi (2)

— Kaç karınız var *kastediyor.*

Mahiyet itibarile bunlardan kaçmıyan sualleri Avrupanın birçok yerlerinde ve çok kültürlü geçinen insanlardan işittiğim vakidi. Maamafih dünyayı ancak siyah bir haçın arkasından gören bu katolik kadın yeni bir haçlı seferine galebe çalmış ve çok işler başarmış bir Mustafa Kemal biliyordu.

*

Bir İsveç köyünde, benim Türk olduğumu işidince, son zamanlarda gazetelerde Mustafa Kemal'in adını « Atatürk »diye okuduklarını söylediler ve bunun manasını sordular.

*

Seyahatım esnasında en ücra bir yerde Mustafa Kemal veya Atatürk adını işitmek içimi nasıl büyük bir sevinç ve gururla dolduruyorsa yaptığımız en ehemmiyetsiz işleri bizden beklenmez birer harika gibi hayret ve takdirle anmaları da beni sinirlendiriyor, izzeti nefsimi burkuyordu.

Sofya'dan gelirken trende bir Bulgar kadını ile konuşuyorduk.... bermutad yaptığımız işlerin büyüklüğünden bahsetti.

— Hatrımda iken size birşey sormak istiyorum, dedim. « *Batak* » ne demektir

O gün Sofya müzesinde, müzenin en mutena yerinde, bir « Kıtal » sahnesini tasvir eden çok büyük, müzedekilerin en büyüğü, bir tablo görmüş ve altındaki İslav yazısını heceliyerek bir tek « *Batak* » kelimesini okuyabilmiştim.

Biraz kızararak anlattı :

— Çok eski bir hâdise... Dedi, eskiden Türkler tarafından Bulgarlara karşı yapılmış bir « Kıtal »...

---

(1) Boyum iri değildir.

(2) Kavuk, şalvar ve yatağanı

Tekrar sordum :

— « Batak » kelimesini bilmiyen küçük büyük bir tek Bulgar var mıdır ?

Bulgaristan'da çok kısa misafirliğim esnasında bunu denemiştim.

Yüzünde yeni ve daha koyu bir kırmızılık dalgasile cevap verdi :

— Evet, hakikaten herkes bilir...

Onun sözüne devam etmenin sıkıntılı mecburiyeti içinde bırakmamak için ben devam ettim :

— Bizim Yunanlılarla bütün eski hâdiseleri unutarak dost olduğumuzu ve bu dostluğun samimî olduğunu biliyorsunuz, değil mi ?

Muhatabımın yüzündeki kırmızılık arttı. Garbî propagandalarını, yaldızlarını sıyırarak görmenin verdiği sukutu hayalin acısı, tadı burnumda, gözümde, kulağımda, dilimde, kafamda, içimde tüten memleketimin iştiyakı ve onun yüksek insanlığına artan hayranlığımın gururile coşuyor ve söyliyordum :

— İşte en büyük tarafımız, Garbın bize yetişmek için daha çok, pek çok çalışması icabeden en büyük muvaffakıyetimiz : İnsanlık tekâmülünde ve iç medeniyet yolunda bütün dünyayı geride bırakan bir hızla yürümekte olmamız . . .

ÖLÜMÜNE İNANILMAYANLAR

FERİD C. GÜVEN

— İşittinmi Celâl Sahir ölmüş ?.

Betibenzi uçmuş, konuşurken dudakları titreyen arkadaşımın, uzun zamandan beri korku ile beklediğimiz, bu haberine inanmadım.

Biliyorduk ki, kendisi de biliyordu, son damlasını yakan bir kandil aydınlığı gibi karanlıklara teslim oluyordu.

Sahir şair, Sahir idealist, Sahir arkadaş, Sahir iyi yürekli bir insan.. Onun incecik bünyesinin içinde bir insan için meziyet, fazilet sayılabilecek bütün nadide, güzide vasıflar şayanı hayret bir şekilde dizilmiş, istif olunmuştu..

Onun hayran olduğumuz güzel meziyetleri, onun etrafında hayran olduğu meziyetlerin, güzelliklerin bir aksi gibi idi.

Etrafında gördüğü bütün varlıklara, güzel tezahürlere kendini rahatça verir, kendindeki meziyetlerden ziyade, etrafındaki meziyetlerle öğünmesini, etrafındaki varlıklarla kendini hissetmesini bilen bir insandı. İyiye düşkün, vurgun olduğu kadar, kötülüğe düşman, fenalıklardan, meziyetsizliklerden iğrenir ve onlara karşı mücadelede cesur ve yiğitti..

Onun ölümüne dâlâ inanamıyorum.. Onun hatıralarını aramızda anmak için toplandızığımız akşam, kendimi onunla bir sırada oturuyor sanıyordum. Şimdi nerede ise şu köşeden, yahut şu sıradan yavaş yavaş kalkacak uzun saçlarının arasında parmaklarını dolaştıra dolaştıra söze karışacak .. .

Yüksek dağ başlarındaki çam gölgelerile yeşillenmiş küçük göllere benzeyen, o canlı gözlerile içimize gülecek gibi geliyordu..

Bilmiyorum, o mu biz de öldü, biz mi onda ?.. Fakat; bildiğim birşey varsa Sahir içimde sesiyle, şekliyle, ruhunun bütün güzelliğiyle yaşıyor. Onunla konuşmak, onu dinlemek ne kadar kolay, toprak altı gibi mesafelerin en genişi, en erişilmezi onu bizden uzak tutmağa muktedir olamıyor. O yanımızda, içimizde, yüreğimizde, sesiyle, şekliyle, düzgünlüğüyle ...

CELAL SAHİR

AHMED İHSAN

SERVETİFÜNUN kaynağı en sevgili, çok değerli ve son derece temiz yürekli arkadaşı olan Celâl Sahiri de kara toprağa verdi . Celâl Sahir yerine konulmaz bir insandı ; O, büyük şairdi, yüksek edipti, sağlam düşünceli ve sevgili yurttaştı Hiç kimsenin yüreğni incitmemişti ; hele ben onun ölçüsüz sevmiştim ; bir buçuk yıldan ziyade süren yatalaklığında, kendisi Ankarada iken sık sık görürüdüm ve yanından çıkıp apartımanın merdivenlerinden inerken gözlerim yaş dolu olurdu ; Zalim felek ! Mutlaka böyle yüksek değerli ve öldükten sonra boş kalan yeri dolamayacakların arkasını daha zorlu kovalar ;

Celâl Sahir benim kırk yıllık candan arkadaşımdı ; Onu düşündükçe gözümün önüne Küçükkovacılardaki kışlık evimize rahmetli kardeşim kitapçı Muhtar Halidin arkadaşı olarak rüştiye mektepli kılığında geldiğini görürüm ; Yanılmıyorsam bu 1894 de olacak ;

Dört yıl sonra, Servetifünun'da Edebiyatı Cedide mektebi kurulurken kendisinden büyük ediplerin yanında Celâl Sahiri dolaşır gördüm ; Recai zade Ekrem merhumun kanatları altında ve Fikretin etrafında toplanan Edebiyatı Cedidecilerin yanısıra onlardan daha genç arkadaşlar da vardı ; Bunlar Hüseyin Cahit, Celâl Sahir, Faik Âli gibi yemlerdi.

1900 den sonra Celâl Sahir, Sahir adını da kendi takınarak Servetifünunun yoldaşı ve benim candan arkadaşım olmuştu.

1908 inkılâbında Celâl Sahiri, hürriyet aşkile çırpınanların önünde tam idealist olarak buluruz.

Bu tarihte Celâl Sahir Servetifünunda daha eyi kökleşti ; çünkü Edebiyatı Cedide 1908 inkılâbından önce 1901 de uğradığımız saray tekmesile Servetifününun sahibi mahkemelerde sürünmüş ve gazete kapatılmıştı ; İki ay fasıladan sonra tekrar çıkışımızda gazete edebiyatı şiiri bırakmak mecburiyetinde kalmıştı ; Celâl Sahir de Edebiyatı Cedideciler gibi bir köşede büzülmüş ve bekliyordu ; 1908 inkılâbı Celâl Sahiri en ateşli yazıcı yaptı ; 1908 in 23 temmuz inkılâbı, Babıali yokuşunu, bütün İstanbulu politikacı, siyasetci yapmıştı. Herkes baskı altından fırlamış, gezici, bağırıcı ve söylevci olmuştu ; Mantar gibi hergün gazete çıkıyordu, eline kalemi alan muharrir olmuştu ; Böyle karmakarışık süren ve bütün gizli hırsları üfleyip coşturan bulanık aylarda, temmuzdan 1909 martına kadar günlerde Celâl Sahir bu kirli patırdıya karışmak istememişti ; İrtica bastırıldıktan sonra 1909 da Fecriati Servetifünunda kuruluyordu ; Bu, 1908 hürriyet devriminden sonraki ilk edebî kımıldama idi. Fecriatininbaşında Celâl Sahir de vardı. Ce-

lâl Sahirin değerli ve sevgili yazıları bundan sonra başlar ve büyük muharebeye kaodar sürer.

1914 muharebesinde Celâl Sahir gene kalemini bırakmadı. Servetifünunda ve başka gazetelerde yazdığı gibi Harbiye Nezaretinin 1914 de kurduğu « Harp Mecmuası » nın başına geçti. Orada çok çalıştı, muharebede Türkiyeye gelen Alman ve Avusturyalı kültür adamlarının hepsi Sahirin yüksek duygularını, bilgilerini ve çok düzgün mesleğini sevmişlerdi ve ona büyük saygı taşırlardı.

1918 mütarekesinde Celâl Sahiri yurt için kan ağlayıp çırpınanların başında görürüz. Mütareke imzalanırken ben Berlindeydim. Berlinden güç belâ İsviçreye geçmiştim. Orada yedi ay kadar İstanbulla mektuplaşmaktan mahrum ve habersiz kalmıştım.

Celâl Sahirin kızı Nüveyre de Da-Vos sanatoryomunda anasile birlikte yalnız kalmışlardı.

1919 haziranında yurda dönmek için binbir belâ ile itilâf devletlerinden vize alabildim. Kardeşim Sahirin kızını ve anasını da beraber alıp refikamla getirdik. O tarihte İstanbul acıklıydı. Türklere bütün garp çullanıyordu; Fransada biricik Piyer Loti, fantezik hisle bile olsa, bizim tarafımıza yazıyordu; biz de bir Piyer Loti cemiyeti kurduk; Başkanı bulunduğum o kurumun içinde dahi Celâl Sahir vardı; Rahmetli Süleyman Nazif ve şair Yahya Kemal de beraberimizdeydi;

1920 martında İstanbulun daha zorlu işgali hepimizi ezdi, arkadaşların çoğu Maltayı boyladılar; Celâl Sahirle ben de benim Deyirmenderedeki köy evine çıktık; Orada haftalarca beraber köylü hayatı yaşadık; Bir gün bahçede yonca, trefle çayırları içinde dolaşırken dört yapraklı bir trefle buldu ve çok sevindi; Şairlik ve yürek hisleri Sahirde böyle hayali duyguları da canlandırırdı; Ve bağırdı :

— İhsan, artık korkma, cevinç ve kurtuluş günleri geliyor !

Celâl Sahir hayatını oldukça intizamsız geçirerek sıhhatını yıpratmış olduğundan refikam ona bir sanatoryom yaşayışı kurdurmuştu. Uyku, yemekler, kahvaltı, çay, gezinti saatleri dakika şaşmayacaktı; Sahir de proğrama boyun eğiyordu, sıhhati düzeliyordu; Ve meselâ yemeğe gelirken elinde saatini tutup :

— Bakınız, tam dakikasında geliyorum.

Diyordu. Geçmiş zaman olur ki hayali cihan değer !

Zavallı Sahir Değirmendere sanatoryomunda üç kilo kazanmıştı. Bu kazanış sanatoryom hayatile beraber dört yapraklı trefle inanmasından doğmuştu.

1920 den 1923 yılına kadar Servetifünun kapalı durdu; Lozandan dönüşümde Servetifünunu yeniden kurarken Celâl Sahir yanımda idi.

1927 de Celâl Sahir saylav seçildi. 1931 de ben de bu şerefi kazandığım gün Sahirle ölçüsüz sevinmiştik. Ne yapayım ki zalim felek onu çok erken alıp kara toprağa düşürdü !

Mecliste Sahirle Parlamentolar

birliğinde çalıştık; ilk Dil kurultay hazırlığında beraberdik. Her hangi zaman yalnız kalınca geçmişe göz atıp sinema şiridi gibi gördüklerimizi anardık ve ben her konuşmada onun kuvvetli muhakemesine, sarsılmaz mantığına, temiz yüreğine, iyi görüşüne bağlı kalırdım.

Servetifünun kaynağı arkadaşlarımdan ebedî olarak ayrıldıklarım arasında beni en çok Sahir yaktı; birbirimizi hiç kırmamıştık ve birbirimizi çok sevmiştik.

Yazımı bitirmeden Celâl Sahirin doğma ve medeni cesaretini gösteren bir fıkrayı anlatayım : 1919 da İstanbulda işgal ortalığı inletiyor; hep kan ağlıyoruz. Bir çok münevverler Divanyolunda bir gazinoda toplandık. Orada itilâf hafiyeleri, eski koyu ittihatcılar dolu idi. Herkes bütün felâketin kabahatını ittihat cemiyetine yükletiyor ve kimse ben ittihattan idim demiyordu. Bu sırada koyu ve siyasette mühim roller oynamışlar da hazır idi. Sinirlenmekte olan Celâl Sahir, ittihatcıların siyasetini, onların en kuvvetli zamanında kritik ederek mimlenmiş olduğu halde dayanamadı :

— Madamki kimse ittihatcı değildi, ben itiraf ediyorum : Ben İttihatcı idim; diye bağırdı..

SON GÜNLERİ...

KEMAL ÜNAL

« Celâl Sahir'in ölümü ile yalnız bir şair, edebiyatcı, eski bir hoca, yahut, dürüst, açık sözlü ve açık gönüllü bir dost değil, Cumuriyet Halk Partisinin temiz idealistlerinden birini kaybettiğimizi(*) » ÜLKÜ sayfalarında da tekrarlamak çok yerinde olur. Parti kendi kültür organı ilan bu dergiyi, ilk önce ona emanet etmişti. ÜLKÜ'nün ilk çıkış yılı sayıları, Celâl Sahir'in bol emeğini almıştır. O, bu sayıların her sayfası üzerinde ne kadar titiz davranmıştı. Ülkü'nün çok iyi ve çok güzel olması onun asil ihtirasıydı.

Her yazı üzerinde konuşurken yalnız ince zevki, sağlam düşüncesi hakimdi. Asil bir tarafsızlıkla, her eserin iyi ve zayif yerlerini seçiyor, Türk kültürüne sunulacak her satırda olgunluk, güzellik arıyordu.

Ülkü için duyduğu heyecanı, başka işlerinde görmüyor değildik. Derginin ilk sayıları üzerindeki çalışmaları, onun dil kurumundaki en kesif iş günlerine rastlamıştı. Her iki işi de birlikte başarmak zorunda idi.

O, bunların birinden obirine geçerken, heyecanından birşey kaybetmiyor, dikkat ve ihtimamını yenisi üzerinde, aynı kuvvette, topluyordu. Bu çalışmaların yakınındakiler, Celâl Sahir'in iş ahlakındaki yüksekliğine karşı da her zaman hayranlık duymuşlardır.

Hastalığının onu yatağa bağladığı günler gelmişti. O kendi sıhhatından çok, ÜLKÜ'nün korunmasını düşündü ve bu işin üzerinden alınmasını istedi. Bu ayrılıştan sonra da ÜLKÜ üzerindeki her konuşmada, Celâl Sahir, kendini vazifeli görmüştür. Her yeni sayı üzerinde onun düşündüklerini öğrenmek bizim için bir ihtiyaçtı.

Ona her uğrayışta zekâsının daha keskinleştiğini görüyorduk, Bütün duygularına daima yeni bir heyecan katıyor, hemen her mevzu üzerinde biraz da hırçınlaşıyordu. Bu kadar canlı bir varlığı yatağa bağlı görmekte ne derin bir azap vardır. Hastalığının ilk günlerinde korkularımızı ondan saklamağa başlıyorduk. Halbuki o, hiç ümitsizlik göstermiyor, günlerce süren ateşler içinde bile düşünüş ve duyuşundaki hayatiyetinden birşey kaybetmiyordu. Bu bizi ne kadar tatmin etmişti, meğer ölümü, ondan uzak görmek arzusu bizi ne kadar aldatmış.

Bu ayın altısındaki mektubunda, « Hekimlerin hâlâ katî bir teşhis peşinde koştuklarından » şikâyet ettikten sonra « benim bildiğim bir şey varsa günden güne göçmekte olduğumdur. » diyordu. x

Bunu çok yatmaktan usanmış bir hastanın infiali olarak almıştım. Mektubunu şöyle bitiriyordu : « Beni is-

teyip de göremiyeceğiniz günler pek uzak değil gibi görünüyor. »

Onu görmek istiyeceğimiz günler, onu tanıyanların bütün hayatına sığan günlerdir. Onu bildikten ve tanıdıktan sonra bir daha aramamak zate olamazdı.

Celâl Sahir'in saygısında riya, sevgisinde sunilik olmadığını ilk konuşmada anlardınız. Tenkidlerinde ise, insanı kendine bağlıyan âlicenap ve samimî bir heyecan vardı. Bütün bunlar onun iyi hayatından birer parçadır. Çehresinin tamamını çizmeğe kendimde kuvvet bulmuyorum.

Şair Celâl Sahirin bıraktığı eserler bizi her zaman teselli edecek kadar çoktur. İnsan ve dost Celâl Sahire gelince ondan ayrıldığımızın acısını hiç bir şey gideremiyecektir.

(*) ULUS — F. R. Atay

BİR DİYEV

HIFZI OĞUZ BEKATA

CELÂL Sahir gününü Ankara Halkevinde açan Dil, Tarih ve Edebiyat şubesi Reisi Hıfzı Oğuz Bekata'nın diyevi :

— Sayın arkadaşlar;

Aziz Celâl Sahir Erozan'ı da bir kaç gün evel içimiz yanarak o meçhul âleme yolladık.

Şair, saylav ve Halkevi dil - tarih - edebiyat şubemizin ilk başkanı olan Erozanı, aynı zamanda bir devrimci; temiz ve yüksek bir insan olduğu için burada hürmetle anıyoruz.

Toprakla aramızdaki mesafenin kısalığı, ülkülerimize yaşarken kavuşmak imkânını ekseriya vermiyor. Celâl Sahir o talili insanlardandır ki ömrünün son bölümünü, devrim hayatımızda hayallerinin her gün biraz daha hakikat oluşu, açılışı, serinliği içinde yaşadı. Ve sayılı, hazin günlerini de bu uğurda çalışarak tüketti.

* * *

Geçmiş zaman, bir yönden, büyük ve küçük kahramanlarla anılan ve içinde adları unutulmuş milyonlar bulunan tatlı; acı bir hayat zinciridir.

Erozan; bu görüşle, gelecek nesiller tarafından bugünün sanat ve devrim hayatı içinde adı sevgiyle anılacak bir değerdir.

Arkadaşlar;

Biliyorsunuz ki insanın maddî ömrü çok sürmüyor. Fakat ölümün öldürmeğe muvaffak olamadığı manevî hayat vardır.

İnsanlar göçtükten sonra arkada bıraktıkları sevgi ve saygı derecesinde bu şatafatsız ve sessiz manevî hayatı yaşıyorlar. İşte bu hayatı aile muhitinden cemiyetin bağrına doğru taşıranlara bazan rastlıyoruz.

Bu mutlu insanlardan biri olan Celâl Sahir'i ince, nahif vücudiyle; İç âlemine çekilmiş derin gözleriyle ve yürekten konuşan dokunaklı sesiyle şimdi aramızda dolaşır görüyorum :

Aziz Celâl Sahir

Sen yeryüzü hayatının darlığını; maddî âlemin manasızlığını zaten çok iyi biliyordun !

Bunun içindir ki maskesiz, geniş ve sıcak gönlünü herkese açtın..

Bir his olarak geldin ve bir ruh olarak kimseyi incitmeden süzülüp gittin !

Sana ardında kalanlardan sevgi ve saygı !..

NİÇİN AĞLAMADIM ?

ALİ SÜHA DELİLBAŞI

BENCE mükemmelliği en çok hotbinliğinde olan insanın bu vasfı, en çok ölümler karşısında belli oluyor. Bizim hayat adını verdiğimiz bu varlığa bizden biri gözlerini yumunca bir teessür duyarız, ağlarız, sızlarız; bunun manası : Zavallı bana, seni artık bir daha göremiyeceğim, eşitemiyeceğim, okşayamayacağım demektir. Halbuki ölen belki uzun bir elem kasidesi okuyarak, hayatını bir umud tesbihi gibi çekerek ölüme kavuşmuştur; belki bizden daha çok gençtir, hayatın zevk dediğimiz şeylerinden hiç birini tadamamıştır; daha ne çiçek açmış ne de yemiş vermiştir; yahut geride bıraktığı sevgilileri, emelleri vardır. Ve nihayet o artık nefes almayacak, bu alemin renklerini görmeyecek, gölgelerini sezmeyecek, sesleri duymayacak, gül meyecek ve ağlamayacaktır. Buna mukabil biz gene ister kut içinde, ister bun içinde olsun, bunların hepsini yapmakta devam edeceğiz.

* * *

... Ben Celâl Sahir'e kendimden çok kendisi için acıdım. İşte bunun için ölümü arkasından ağlamadım.

CELAL SAHİR'İN HAYATI

ENVER BEHNAN ŞAPOLYO

TÜRK ulusunun yetiştirmiş olduğu değeri büyük şairlerinden Celâl Sahiri de ölüm aramızdan aldı götürdü. İki yıldanberi hasta yatan Celâl Sahir Erozan 11 ikinciteşrin 1935 pazar günü saat dokuzda hayata gözünü yumdu.

O şairdi, türkçü idi. Atatürkün dil devrim yolunda açtığı çığırın en önemli bir çalışkanı idi. Partimize bağlı bir şahsiyetti. Halkevlerinin açılışında, bizimle hemen hergün çalıştı. Dil, edebiyat ve tarih komitesinin ilk başkanı oldu. Ülkü mecmuasının kurulmasında çok yardımı olmuştur.

Bundan beş yıl önce kendisinden haltercemesini istedim; şöyle anlattı:

Celâl Sahir Erozan, (1883) yılının 29 eylülünde İstanbulda doğmuştur. Babası general İsmail Hakkı'dır. İlk okumasını Nümunei terakki ilk okulunda, orta okumasını da Davutpaşa deniz rüşdiyesile Vefa idadisinde yapmıştır. Buradan sonra Hukuk fakültesine devam ederek, iki yıl burada okuduktan sonra, fakülteyi bırakmıştır.

1913-1319 yılında Hariciye Nezaretine kâtip oldu. Aynı zamanda 1907-1323 yılında Mercan idadisine kitabet öğretmenliğini de aldı. Meşrutiyetin ilânında hariciyedeki memuriyeti bırakarak, İstanbul sultanisi, Davutpaşa, Vefa idadisi, Muallim mektebi ve Galatasaray liselerinde edebiyat ve fransızca okuttu.

Celâl Sahir Erozan, henüz Vefa idadisinde talebe bulunurken edebiyata merak etti. Şiir yazmağa başladı, ilk şiirini « Terakki » mecmuasına gönderdi. Bu zamanlar Ahmed, İhsan, Tevfik Fikret, Halid Ziya « Servetifünun » u çıkarıyorlardı. 1900-1316 yılında Celâl Sahir, Servetifünuncuların arasına karışarak « Sahir » imzasile « Yapyalnız » şiirini yazdı. Servetifünunda şiir yazıyordu, fakat onladan daha ayrı bir ruh taşıyor, onun yazılarında bir romantizm vardı. O aşk ve kadın şairiydi.

Celâl Sahir, bu hisli şiirlerile kendini derhal tanıttı. 1909-1325 yılında kurulan « Fecriati » edebi mahfeline girerek, oranın reisi oldu.

Fecriaticiler, dağıldıktan sonra, Celâl Sahir türkcülük ceryanına karışarak, Türk ocaklarına devam etti. Aruzdan, heceye, garpcılıktan, milliyetciliğe geçti.

Artık Celâl Sahir türkçü ve milliyetci idi.

Celâl Sahir; İfham, Sabah gazetelerinde yazı yazdığı gibi, Servetifünun, Genç kalemler, Yol mecmuası, Musavver muhit, Muhasin, Demet, Millî mecmua, Ülkü mecmualarına şiir ve hikâye yazdı.

Buhran, « Siyah kitap », « Beyaz gölgeler » Priyon'dan terceme ettiği

« Simon », Hakkı Naşid imzasile de « Mebuslarım » adında bir broşür neşretmiştir.

Kendisine, Türk ve Garplı ediplerden kımleri okurdunuz dedim :

— En çok sevdiğim Hamid'in Makberidir. Bu eseri tam otuz üç defa okudum. Makberi okumakla doyamazdım. Halid Ziya'nın küçük hikâyelerini de tamamen okudum. Eski şairlerden Fuzuliyi, Nedimi çok severim, hemen her şiirini okudum. Garp eserlerinden « Müsse » nin eserlerile « Samen », « Verlen » i çok okudum. Bilhassa hikâyecilerden « Mopasan » ı çıldırasıya severim. Mopasan'ın (Sürlo) adlı eserinin benim üzerimde çok tesiri vardır.

dedi.

Celâl Sahir Erozan'dan ancak hayatı hakkında bu kadar bir malûmat alabilmiştim. 1928 tarihinde Zonguldak'dan saylav seçildi. Ve nihayet ciğerlerinden rahatsız oldu. Bu ince hastalık onu eritti. Nihayet bu içli ve değeri büyük Türk şairini 52 yaşında alıp gitti..

CELAL SAHİR İÇİN

KÂMURAN BOZKIR

O bizdendi . .
Bizim şu evimizdendi . .
Soyumuzdan bir Ozandı o . .
Güneşe karşı bir deniz gibi yaşadı;
Yandı o . .

Saydı günlerini :
Dayayıp alnını minberine -
Tanrıya tapınır gibi -
Istırabının . .
Bir ateş parçası gibi düşmüş duydum, yere
Masasından son yaprağı kitabının . .
Yine duydum, odasında, kapanmış
Son pençere . .
— Nereye gidiyorsun, nereye ?
Demiyorum . .
Ölümden hesap istemiyorum . .
Geçmedeyiz, Bulutlar gibi, Sular gibi
Rüzgâr gibi -
Biliyorum .
Geçmedeyiz Ozanım,
Geçmedeyiz, rüzgâra doldurup türkümüzü . .
Geçmedeyiz, bir yakut deniz gibi içerek ülkümüzü . .
Geçmedeyiz biz de dostlarım, biliyorum . .
Bu yaratan akışa, hürmetle,
Muhabetle eğiliyorum .
Bir yaratan, bir yapan, bir ince baştı o . .,,
Kamâlizm ülküsüne yoldaştı o . .

Ne vakit görsem batan bir güneşi . .
Anarım, Soyumuzdan toprağa düşen ateşi .

O bizdendi . .
Bizim şu evimizdendi .
Soyumuzdan bir Ozandı o . .
Güneşe karşı bir deniz gibi yaşadı,
Yandı O .

MEŞHUR FİŞENK

OSCAR WİLDE Çeviren : AZİZE MAZHAR

KRALIN oğlu evleniyordu. Bu münasebetle umumî bir şenlik vardı. Prens bütün sene gelin için beklemişti. Nihayet gelin geldi. Bir Rus prensesiydi. Altı geyikle çekilen bir kızakla tâ Finlandya'dan geliyordu. Kızak altın koğu kuşu biçiminde idi. Koğu kuşunun kanatlarının arasına prenses uzanmıştı. Uzun ermin kürkü ayaklarına kadar geliyordu, başında küçük bir sırma başlık vardı. Benzi her zaman içinde yaşadığı kar sarayı kadar soluktu. O kadar soluktu ki, sokaklardan geçerken herkes şaşıyor « beyaz bir güle benziyor. » diye bağırıyorlardı. Balkonlardan çiçekler attılar.

Sarayın kapısında prens bekliyordu. Mahmur menekşe gözleri, altın gibi saçları vardı, gelini görünce bir dizi zstüne çömeldi, elini öptü..

« Resminiz güzeldi, fakat siz resminizden daha güzelsiniz ! » dedi. Küçük prenses kızardı..

Saray uşaklarından birisi arkadaşına : « demin beyaz bir güle benziyordu. Şimdi kırmızı bir gül gibi oldu. » dedi. Bu sözler bütün sarayın hoşuna gitti..

Üç gün herkes sarayda kendi kendine : « beyaz gül, kırmızı gül, beyaz gül, kırmızı gül » diye söylenerek dolaştı. Kral o uşağın aylığının artmasını emretti; fakat uşak zaten aylık almadığından bu emirden istifade edemedi. Fakat bunu bir şeref saydılar, saray gazetesine yazıldı.

Üç gün bitti. Düğünü bavradılar (tesit ettiler) büyük bir düğündü. Gelin güveyi küçük incilerle işlenmiş mor kadife örtünün altında el ele yürüdüler. Beş saat süren bir yemek verildi. Prensle prenses salonun başında oturdular, berrak kristal kadehlerden içtiler. Yalnız hakikî âşıklar bu kadehden içebilirlerdi, sahte dudaklar kadehe dokununca kadehin rengi bulutlu donuk olurdu.

Küçük uşak : « birbirlerini sevdikleri ne kadar belli, kıristal kadar açık.» dedi. Kral uşağın aylığını bir misli daha artırdı. Bütün saray halkı « ne şeref » diye bağırdılar. Femekten sonra balo vardı, prensesle prens gül dansını beraber edecekler kral da fülüt çalacaktı; pek fena çaldı. Fakat kral olduğu için kimse fena olduğunu söylemeğe cesaret edemedi. Yalnız iki hava biliyordu, hangisini çaldığı anlaşılmıyordu. Fakat bütün yaptığına herkes « ne güzel, ne güzel » dediği için yanlış çalmasının ehemmiyeti yoktu.

Programın son kısmı tam gece yarısı fişenk atmakla bitecekti. Prenses bütün hayatında hiç bir fişenk görmediğinden kral Piroteknisyenin

düğünde hazır olup her türlü marifetini göstermesini emretti.

Bir sabah prenses tarasada gezerken, fişenk nasıl şeydir ? diye prense sormuştu.

Her zaman başkasına sorulan sorgulara karşı vermesini seven kral : « (Fecri şimaliye) benzerler, yalnız daha tabiîdir. Yıldızlara tercih ederim. Çünkü ne zaman çıkacaklarını bilirsiniz. Benim fülüt çalışım kadar güzeldirler, görürsünüz ! » dedi.

Kralın bahçesinin ucuna fişenkleri dizmek için bir yer hazırlanmıştı. Proteknisyen fişenkleri yerleştirir yerleştirmez fişenkler birbirile konuşmağa koyuldular..

Bir kestane fişengi : « Dünya hakikaten çok güzel. Şu sarı lâlelere bakınız, hakikiğ fişenk olsalardı, bu kadar güzel olmazlardı. Yerde gezdiğime pek memnunum, gezmek dimağı fevkalâde açıyor. İnsandaki fena, yanlış fikirler kayboluyor.

Büyük bir romen mumu : « Kralın bahçesi bütün dünya değil deli fişenk, dünya pek büyük bir yerdir, tamamen görmeniz üç gününüzü alır. » dedi.

Bir zaman âşık olan ve kırık kalbiyle kıvranan güneş fişengi : «Sevdiğiniz her hangi bir yer sizin için dünyadır. Fakat sevgi artık moda değildir. Şairler onu öldürdüler, hak kında o kadar çok şey yazdılar ki, artık kimse inanmıyor buna şaşmam. Hakikiğ âşk köynü (iztırab) çeker, sessizdir. Hatırlarım bir defa ben... Fakat artık şimdi ehemmiyeti yok. Macera mazide bir şeydir. » diye bağırdı.

Romen mumu : « Saçma ! Sevgi, macera hiç bir zaman ölmez, ay gibidir. Daima yaşar. Meselâ, gelin güveyi birbirlerini deli gibi seviyorlar. İkisi hakkındaki haberleri şu saray dedi kodularını bilen ve tesadüfen benimle bir çekmede duran kahve renkli kâğıt fişenkten işittim. »

Fakat güneş fişengi başını salladı: « Aşk ölmüştür, aşk ölmüştür, aşk ölmüştür. » diye mırıldandı. Birşey tekrar tekrar söylenirse nihayet doğru olacağına inananlardan birisiydi.

Birdenbire keskin, kuru bir öksürük işidildi. Etraflarına baktılar.

Bu öksürük, uzun bir değeneğin ucuna bağlı gururlu ve boylu bir fişenkten geliyordu. Dikkati çekmek için lâkırdıya başlamazdan önce her zaman öksürürdü.

« Ehim,ehim! » dedi. Hâlâ başını sallayıp « aşk ölmüştür » diye mırıldanan güneş fişenginden başka herkes dinledi.

Bir dum-dum fişengi « düzenlik, düzenlik » diye bağırdı. Persel (mahalliğ) seçmelerde daima büyük bir rol oynardı, siyasî idi. Parlamentoda kullanılacak kelimeleri bilirdi.

Güneş fişengi « tamamile ölmüştür ! » dedi ve uykuya daldı.

Tam bir sessizlikten sonra fişenk üçüncü defa öksürdü ve başladı. Hatıralarını yazdırıyor gibi pek yavaş ve açık bir sesle konuşuyor ve konuştuğu kimsenin daima omuzuna bakıyordu. Pek kibar tavırları vardı. « Kralın oğlu ne mesut, benim atılacağım gün evleniyor. Önceden evlenseydi, bu kadar iyi olmazdı. Fakat

prensler her zaman talihli olurlar. » dedi.

Küçük kestane fişengi samimiî : « Ben büsbütün başka türlü olduğunu düşünüyordum. Biz prensin şerefine atılıyoruz zannetmiştim. » dedi.

« Sizin için böyle olabilir ve böyle olduğuna şüphe yok. Fakat benim için böyle değildir. Ben pek tanınmış bir fişengim ve engin bir aileden geliyorum. Annem zamanının en meşhur bir güneş fişengiydi. İnce dansile tanınmıştı. Halka göründüğü zaman sönmezden evvel on dokuz defa bükülür ve her bükülüşünde havaya yedi penbe yıldız savururdu. Kutru üç buçuk ayak genişliğinde ve en iyi baruttan yapılmıştı. Babam benim gibi fişenkti ve fransız mahsuluydu. Atıldığı zaman o kadar yükseğe çıktı ki halk bir daha aşağıya inmeyeceğinden korktu. Fakat indi. Altın yağmurları arasında parlak bir iniş yaptı. Gazeteler güzel yazılar yazdılar. Saray gazetesi piloteknik sanatı zaferi ismini verdiler. »

Bengal fişengi : « Proteknik, proteknik demek istiyorsunu. Protekniktir, biliyorum çünkü kendi kutumun üstünde yazısını gördüm » dedi.

Fişenk sert bir sesle : « Piloteknik dedim. » diye karşı verdi.

Bengal fişengi o kadar bozuldu ki halâ ehemmiyeti olan bir adam gibi görünmek için küçük kestane fişenk lere gözdağı vermeğe başladı.

Fişenk sordu: « Söyliyordum.. ne söyliyordum.. ne söyliyordum ? »

Romen mumu : « Kendinizden bahsediyordunuz .. » dedi.

Fişenk : « Tabiî biliyorum. Bu kadar kabaca lakırdımı kestikleri zaman entresan bir (mevzudan) ötürü konuşuyordum. Son derece hassas olduğumdan kabalıktan ve her türlü fena hareketten nefret ederim. Dünyada kimse benim kadar hassas değildir bundan eminim. »

Dum-dum fişengi, Romen mumuna : « Hassas bir insan nedir ? » diye sordu.

Romenmumu : « Kendi nasırı olduğu için başkalarının daima ayak parmaklarına basan bir insan ! » diye fısıldayarak cevab verdi.

Dum-dum fişengi bir kahkaha salıverdi.

Fişenk : « Neye gülüyorsunuz ? Ben gülmüyorum ! »

Dum-dum fişengi : « Gülüyorum, çünkü mesudum ! »

Fişenk dargın : « Bu pek hodbince bir sebeptir. Mesut olmağa ne hakkınız var ? Başkalarını düşünmeliydiniz. Beni düşünmeliydiniz. Ben her zaman kendimi düşünürüm, ve herkesin de beni düşünmesini isterim. Buna (sempati) derler. Güzel bir erdemdir, ve kendimde çok inkişaf ettirmeğe çalıştığım bir erdemdir. Farzediniz ki meselâ bu akşam bana birşey olsa bu herkes için ne büyük felâkettir. Prensle prenses tekrar mesut olamazlar. Ve bütün evlilik hayatları bozulur. Krala gelince, biliyorum; buna tahammül edemez. Hayatta ne büyük ehemmiyetim olduğunu düşündükçe hakikaten ağlıyacağım geliyor.

Romen mumu : « Başkalarını mem nun etmek isterseniz ağlamamalısınız. » dedi.

Neşesiz olan Bengal fişengi « Bu sadece herkesin yapabileceği bir izan ve idraktir. » dedi.

Fişenk nefretle : « Benim pek engin ve nadir olduğumu unutuyorsunuz. Herkesin izan ve idraki olabilir. Tahayyülâtı olmamak şartiyle.. Fakat bende tahayyül vardır. Çünkü şeyleri hakikatta oldukları gibi düşünmem. Olduklarından büsbütün başka türlü düşünürüm. Kendimi üzmemeğe gelince görülüyor ki, burada nazik bir tabiatı takdir edebilecek kimse yok. Kendim için ehemmiyet vermem. Hayatta insana yardım eden tek şey başkalarınkinden aşağı olduğunu idraktir. Bu hissi daima kendimde inkişaf ettirdim. Fakat hiçbir dimde inkişaf ettirdidim. Fakat hiç birinizde kalp yok. Sanki prensle prenses henüz evlenmemişler gibi gülüyorsunuz ve seviniyorsunuz. »

Küçük bir ateş balonu : « Niçin gülmiyelim? Bu en sevinçli bir fırsattır. Havaya yükseldiğim zaman yıldızlara anlatmak istiyorum. Güzel gelin hakkında konuştuğum zaman yıldızların parladığını göreceksiniz. » dedi.

Fişenk : « Hayatın ne âdi bir cephesi ! Zaten sizden başka birşey beklemezdim. İçiniz boş ,kofsunuz... Farzediniz ki prensle prenses derin bir nehri olan bir yere oturmağa giderler. Belki prensin kendi gibi menekşe gözlü sarı saçlı küçük bir oğlu olur. Bu çocuk belki birgün dadısiyle gezmeğe gider. Belki dadı büyük bir ağacın altında uykuya dalar. Belki belki çocuk nehre düşerek boğulur! Ne dehşetli bir felâket !.. Zavallılar, bir tek oğullarını kaybetmek ne büyük felâkettir? Buna hiç bir zaman katlanamazdım.

Romen mumu: «Fakat prensle prenses biricik oğullarını kaybetmediler. Onlara hiçbir felâket gelmedi.»

Fişenk : « Geldi dimedim, gelebilir dedim. Eğer tek oğullarını kaybetselerdi o zaman birşey söylemenin hiçbir faydası olmazdı. Dökülmüş süte ağlayan insanlardan nefret ederim. Biricik oğullarını kaybedeceklerini düşündükçe pek üzülüyorum. »

Bengal fişengi : « Evet, pekiüzülüyorsunuz. Şimdiye kadar gördüğüm insanların içinde en sahte insan sizsiniz. » dedi.

Romen mumu : « Kendisini tanımıyorsunuz bile ! »

Fişenk : « Hiç bir zaman kendisini tanıdığımı söylemedim. Eğer tanısaydım, tabiî dostu olmazdım. Çünkü dostunu tanımak en (tehlikeli) bir şeydir. » dedi.

Ateş balonu: « Ağlamazsanız daha iyi olur. Ehemmiyetli olan budur. »

Fişenk : « Sizin için pek ehemmiyetli şüphesiz, fakat ben istersem ağlarım. » dedi.

Ve değeneğinden dolu gibi yaşlar inmeğe başladı. Yuva kurmak için güzel kuru bir yer aramakta olan iki böceği boğdu.

Güneş fişengi : « Hakikaten pek romantik bir tabiatı olduğu belli.. Ağlamağa hiçbir sebeb yokken ağlayor. » dedi. İçini çekti. Çam kutusunu düşünmeğe başladı. Fakat Ro-

men mumiyle Bengal fişengi kızmışlardı. Bütün seslerile : « Şarlatan, şarlatan! » diye bağırdılar. Pratikdiler ne zaman bir şeye itiraz etseler « şarlatan » derlerdi,.

Ay güzel bir gümüş arma gibi doğdu. Yıldızlar parlamağa başladı. Saraydan müzik sesi geldi.

Prensle prenses dans ediyorlardı. O kadar güzel dans ediyorlardı ki uzun beyaz zambaklı pencereye göz atarak bakıyorlar, kırmızı haşhaşlar başlarını sallayarak tempo tutuyorlardı.

Saat onu çaldı. Onbiri çaldı, on ikiyi çaldı.. Gece yarsını son çalışında herkes balkona çıktı. Kral saray proteknisyenini çağırdı.

Kral : « Fişenklere başlayınız ! » dedi. Piroteknist yerden bir selâm verdi. Bahçenin ucuna gitti. Altı yardımcısı vardı. Her biri uzun bir değeneğin ucunda meşale taşıyorlardı. Ne güzel görünüyordu..

Güneş fişengi vızvız yaparak dönmeğe başladı. Romen mumu bumbum yaptı. Kestane fişenkleri sarayın etrafında dansettiler. Bengal fişenkleri de herşeyi ala boyadılar. Ateş balonu yükseldikçe küçük mavi kıvılcımlar saçarak « allahaısmarladık » dedi.

Pek eğlenen Dum-dum fişengi « pat pat » diye cevap verdi. Feşhur fişenkten başka hepsi işlerini başardılar. Ağlamaktan o kadar ıslanmıştı ki patlayamadı. İçindeki en iyi baruttu. O da göz yaşlarile o kadar ıslanmıştı ki hiçbir faydası olmadı. Hiçbir zaman konuşmağa tenezzül etmediği yalnız alay ederek baktığı akrabaları ateş gonceli altın güller gibi semaya fırladılar.

« Hurra hurra ! » saray halkı bağırdı. Küçük prenses memnuniyetten gülüyordu.

Fişenk : « Beni büyük bir fırsat için saklıyorlar. Hiç şüphesiz bu hal onu gösteriyor. » diyor ve her zamankinden daha çok gururlanıyordu.

Ertesi gün işciler her şeyi toplamağa geldiler : « Belliki bunlar derleme heyetidir kendilerini büyük bir vakarla karşılayayım » dedi. Burnunu havaya kaldırdı. Pek ehemmiyetli bir mevzu düşünüyormuş gibi kaşlarını çattı. Fakat işciler yanından geçinceye kadar görmediler. Birisi gördü « a, ne fena bir fişenk! »dedi. dıvarın üstünden hendeğe attı.

Havada dönerken fena fişenk, fişenk gayri kabil. Meşhur fişenk, meşhur fişenk, adamın demek istediği budur.. Fena ile meşhur pek birbirine benzerler. Ekserde birdirler » dedi ,çamura düştü.

Burası rahat değil, fakat şüphesiz ki pek moda bir su yeridir. Sıhhatının düzelmesi için beni buraya gönderdiler. Sinirlerim çok bozuk, dinlenmeğe ihtiyacım var » dedi.

Biraz sonra yanına parlak gözlü yeşil derili küçük bir kurbağa yüzerek geldi.

« Yeni birisini görüyorum. Dünyada çamurdan iyi birşey yoktur. Bana yağmurlu bir mevsim bir de hendek veriniz, tamamile mesut olurum. Bğleden sonra hava acaba yağmurlu mu olacak, eminim, ah kâşki

olsa ve fakat sema tamamile mavi ve bulutsuz olur.. Ne yazık ! »

Fişenk, ehhim, ehhim, diye öksürmeğe başladı.

Kurbağa : « Ne tatlı sesiniz var.. Tıpkı kurbağa ötüşüne benziyor. Kurbağa ötüşü gibi müziğe benzer güzel bir ses yoktur. Akşam müzik kulübümüzü dinlerseniz, çifcinin evi nin yanındaki ördek havuzunda otururuz. Ay doğar doğmaz başlarız. Konserimiz o kadar çekicidir ki bizi dinlemek için herkes uyanık yatar. Dün gece çifcinin karısı, annesine, bizim yüzümüzden gece gözünü bir kere bile kırpmadığını söylerken işittim. Kendisinin bu kadar beğenildiğini görmek ne tatlı bir şeydir.»

Fişenk kızgın «ehhim ehhim» dedi birşey söyleyemediğinden pek sıkılıyordu.

Kurbağa : « Ne tatlı bir ses ! Ümid ederim ki, ördek haczuna gelirsiniz. Kızlarımı aramalıyım, altı tane güzel kızım var. Turna balığının gör mesinden korkarım, hakikî bir canavardır. Yakalarsa onlarla sabah kahvaltısını etmekten çekinmez. Konuşmamızdan büyük bir haz aldım. Allahısmarladık !. »

Fişenk : « Konuşmamız mı, hep siz konuştunuz. Buna konuşma demezler. »

Kurbağa : « Hep kendim konuşmak isterim. Başkası dinlemelidir. Vakıt kazandırır ve kavganın da önüne geçerim. »

Fişenk : « Fakat ben kavgayı severim. »

Kurbağa : « Ümit ederim ki doğr ru değildir. Kavga çok kabalıktır. İyi bir sosyetede herkes bir fikirde olduğundan kavgalar son derece bayağıdır. İkinci defa allahısmarladık. Kızlarımı orada görüyorum. » dedi. Ve yüzmeğe koyuldu...

Fişenk : « Başkalarını kızdırıcı ve pek fena büyütülmüşsünüz. Benim gibi bir insanın başkasile konuşmağa ihtiyacı olduğu zaman yalnız kendilerinden bahseden insanlardan nefret ederim. Buna da hodbinlik derim. Benim gibi sempatik tabiatlı tanınanlar için hodbinlik en nefret olunacak şeydir. Benden örnek almalısınız.. Sizin için daha iyi bir örnek olamaz. Mademki fırsatınız var fayda görmekte çabuk olunuz. Çünkü hemen saraya döneceğim. Orada çok sevilirim,prensle prenses dün benim şerefime evlendiler. Taşralı olduğunuzdan bu gibi şeyleri tabiî bilmiyorsunuz » dedi.

Büyük bir kahve rengi sazın üstünde oturan at sineği « onunla konuşmakta hiçbir fayda yok, çünkü o çoktan gitti. » dedi.

Fişenk : « O halde bu işde kaybeden ben değilim odur. O aldırmıyor diye ben konuşmamı durduramam ki, kendimi konuşurken dinlemesini pek severim. Bu benim en büyük bir zevkimdir. Üok defa kendi kendime konuşurum ve o kadar derinliğe dalarım ki kendi söylediğimden bir kelime bile anlamam ! »

At sineği : « Her halde filozofiden konuşursunuz. » dedi ve güzel tül kanatlarını yayarak havaya uçtu.

Fişenk : « Burada durmaması ne münasebetsizlik. Her zaman böyle fikrini açacak fırsat da bulamamıştır.

Zarar yok hiç aldırmam ! Benim gibi bir dahî herhalde birgün dinlenir. » dedi ve çamurda daha derine battı.

Biraz sonra yanına büyük bir beyaz ördek geldi. Sarı bacakları örtü gibi ayakları vardı Paytak yürümesinden dolayı güzel deniyordu.

Ördek : « Kvak, kvak ne tuhaf biçiminiz var? Böyle mi doğduğunuzu sorabilir miyim? Yoksa bu haliniz kaza neticesi midir ? »

Fişenk : « Daima köyde yaşadığınız belli. Öyle olmasaydı kim olduğumu bilirdiniz. Ne ise bilgisizliğinizi affediyorum. Başkalarından kendi kadar göze çarpar olmağı beklemek doğru değildir. Semaya uçup altın yağmurlarla indiğimi duyarsanız şaşırırsınız. »

Ördek : « Kimde olursa olsun böyle faydasız şeylere ehemmiyet vermem. Öküz gibi tarlayı sürebilseydiniz, at gibi araba çekebilseydiniz, yahut çoban köpeği gibi koyun sürülerine bakabilseydiniz, ancak bu gibi şeyler marifet olurdu. »

Fişenk pek gururlu bir sesle : « Aşağı bir tabakadan olduğunuzu görüyorum. Benim mevkiimdeki bir kimse hiçbir zaman faydalı olmaz. Ben sanayiin hiçbir kısmile alâkadar değilim. Bilhassa sizin söylediklerinizle.. Kaba iş hayatta yapacak başka işleri olmayanların yapabilecekleri bir şeydir.

Sulhcu olan ve kimse ile kavga etmesini sevmiyen ördek : « Peki, peki herkesin ayrı bir zevki vardır Ne olursa olsun artık burada oturacağınızı zannediyorum.

Fişenk : « Hayır, sadece bir konukum, seçkin bir konuk. Doğrusu burayı sıkıcı buldum. Burada ne sosyete ne de yalnızlık var. Tamamen civar bir yerdir. İhtimal saraya dönerim, bir meşhur olmak için yaradılmışım. »

Ördek : « Ben de sosyete hayatına atılmayı bir zaman düşünmüştüm. Düzeltilmeğe muhtaç o kadar çok şey var ki.. Bir kere bir toplantıya başkanlık yaptım. Sevmediğimiz her şeyi reddetmeğe karar verdik. Fakat bundan büyük bir netice çıkmadı. Şimdi ev işlerile uğraşıyorum. » dedi.

Fişenk Fişenk : « Cemiyet hayatı için yaradılmışım, bütün akrabalarım en beceriksizi bile böyledir. Nerede gözüksek büyük bir dikkat çekeriz. Kendim daha gözükmedim. Fakat görünürsem fevkalâde birşey olacak. Ev işlerine gelince, insanı çabuk ihtiyarlatır ve büyük fikirleri uzaklaştırır. »

Ördek : « Hayatın yüksek şeyleri ne güzeldir. Bu bana ne kadar aç olduğumuzu hatırlatıyor.» dedi «kvak kvak » diyerek nehrin aşağısına yüzdü.

Fişenk : « Sonra yine geliniz. Size söylecek çok şeylerim var. » dedi. Fakat ördek hiç aldırmadı. Kendi kendine « gittiğine memnunum. Orta tabakaya mahsus bir zihniyeti var. » dedi ve çamurda daha derine battı. Yalnızlığını düşünürken beyaz gömlekli iki çocuk koşarak hendeğin kenarına geldiler, ellerinde bir çaylık çalı çırpı vardı.

Fişenk : « Bunlar herhalde der-

leme heyetidir. » dedi veçok vakarlı görünmeğe çalıştı.

Çocuklardan birisi : « Şu eski değneğe bak ! Buraya nasıl geldi şaşıyorum. » dedi ve hendekten fişengi çıkardı.

Fişenk kendi kendine mırıldandı : « Eski değnek gayri kabil ! Altın değnek, bunu söylemek istedi. Altın değnek bu bir komplimandır. Beni sarayın büyüklerinden sanıyor. » diye mırıldandı.

Öteki çocuk arkadaşına : « Haydi bakalım, çaylığı kaynatmağa yardım eder.» dedi. Çalıları bir araya koydular, fişengi de üstüne koyarak ateş yaktılar.

Fişenk : « Ne güzel şey.. Beni her kesin görmesi için büyük bir aydınlığa koyuyorlar. »

Çocuklar : « Şimdi uyuyalım. Uyanıncaya kadar çaylık kaynar. » Çimenlerin üstüne yattılar ve gözlerini kapadılar.

Fişenk pek rutubetli idi. Ateş almak için çok vakıt aldı. Nihayet ateş onu aldı.

Fişenk : « Şimdi gidiyorum. » dedi; kendini düz ve sıkı tuttu. «biliyorum yıldızlardan, aydan ve güneşten çok yükseğe çıkacağım. O kadar yükseğe çıkacağım ki....

Vız vız, diyerek havaya doğru çıktı.

« Ne güzel, hep böyle yükseğe çıkacağım. Ne büyük bir muvafakıyetim var.» fakat kimse görmiyordu.

Kendinde bir titreme duydu.

« Şimdi patlıyacağım, bütün dünyayı ateşe bürüyeceğim. Öyle gürültü yapacağım ki, kimse bütün bir sene benden başka birşey konuşmayacak ! »bang, bang diye barut patladı. Başka türlü yapamazdı.

Fakat kimse işitmedi. Hatta uykuya dalan iki çocuk bile ...

Fişenkten hendeğin kenarında gezinmekte olan kazın arkasına düşen değnekten başka birşey kalmadı.

Kaz : « Aman yarabbi değnek yağıyor. » dedi ve suya daldı.

Fişenk nefes nefese : « Büyük bir heyecan uyandıracağımı biliyorum ! » dedi ve söndü ......

AYIN POLİTİKASI

Yurd içinde: Demiryolları — Endüstri — Yurd dışında: İtalyan - Habeş anlaşmazlığı — Sovyet - Türk dostluğu — İngiliz seçimi.

K. Ü.

Yurd içinde:

1935 yılının ikinci teşrinine sığan memleket işlerini, ayın son gününde topluca hatırlamakta ne derin bir zevk var.

29 birinci teşrinde Cumuriyetin 13 üncü yılına giriş, geniş bir heyecanla kutlanmıştı. bütün yurd, geçen 12 yılın genlik ve bayındırlık alanlarındaki verimini minnet duyarak anmıştı. Bayramın sevinci içinde, gelecek Cumuriyet yılının daha verimli olacağına beslenen inancı görmek güç değildi. İkinci teşrin, bu inancın çok yerinde ve realiteye pek yakın olduğunu gösterdi.

Demiryolları :

Bu ayın 13 ünde kömüre giden demiryolu açıldı. Karadeniz kıyılarındaki geniş varlık kaynağı gövde yurda akış yolunu buldu.

Ankara — Kayseri hattı üzerindeki Irmak istasyonundan başlıyarak şimdilik Filyos'da Karadeniz kıyısına irişen hattın uzunluğu 391 kilometredir. Bu hatta devlet hazinesinden 45 milyon lira sarfedilmiştir.

Filyos son bir menzil değil, kömür hazinesine açılan bir kapıdır. Hat şimdiden Zonguldak ve Ereğliye uzatılmak üzeredir.

Hattın geçtiği yerlerde nüfusun kalabalık, toprakların zengin, ormanların bol ve verimli, madenlerin çok olması göze çarpacak derecededir.

Demir sanayii merkezinin Irmak-Filyos yolu üzerinde kurulması da kararlaşmış gibidir. Böylelikle bu hat yurdun kömürünü ve demirini birlikte taşıyacaktır.

Ayın 22 sinde Diyarbekire vardık. Yüksek kalelerin sessizliğine gömülmüş, birçok yüzyılların acı matemini taşıyan Diyarbekiri şümendifer aydınlığa çekti. Açılış günü orada bulunanlar surların dışında doğacak modern bir şehrin tatlı hayalini gördüler.

Fırattan sonra Dicleye varan lokomotif; çok verimli topraklardan emeğinin değerini alamayan yüz binlerce yurddaşa kıymet götürdü, emniyet verdi.

Hattın Fevzipaşa'dan Diyarbekire kadar uzunluğu 505 kilometredir. Hat için 65 milyon lira harcanılmıştır. Bunun 12 milyon lirası dahili istikrazla 53 milyonu da devlet hazinesince temin edilmiştir.

Endüstri :

Ayın 27 sinde Başbakan İzmit'te üç buçuk milyon liraya kurulan kâğıd fabrikasını gezdi. Burasının

altı hafta içinde bütün randımanıyla işlemeğe başlıyacağını gördü. İzmit kâğıd fabrikası, altı milyonluk kâğıd istihlâkinin yüzde altmış kadarını karşılıyacaktır.

İnönü, 28 ikinci teşrinde Bursa'da Merinos, Gemlikte Sun-ipek fabrikalarının temellerini attı. Bunlardan birincisi 3,5 milyon liraya kurulacak ve yılda üç milyon kilo yünü iplik haline getirecektir. Sun-ipek fabrikası, bir buçuk milyon liraya mal olacak ve yılda 300 bin kilo Sun-ipek kumaş çıkaracaktır. Bu ucuz kumaşların halka halis ipek sarfiyatını artıracağını söyliyenler dünyanın her tarafındaki tecrübelere dayanmaktadırlar.

Ayın 29 unda Başbakan geçen yıl ağustosta temeli atılan Paşabahçe cam fabrikasını işlemeye açtı. Yurd ihtiyacını karşılıyacak olan bu müessese bir milyon liradan fazlaya mal olmuştur.

Yurd dışında:

İtalyan — Habeş anlaşmazlığı :

İkinci teşrinin ilk haftasında Habeşistanda İtalyan taarruzu başladı. Cephelerde İtalya lehine bazı hareketler oldu. Bir kaç büyük Habeş şehri istilâ edildi, cenup cephesinde de ilerlemeler oldu. Bütün bunlar harbin neticesi üzerinde tesir yapmaktan henüz çok uzak bulunuyor.

Anlaşmazlığın ikinci teşrin içindeki en mühim safhası daha ziyadea siyasi alandadır.

Habeşliler silâhla tecavüze uğradıklarını Cemiyeti Akvama bildirerek paktın mütecaviz aleyhine tatbikini istedi. Cemiyet, paktın hükümlerine göre meseleyi tetkikle İtalya'nın *mütecaviz* olduğuna karar verdi. Sıra zecrî tedbirlere geldi :

Paktın 12 inci maddesine göre Cemiyet azası aralarındaki anlaşmazlıkları harba baş vurmadan Cemiyetin hakemliği ile halledeceklerdir Paktın 16 ıncı maddesi ise 12 inci maddeye riayet etmeyen mütecaviz hakkında tatbik edilecek zecrî tedbirleri ihtiva etmektedir.

İşte 18 ikinci teşrinde İtalya aleyhinde tatbikine girişilen zecrî tedbirlerin paktaki mevkii.

Zecrî tedbirlerin birden veya adım adım tatbiki Cemiyet kararlarına bağlıdır. 18 ikinci teşrinde başlıyan zecrî tedbirleri Cemiyeti Akvama dahil 58 devletten 50 veya 52 devlet tatbik etmektedir.

52 devlet mütecavize silâh mühimmat ve harb levazımı satmamağı, 52 devlet, malî zecrî tedbirler tatbik etmeği 50 devlet, İtalyan malı almamağı 50 devlet, İtalyaya iptidaî madde satmamağı kabul etmiştir.

Dört devlet, zecrî tedbirlere iştirak edemiyeceklerini Cemiyete bildimişlerdir : Avusturya, Macaristan Arnavutluk ve Paraguvay'dır.

İtalyaya mal satmamak esasında bir kayd vardır. İtalya'nın Akvam Cemiyetine girmeyen devletlerden satın alabilecekleri eşyayı, aza devletlerde satabilir. Petrol bu mallardandır. Halbuki İtalya — Habeş harbını durduracak en büyük tedbir bugünkü teknik harbın en zaruri malzemesi olan petrol ve benzini bulamamaktır. İtalya'da petrol kaynakları olmadığına ve aza olmıyan dev-

. letler de bunu satmadıklarına göre harb, nihayet kısa bir zaman işi olur. Ve daha ziyade bu tedbir, harptan sulha geçişi sağlar.

İkinci teşrinin son haftası içinde geniş petrol ambargosu için çalışıldığı gibi iki tarafı sulha kavuşturacak temaslar da artırılmıştır.

Sovyet — Türk dostluğu :

İkinci teşrinin yedisinde bütün Sovyet memleketlerinde ilk teşrin inkılâbının 18 inci yıl dönümü kutlandı. Bu münasebetle Ankara'daki Sovyet sefaretinde de bir tören yapılmıştır. Süvarede Başbakan, Kamutay Başkanı, bütün Bakanlar, saylavlar, Devlet kurumlarındaki yüksek memurlar bulunmuştur.

Ancak bu merasim, Türk — Sovyet dostluğunun yeni bir tezahürile her yıldan fazla bir kıymet almıştır.

« İki memleket münasebetlerini şimdiye kadar bu derece muvaffakıyetle tanzim etmiş olan büyük dostluk ve itimad hislerinden mülhem olarak, bu münasebetlerin arsulusal siyasalarının esasını teşkil eden barış yollarında muhafaza ve terekkisine hadim başlıca muahede ve anlaşmaların kuvvetlendirilmesi arzusile hareket eden » iki devlet, aralarındaki dostluk ve bitaraflık muahedelerini 7 ikinci teşrin akşamı Ankara'da imzalanan bir protokolle on sene müddetle uzatmışlardır.

İngiliz seçimi :

14 ikinci teşrinde İngiltere'de bir seçim yapılmış hükûmet partisinin kazandığı tahakkuk etmiştir.

Hükûmetten yana olan partilerin mensupları 421 ve muhalif partilerinki de 179 rakamı içindedir..

Hükûmet partilerinden :

Konservaturlar 380	(eskiden 460)
Liberaller 31	(eskiden 38)
Millî işçiler 8	(eskiden 13)

Nasyonalistler 2 mebusluk almışlardır.

Hükûmete muhalif partiden :

İşçiler 133	(eskiden 57)
Muhalif Liberaller 16	(eskiden 32)
Müstakil Liberaller 4	(eskiden 4)
Müstakil İşçiler 4	(eskiden 3)
Müstakillerden 1	(eskiden 3)
Komünistlerden 1	(eskiden 5)

mebus seçilmiştir.

Seçimin en manalı tarafı, İngiliz müntehiplerinin reylerini ekseriyetle Cemiyeti Akvama bağlılık gösterenlere vermiş olmasıdır. Bu, Habeşistan hareketinin Akdenizde ve Mısır'daki tesirlerile İngiliz efkârı umumiyesinde İtalyaya karşı asabiyet ve hiddet uyandırdığını ifade eder.

Makdonald'ın millî hükûmet başından uzaklaşmış olması ve Konservatörlerin işçileri tatmin edecek iç tedbirleri (işçi evleri yapılmasıı demiryollarında yeni teşkilâtla iş yaratılması) alması da seçimin Muhafazakârlar lehine neticelenmesinde ayrıca âmil olmuştur.

HALKEVİNDE KIŞ SPORLARI

ZEHRA CEMAL

SİZİNLE yapacağım kısa konuşma spor ve jimnastik münakaşası değildir. Daha ziyade, yurdda bedensel işlerin yürümesi sebeblerine dokunacaktır. Kanaatime göre, memleketimizde kuvvetli bir spor cereyanı yoktur ki tehlikeye sürüklenmek kaygusu olsun...

Spor işlerinde, memleket nüfusu nisbet edilerek, bir istatistik yapılacak olursa spor kurumlarına ve kulüplerine mensup aza mikdarı, hiç şübhesiz, çok az nisbetler içinde kalır. Aynı zamanda bu mikdar ehemmiyetli bir yekûn tutsa bile bütün ömrünce muntazam bir beden faaliyeti gösteremez.

Hepimiz biliyoruz ki spor, ferdin tabiiğ imkânlarından, kuvvetlerinden istifade eder ve bu en üstün sonuçlar için sürükler ve bunun için de insanların çarpışma ve yarışma duygularından faydalanır.

Jimnastik ise bir sistem içinde vücudun her oynak ve adelesini göz önünde tutarak, uzuvların karşılıklı ödevlerini öçlerek bunların gelişme çarelerini arar. Vücüdu daha dayanıklı ve kuvvetli olarak hayata hazırlar. Spor, gelişmede uygunluk ve mükemmeliyeti düşünmediği halde jimnastik, güzellik ve tenasübü gözden ayırmadan çalışır. Binaenaleyh bunda, bir de "estetik gaye„ vardır.

Bütün bu farklara, maksimal adalığ yorgunlukların hayatiğ önemi az olan uzuvlarda yaptığı aksi tesiri de hesaba katarsak, bu iki ayrı görünen işin birleşmesi yükümünü tamamiyle anlamış oluruz.

Görülüyor ki, sporu yalnız kuvvetli ve vücudu elverişli olan yaparken jimnastik; zayıfın, kuvvetlinin, vakti olanın, olmıyanın yapabileceği bir iştir. Bu kadar demokrat ve pratik bir iş olan ve hayatiğ bir zaruretin en kolay elde edilmesini mümkün kılan jimnastikleri ne fer- dimiz ve ne de hükûmetimiz inkâr edecektir.

Spor ve jimnastik, münakaşa ve ayrılıkları memlekette davası olmıyan iki neticedir.

Şimdiye kadar hareket yapmamış ve yapmasını bilmiyen insanlara, " spor yapmayın, jimnastik yapın! „ dedik, fakat hiç bir zaman bu işin hal araçlarını vermedik. Jimnastikleri, ders olarak mecburiğ kıldığımız okullarımızda bu işi yapacak elverişli bir yer yoktur. Şehirlerimizde, halkı toplayıp çalıştıracak bir yer yoktur. Bu işi teşvik edecek propaganda araçları kıt... Şenliklere ve topluluklara verilen önem çok azdır... Yüksek müesseselerimiz bu işin ilmiğ araştırmalarını yapmayı ihmal etmiştir.. Nihayet bu saha işsiz-

lerin ve başka sahalarda becerikzislerin ödevi olmuştur... Ve en nihayet bütün bu yokluk ve ihmal, halkımıza, bu işin lüzumsuzluğu kanaatını vermiştir.

Senede bir defa bir alanda toplanıp basit bir programı binbir yorgunlukla yapan talebeyi bayramlarda bir tiyatro aktörü gibi muayyen bir kıyafetle yalnız kırk adımı doğru atabilmiş mekteplileri ve nihayet muayyen bir sporcu gurubunu çıkarın; kimse hareketlere gereken değeri vermemiştir. Sabahleyin işine giden ve akşamları işinden dönen halka geceleri kahve köşelerini dolduran insanlara bakın; tabiiğ yürüyüşü unutmuş parmak uçlarında sekerek « işimize yetişeceğiz » diye koşuşan Bayanları görün.. Hayatın en tabiiğ ifadesi olan hareketleri ne kadar gayri tabiiğdir.

İşte, Halkevleri : Memlekette bu eksikliği görmüş ve bu iş için büdçesinde büyük fedakârlıklar yapmıştır. Ve her evin bir köşesini, bu iş için gelenlere ayırmıştır. Şimdi her vatandaş, sizi orada çalışmak için bekliyor. Orada hepiniz dostça biribirinizi kucaklıyacaksınız... Büyük bir samimiyet havası içinde hareket etmek zevkini tadacak ve bünyenizin istidadları nisbetinde sağlık ve güzellik sınırlarına yaklaşacaksınız..

§ Spor ve jimnastiklerin özel anlamlarını bırakıp hareketin sağlık ile doğrudan doğruya münasebetini düşünürsek, sağlığın, iyi ve arızasız bir kan dolaşımı ile mümkün olduğunu bilmek ve burada hareketin büyük yardımını hesaba katmak yeter.

Binaenaleyh, hareketleri yılda bir defa veya haftada bir gün yapmak değil, (çünkü böyle yapmak senede bir defa kuvvet ilâcı almıya benzer; halbuki biz ilâç değil, gıda vereceğiz.) onları gündelik hayatımızın yükümleri arasına koyduğumuz zaman sağlık idealine en kolay yaklaşmış olacağız.

Spor ve jimnastik münakaşalarını işsiz dostların günlük eğlencelerine bırakalım ve biz günümüzün bir saatini güzel sıhhatimiz ve iyi yaşamamız için feda edelim.

Doğumla beraber başlıyan hareket sevgisi çoklarımızda çocukluktan sonra ölmüştür. Hatta, büyüklerin bu ihtiyacı unutması gafletindendir ki bazan çocuklardan bile bu hak alınmıya kalkışılmıştır.

Bu yanlış telekkinin sonucudur ki ana baba bu taassubunu mektebe kadar uzatmış ve sanki iyilik yapıyormuş gibi zayıf çocuğunu hareketten kurtarmak için sahte vesikalara bile başvurmuştur.

Şu hakikat bilinmelidir ki, zayıflık çok defa, ağır sirkülasyon dolayısile gıdadan kâfi derecede faydalanmamak veya hareketsizlikten ölüm yolunu tutmuş et kısımlarından ileri gelir. Aynı tarzda bazı bünyeler de bu faydalanılmamış gıdayı bozuk bir halde gövdesinin ötesinde berisinde yağ şeklinde biriktirir.

Hayatta, yalnız iş için çalışmak değil, biraz da uzviyetin hakkı için kıpırdanmayı öğrenmek lâzımdır.

Hiçbir zaman meslekiğ yorgun-

luklar, vücuda gereken güzelliği vermez. Bunlar, müfrit bir spor gibidir: vücudun muayyen bir kısmı için diğerlerini feda eder. Şunu bir düstur gibi hatırda tutmalıyız ki, çalışma ve meslekiğ maksadlarla yapılan hareketler vücudu yıpratır, zevk ve ihtiyaç telâfisi için yapılanlar ise yapar ve yaratır.

§ Bütün arkadaşları kurumumuzda beraberlik davalarına dokunmadan, çalışmaya çağırırken, kadın ve erkek biraz da memleket kadınlığına hitap etmek istiyorum :

Son zamanlarda yapılan devrimler de Türk kadınlığı kuvvetli rol oynamış olmasına rağmen, garpta Türk kadını için klasik tip, « bir sedir üzerine uzanmış tombul bir bebek » tir. Bizi yakın tanıyanları istisna etmek şartiyle asıl halk tabakası bu kanaattedir. Bunun sebeblerini ve yanlış propaganda olmuş davasını bırakalım. Birçok şehirlilerimiz gerçekten buna lâyıktır.

Halbuki, yüzyıllar evvel Orta Asyada, hayatını tabiatla kucak kucağa at sırtında geçiren Türk kadınını düşünün.. Bunun kanında atalet zerresi bulabilir miyiz? Hududa cephane, evine ekmek yetiştiren köylü kadınını kim hareketsizlikle ittiham eder ? Yalnız, işte bu diğergâm çalışma tarzında biraz da hodgâm maksadlarla çalışmayı görmek istiyoruz.

Garpta kadın, - vazifesi adeliğ kudret sarfını istiyeni bile - büdçesinden fedakârlık ederek sabah jimnastiğini yapmadan işine gitmez. Köylü kızları, şehrin veya kasabanın jimnastik kursunda jimnastik idaresini öğrenmiş arkadaşiyle, muhakkak tarlaya gitmeden evvel biraz hareket yapar. Ve bir tek boş gününü, bir orman gezintisi, bir kır yürüyüşü yapmadan geçirmez.

İşte ben de, bu işlerle yakından ilgilenmiş bir arkadaş sıfatiyle istiyorum ki, Halkevi Spor Kolu bu sene işine başlarken beraber yürümek azminde olan Bayanlar, gayelerini düşünürken, spor ve jimnastiği bir lüks diye değil, hareket ihtiyaçlarına cevab olsun diye yapsınlar. Ve hiçbir şampiyonluk tasavvuru geçirmeden bu işte yalnız kendilerini ve kendi sağlıklarını düşünsünler,„ ne filân artist kadar incelmek, ne bir dansöz gibi parmak uçlarında dönebilmek arzu etsinler,„ Ve gündelik vazife ve meşguliyet ne olursa olsun, harekete yer ayırsınlar !

Eğer böyle düşünür ve bedensel hareketlerin manasını anlarsak; zayıf, şişman, genç, yaşlı; sağlık gayesine erişmek ve güzellik mefhumuna yaklaşmak için beraber çalışmaya cesaret edecektir.

Hayatın en büyük hazzı, kendini kuvvetli, sıhhatli ve yaşamıya lâyık hissetmektir.

GEZGİN TİYATROLAR

MÜNİR HAYRI

BUGÜN halk egitim vasıtaları arasında devrim memleketlerinin kullandıkları en önemli yollardan biri de gezğin tiyatrolardır.

Önce, kısaca bu işin tarihini gözden geçirelim. Tiyatronun, diyebiliriz ki, zaten doğuşunda gezginlik var dır. Tarihin ilk muntazam tiyatro turupu olarak yazdığı «Tisbe» nin ara bası gezici değilmiydi? Bundan aşağı yukarı 2500 yıl evvel ,'Thebe,, şehrinde aktörlerini, vasıtalarını bir arabaya yükleyerek diyar diyar dolaşan ve gittiği yerlerde oyunlar veren «Tisbe » bu işlerin bilginlerince modern tiyatronun dedesi sayılmaktadır.

Tiyatro edebi bir ar haline girdikten sonra kendisine yapılan binalarda açık havada tavansız kurumlardı. Eski Grek tiyatrolarının bugün yerleri bir tiyatro adamı gözü ile incelenirse görülürki sahneler hemen her vakit arkalarında en güzel natürel görünüşleri alacak yerlere kurulmuşlardır. Aradan yüz yıllar serisi geçti. Tiyatro anlamı büyük devrimler geçirdi.

Bugün dünyanın her kendini medeniğ sayan şehrinde büyük tiyatro binaları vardır. Bunların milyonlarla sayılan büdçeleri, binlerce artistleri vardır. Fakat açık hava tiyatrosu da bunun yanında gene yer almaktan geri kalmamıştır. Her yıl yaz aylarında .'Salsburg,, festivalleri adı verilen oyunlar büyük ar gösterileri olmak bakımından dünyanın gözünü ve bu işlerle ilgili olan zenginlerini oraya çekmektedirler. Devrim memleketleri tiyatronun halk eğitiminde ki büyük rolünü dikkatle gözden geçirince gezğin tiyatrolar ve açık hava tiyatrolarını da büsbütün yeni bir anlamla ele almaya başlamışlardır.

Almanya tiyatro kültürü çok ilerlemiş ve çok yayılmış bir memleket olmak bakımında bu işe başka türlü bir çalışma yolu çizmiştir. Fakat Faşist İtalya ile Sovyet Rusya'nın bu alanda giriştikleri ve yaptıkları bizim için çok dikkate değer konulardır.

İtalyada bizim bazı bakımlardan halkevlerine benzeyen bir organizasyon olduğunu hepimiz biliriz. «Dappo Lovaro» bunların en önemli çalışma alanları arasında tiyatro da vardır. İşte Faşist italya bir taraftan tiyatro korparasyonları diğer taraftan da opera Nationale Dapyo Lavoro» vasıtasiyle her yaz mevsiminde memleketin en ince köşelerine kadar dolaşan tiyatro kolonları göndermektedir. bu kolonlar üç kısma ayrılmaktadır. Birinci kısım bizdede pek çok eşi görüldü-

ğü gibi özel halk tiyatro Turneleridir bunlar korparasyon santralından kendilerine verilen piyesleri orada çizilen bir programa uygun olarak yurdun belli yerlerinde oynarlar. Benim İtalyayı son gördüğüm 1933 yılı yazında bu örnekte 2736 tiyatronun nerelerde bulunduğunu gösteren bir bayraklı harita karşısında biraz şaşmış birazda şüphelenmiştim. Hiç belli etmeden bazılarına nişan koymuş ve oralara gittiğim zaman gene belli etmeden tahkik ederek öğrenmiştim ki bu derme çatma adeta bir türlü bizim tuluat kumpanyalarına benzeyen bu tiyatrolar bile çok eyi organize edilmiştir.

İkinci kısımda gelen kolonlar belli başlı tiyatroların yaptıkları Turnelerdi. Yaz gelince büyük şehirlerde ki tiyatrolar arasında bir yer değişimi başlıyordu. Bunda da önemli olmakla beraber bir fevkalâdelik bulmayabiliriz. Fakat asıl dikkate değen taraf italyanların kısaca (OND) dedikleri Opera Nationale Dappolovoro'nun Gezgin tiyatro organizasyonudur.

«Ond» un türlü bölümlerinde bulunan ve gündelik haftalık oyunlar veren tiyatro gruplarından başka merkezin ve bölümlerin ayrıca gezğin tiyatroları da vardır. Örnek olarak bunlar dan birinin meselâ «Carri di Tesbi» yani Thesbis'in arabası adını taşıyanının organizasyonunu burada incelersek okurlarımıza genel bir fikir vermiş oluruz.

Bizim gördüğümüz zaman bu kolun materyel eşyası şöyle listelenebilirdi :

6 tane Fiat kamyonuna yüklü sahne, dekor, kostüm, sazlar ve eksasvar sandıkları 6 otobüsle aktör ve aktrislerle fiğüranlar taşıyordu.

Kadrosu şöyle idi.

59 kişi orkestra elemanları
60 kişi koru grubu
40 kişi bale gurubu ————
27 kişi artistler
31 kişi sahne koruyucular ve teknik elemanlar

Kamyonlardan birinin içinde gereği olan elektrik ve oparlör tesisatı vardır.

Ben bu guruba bir küçük şehirde rastgeldim. O.N.D. in genel direktörü S.E.Starce başkanlık ediyordu. O gün İl trovatore operasını oynayacaklardı. Şehrin bir meydanında ilk önce sahne kurmağa başladılar. Sahne o şekilde yapılmıştı ki arazi ister eğri olsun ister doğru olsun ister geniş veya dar olsun istenilen biçimde ve büyüklükte kurmak mümkündür.

Üzerine agırlık gelecek sahne tabanından başka bütün yerler gayet ince tahta ve aluminyüm çubuklar üzerine gerilmiş boyalı bezlerden yapılmıştı. Dekorlar birer ana çerçeve içine ona göre hesaplanarak yapılmış ve gerilmeğe hazır bezlerdendi. Diyebilirim ki, bütün bir operanın dekorları katlanınca iki sandığa girecek kadar küçülüveriyordu.

Bu kadar basit oluşu hiç bir zamanda çok güzel ve artistik degeri yüksek dekorlar yapılmasına karşı gelmiyordu. Sahnenin önünden iki tarafa merdivenlerle iniliyordu. Ortadada bir orkestra yeri vardı. Bu-

nun yerine bir türlü keçe seriliyor arkasına gene çuvala benzer bir türlü su geçmez bez geriliyordu. Sahnenin arkasında bir yer bölümü 2.50 metre kadar yüksekliğinde çadır bezleriyle çev rilmişti, buranın arası da aktörlerin giyinmelerine mahsustu. Seyircilere mahsus alanda dört yanıda gene aynı yükseklikte çadır bezleriyle çevrilmişti. Oranın urayı içeriye gereği olan iskemleleri veriyordu. Biletler daha erkenden satılmış bitmişti.

İş saatı bittikten sonra akşam üstü bir oyun verildi. En aşağı dört beş bin kişi toplanmıştı. Giriş parası pek azdı. En ön sıralara 5 liret (60kuruş) arka sıralara (6) kuruş kadar küçük para alınıyordu. Bu şehirdeki oteller turupu alacak kadar genişti. Eğer oteli kıt bir kasabaya girilirse o vakit oyun alanının dört yanını çeviren paravanalı çadır bezlerinden çadırlar kuruluyordu. Iltrovatore bütün şehir halkının göreceği kadar tekrarlandıktan sonra başka piyesler gösterilecekti. Hesaplarını gösterdiler. Alınan para masraftan 7 - 8 kere daha üstündü. O vakit bu kadar büyük bir organizasyon'nun neye yaradığının üstüne kendi kendime sorduğum sorgunun karşılığını buldum.

O.N.D. nin her gezğin tiyatrosu bu kadar büyük değildi. üç dört otomobillik Dram turupları da vardı. Fakat bunlar, şaşacaksınız belki, mas raflarını çıkaramadıkları için büyük operalar oynayan turupların kazancından ötekilerin açıkları kapanıyormuş.

Bu gezğin tiyatroların nasıl kurulduklarına gelince buda çok dikkate değer. Önce şunu heber verelim ki, bu işin bütün elemanları ücret almaktadırlar. Yazın diğer tiyatrolar kapandığı, tatil devri başladığı zaman O. N.D. in değerli artisleri angaje ederek bir trup meydana getirmektedir. Bu artistler de partinin işi olan böyle bir organizasyonda küçük bir masraf karşılığı olarak çalışmağı borçbilmektedirler. Böylece İtalyanın en tanınmış isimlerinden toplu gruplar ortaya çıkmaktadırlar.

Bunlar merkezce istenen bölgelerde turnelerini yaparak birer ay çalıştıktan sonra dekor bakıcılar, ve daimî antretiyenle uğraşan işyarlardan gayrisi dağılmaktadırlar.

Bunlardan başka birde amatörlerden toplanan gruplar O. N. D. teşkilâtının içinde böyle geziler yapmaktadırlar.

Gezgin tiyatro işinde çok ilerlemiş memleketlerden birisi de Sovyet Rusyadır. Devrimin en güçlüklü günlerinde bile Sovyet tiyatroları bu yolda çalışmalarına büyük önem veriyorlardı.

Sovyet Rusyada ayrıca tiyatro tirenleri de meydana getirilmiştir. Bunların bir vagonlarının birer tarafı açılarak seyyar sahne kendiliğinden meydana geliyor. Truplar orada oyunlarını verdikten sonra trenleri öteki istasyonlara gidiyorlardı.

Büyük nehirler üzerinde dubalara kurulmuş tiyatroları ilk yapan milletin Amerikalılar olduğunu kaydetmek lâzımdır. Fakat bunu bir kültür pro-

paganda vasıtası olarak da gene Sovyetler çok geniş ölçüde ele almışlardır.

Sovyet tiyatrosu ayrıca ve geniş bir ölçüde incelenmeğe değer bir konudur. Bunu da ileride ki yazılarımızda başarmaya çalışırız. ı

Çeklerin bu yolda yaptıkları da çok dikkate değer. Benim gördüğüm zamanki Mazarik Enstitüsü'nün seyyar tiyatro organizasyonları işlerini gayet küçük tutmuşlardır. Bu bakımda bizim için örnek olacak noktaların da bu yazıda kısaca incelemeden geçemiyeceğim.

Benim incelediğim trup küçük müzikli halk piyesleri oynamağa mahsus bir guruptu. Seyyar sahneleriyle dekor ve kostümleri bir tek kamyonun içine sığdırılmıştı. Piyeslerinin asıl dekorlarını Bohemya dağlarının güzel fonları ve ormanları meydana getirecekti. Ana rolleri oynayacak 10 kişilik bir artistler heyeti diğer bir kamyon otöbüsün içine girmişler eşya ve çadırlar da bu kamyonun üstüne yüklenmişti. Orkestralarını gittikleri yerlerde ki elemanlarla teşkil edeceklerdi. Oradaki küçük amatör gruplarına ikinci derecede rollerle koro parçaları zaten önceden gönderilmiş ve hazırlandırılmıştı. Bu gençler gittikleri yerlerde ki küçük amatör sahnelerile el birliği yaparak hem güzel bir tatil ve kamp hayatı yaşayacaklar hem, gittikleri yerin amatör sahnesine örnek olacaklar ve nihayet kültür işlerine yardım ederek bir ulusal ödev yapacaklardı.

Çekler'in halk piyesleri bakımından çok zengin olan repertuvarları bu gibi çalışmalara yer verebilecek derecede önemli ve kuvvetli idi.

ANKARA HALKEVİNİN BİR AYDA YAPTIKLARI

Dil, Edebiyat ve Tarih komitesi :

Bu komite, diğer komitelerle çalışma birliği içinde Cumuriyet bayramında konferanslar tertip ederek Halkevinin önündeki, radyoda kürsüde ve Halkevinin temsil günlerinde hazırladığı hatipler ve şairlerle Cumuriyetimizin öz akideleri üzerinde ondan fazla konferans vermiştir ve şiirler okutmuştur.

Bundan maada « Halkevinden halka » adlı bir broşür neşrederek C. H. P. sinin altı umdesini açık ve herkesin kolaylıkla anlayabileceği bir şekilde izah ve Atatürkün bu yurda yaptıklarını ve türkün ne olduğunu çerçevelemiş vatan güzelliği hakkında iki şiirle broşürü bitirmiştir. Güzel manalı bir kapak içinde çıkan bu broşür (5000) adet basılmış ve heryana dağıtılfış ve çok beğenilmiştir.

Bundan maada Celâl Sahir gününü hazırlamış ve bunda da aziz şair için çok güzel sözler söylenmiştir ve yüzlerce münevver bu merasime iştirak etmişlerdir.

Bu kol bu ay içinde « Yanık Efe » yi sahneye koymuş ve yedi defa oynamış bu temsili köylülere, halka ve her sınıfa gösterilmek şartiyle beş bin kişi seyretmiştir.

Bu temsili yapanlar tanınmış aile kızları ve çocukları idi ve rollerinde son derece muvaffak olmuşlardır.

Bu kol aynı zamanda muhtelif zamanlarda gerek Halkevinin büyük meydanında ve salonunda halka filimler göstermişler ve bunları da en az on bin kişi seyretmiştir.

Temsil kolu önümüzdeki günler için yeni yeni piyesler hazırlamaktadır.

Güzel Sanatlar :

Bu şube, Cumuriyet bayramı dolayısile genç ressamların tablo ve heykellerinden mürekkep zengin bir sergi hazırlamıştır.

Bu serginin hazırlanmasında Kültür Bakanlığının değerli yardımı temin olunmuş, serginin açık bulunduğu 18 gün içinde sergiyi on beş bin kişi gezmiştir. Tablolardan bir çoğu satılmıştır.

Bu şube aynı zamanda Fransanın tanınmış sanatkârlarından ve millî saraylar baş mimarı ve güzel sanatlar Baş müfettişi M. Laprad'a devrimizde sanat hareketleri hakkında bir konferans verdirmiştir. Bu konferans ehemmiyetli olmuş tanınmış birçok zevat konferansı dinlemiştir.

Yine Almanyanın tanınmış üstadlarından profesör Grummer'e viyolonselle iki musiki müsameresi verdirilmiş ve o gün konseri dinlemeğe

şehrimizdeki diplomatlar ve musikiseverlerden bin beş yüz kişi gelmiştir.

Köycülük Şubesi :

Köycülük kolu bir aylık çalışmasında iki önemli iş yapfıştır. Cumuriyet bayramı dolayısile şehrimizde bulunan köy hocalarını toplayarak onlara bir zay ziyafeti vermiş, köylünün içtimaî, ekonomik, kültür işleri üzerinde nasıl çalışılması lâzımgeldiğini münakaşa ve tesbit etmiştir.

İkinci olarak Balkat köyünde yaptırmış olduğu üç odalı bir okuma evinin açma merasimini yapmıştır. Bu köyde yapılan bu okuma evini köylünün el ve gönül yardımına, kendi yardımını karıştırarak başarmıştır. Bu evin kordelasını o köyün en yaşlı kadını kesmiştir. Şimdi köycülük şubesi bu haftadan itibaren kahvelerde, hanlarda köylü ve halk toplantılarına konferans vermeye baş lıyacaktır.

İçtimaî yardım:

Halkevinin bu şubesi şu bir ay içinde bir çok yoksullara bilhassa mektep çağında bulunan çocuklara geniş mikdarda elini uzatmış bulunuyor. Halkevinin en esaslı bir gökü olan bu şube, 400 mekteb kitabı, 3000 defter, 3000 kalem dağıttığı gibi, otuza yakın çocuğu giydirmiş, 50 muhtaç çocuk ve yurddaşa para yardımı yapmış, ilâç alamıyacak fakirlerin ilâçlarını yaptırdığı gibi Kızılay ve diğer hayır cemiyetlerile birlik yaparak bir çok kimselere yemek ve ekmek verdiği gibi, bir kısım yurddaşlara da iş aramış ve işlerini bitirmiştir

Kütübhane ve neşriyat:

Halkevi kütübhanesinin 20,000 cilde yakın muhtelif mevzular üzerinde kitabı vardır. Kitabevine türkçe ve diğer dillerden gazeteler ve mecmualar bol mikdarda gelmektedir. Güzel, temiz, sessiz ve sıcak bir salonu vardır. Bu salon her gün saat sekizden on ikiye ve on üçten on sekize kadar açık bulunmaktadır. Evin bu yıl okuyucusu geçen yıllara nisbeten % 15 artmıştır. Vasatî olarak kütübhaneye her gün 500 kişi gelmektedir. Yeniden bir çok kitablar alındığı gibi, bu ay için yeniden 500 kitab daha almağa karar verilmiştir. Okuyucuların arzu ettikleri ehemmiyetli kitaplar istenildiği takdirde derhal alınır.

Spor:

Halkevinin, en son esaslar üzerine kurulmuş bir spor ve jimnastik salonu vardır. Bu salonda sıcak ve soğuk su tertibatı da vardır. Bilhassa kış sporları için ısıtılmıştır. Kış sporlarına haşlanmıştır. İskrim, boks, beden hareketleri için bay ve bayanlar için ayrı ayrı saatler ayrılmış, bay ve bayanlardan mütehassıs muallimler bu salonda ders vermekte ve beden terbiyesi göstermektedirler. Bir çok genç kadın ve kızlarımız, erkekler ve gençler salonu gece ve gündüz doldurmakta ve dikkatle çalışmaktadırlar. Yakında beden hareketleri gösterişler i ve burada hazırlanan gençlerimizin yaptıkları beden hareketleri halkımıza gösterilecektir.

Halk dershaneleri:

Ankara Halkevinin bu kolunun ha pishanede bir mektebi vardır. Geçen

aylarda bu mekteb 50 talebesini Maarif Vekâletinin müfettişleri önünde imtihan ettirmiş 35 şi muvaffak olarak vesika almıştır. Şimdi yeni kurslara devam olunuyor. Komite bütün hapishaneyi okutmak teşebbüsü üzerindedir.

Bu komite 40 kişilik bir ticaret kursu açmıştır. Bu kursa rağbet çok olduğu için ikinci bir 40 kişilik kurs da hazırlanmaktadır. Bu kurslarda memleketimizin sayılı hocaları ders vermektedirler.

Bir kaç güne kadar programı hazırlanan dil kursları ve çifçiyi okutma dershanelerinin faaliyetine başlıyacaktır.

Müze ve sergi komitesi

Bu kolun değerli azaları eski eserlerin fotograflarını toplamaktadır Ve bir koleksiyon haline koymağa çalışmaktadırlar. Bunları yaptıktan sonra türk eserleri hakkında broşürler hazırlamaktadırlar

Ankara Halkevinin şu bir ay içindeki çalışmasına kısa bir göz attık. Yalnız şunu da söylemeden geçemiyeceğiz. Ankara Halkevinin bir ay zarfında bütün şubelerinin hareketi etrafında toplananlar ve Halkevine muhtelif sebeblerle gelenlerin sayısı bu bir ay içinde 33,000 kişi olmuştur. Bu rakam bize gösteriyor ki Halkevleri halk hareketlerinin âdeta mihrakı, merkezi olmaktadır.

BİR DÜZELTME

Geçen sayımızda çıkmış olan, Enver Behnan Şapolyonun «Cumuriyet nasıl ilân edili » başlıklı yazısında yanlışlıkla « Çorum mebusu ismet bey » « İsmet İnönü » olarak yazılmış, okuyucularımızdan özür dileriz.

NUSRET KÖYMEN'in
KÖYCÜLÜK KİTABLARI:

	Kr.
Halkçılık ve Köycülük	*50*
Meksika'da Köycülük	*75*
Köycülük Rehberi	*20*
Köycülük Esasları	*20*
Köycülük Programına giriş	*30*

Ankara'da Tarık Edib Kütüphanesi, ayrıca posta parası göndermek istemez.

« ÜLKÜ » nün sayıfaları inkılâblarımızı yaymaya yarıyacak veya yayma yolları üzerine düşündürecek bütün yazılara açıktır. «ÜLKÜ» ye yazı yazanlara para verilmez.

Neşrolunmayan yazılar geri yollanmaz.

« ÜLKÜ » ye paralı ilân konmaz. Yalnız memlekette inkılâb ve kültür sahasında hizmet eden esas ve işlerin ilânları parasız neşrolunur.

« ÜLKÜ » nün bir sayısının fiyatı — ilâveli veya ilâvesiz — yirmibeş kuruştur.

« ÜLKÜ » nün yıllık abone fiyatı 2 5 0 kuruştur. Yalnız ilk mekteb muallimlerile Üniversite ve her derecedeki mektebler talebeleri için abone fiyatı 1 7 5 kuruştur.

«ÜLKÜ» nün altı sayısı bir cilt iki cildi bir yıllıktır. Mecmuaya ancak yıllık abone yazılır ve her aboneye yıl başından mecmua gönderilir. Yalnız hesabları mali yıla bağlı resmî daireler bu kayitten müstesnadır.

İmtiyaz sahibi : Nusret Köymen; Umum neşriyatı idare eden Necibali Küçüka. Ankara'da ULUS Basım Evinde basılmıştır.

ABONE PARALARINI ANKARA'DA ULUS BASIM EVİNDE « ÜLKÜ » HESABINA GÖNDERİNİZ

ULUS Basımevi